

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

VII. évfolyam
1997/2.

A TARTALOMBÓL

A politikai rendszer és a magyar valóság

A Magyar Honvédség reformja

Az ország biztonsága az ezredfordulón

Új védelmi filozófiát kövessünk!

A katonai stratégia alapkérdései

ZMNE átlátható stratégiájáról

Polgári védelem és környezetvédelem

A HM-ben folyó tudományos munkáról

Műszaki csapatok a katasztrófák
elhárításában

A magyar katonai nyelv védelméért

Az MHTT küldöttgyűléséről

E számunk
a Magyar Tudományos Akadémia
támogatásával jelent meg

A tanulmányok szerzői

Bognár Károly nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Duchaj István mk. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Gyuricza Béla nyá. altábornagy,
a hadtudomány kandidátusa

Hajma Lajos nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Kulcsár Kálmán akadémikus,
az MTA IX. osztályának elnöke

Léka Gyula nyá. vezérőrnagy,
a hadtudomány kandidátusa

Nagy Tibor ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Pataky Iván nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Pekó József nyá. ezredes,
egyetemi docens

Siklósi Béla
biztonságpolitikai szakértő

Szabó János eredes,
a hadtudomány doktora

Szabó József nyá. vezérőrnagy,
a hadtudomány doktora

Varga Péter Miklós pv. mk. ezredes

Végh Ferenc altábornagy,
Magyar Honvédség parancsnoka,
vezérkari főnök

Zimits Rezső alezredes

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
SZABÓ JÓZSEF,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:
CZÉKUS JÁNOS,
a társaság alelnöke

Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
főszerkesztő

Tagjai:
Ács Tibor,
Barna Géza,
Béres Endre,
Bertalan György,
Fülöp Imre,
Gáspár Tibor,
Turák János,
Opál Sándor,
Pataky Iván,
Pekó József,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
1581 Budapest,
Hungária krt. 9–11.
Tel.: 260-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

A folyóiratot
gondozta és tördelte:
BAUSZ Kft.

Nyomtatta:
MSZH NYOMDA

Felelős vezető:
Nagy László

ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

VII. évfolyam

2. szám

1997. június

Tartalomjegyzék

Kulcsár Kálmán	A politikai rendszer és a magyar valóság	3
Végh Ferenc	A Magyar Honvédség reformja	21

BIZTONSÁGPOLITIKA

Gyuricza Béla–Siklósi Péter	A Magyar Köztársaság biztonsága az ezredfordulón	27
-----------------------------	--	----

HADTUDOMÁNY – HADÜGY

Bognár Károly	Új problémák előtt a védelmi filozófia	43
Pekó József	A magyar nemzeti katonai stratégia alapkérdései ...	54
Hajma Lajos	Negyven év a doktrínák változásainak tükrében ...	65

VEZETÉS – KIKÉPZÉS

Szabó János	A Nemzetvédelmi Egyetem képzésének és működtetésének stratégiájáról	75
-------------	---	----

RENDVÉDELEM

Varga Péter Miklós	A polgári védelem és a környezetvédelem együttműködésének néhány kérdése	90
--------------------	--	----

FÓRUM

Nagy Tibor	A Honvédelmi Minisztériumban folyó hadtudományi munkáról	96
Léka Gyula	A műszaki csapatok helye, szerepe katasztrófhelyzetekben	100
Pataky Iván	A magyar katonai nyelv védelméért	109
Duchaj István	A katonai közlekedési rendszer felkészítéséről	114

TÁRSASÁGI ÉLET

Zimits Rezső	A társaság küldöttgyűléséről	121
Szabó József	Az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának tájékoztatásáról	125
Zimits Rezső	Fórum a repülőisztképzésről	126
Tanyik József	Tudományos konferencia Győrben	127
	A Magyar Tudományos Akadémia 1997. évi májusi rendes közgyűlése	128

Kormányrendelet a magyar tudomány napjáról	20
--	----

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bíraltatjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

Kulcsár Kálmán

A politikai rendszer és a magyar valóság

Alig egy évvel az átalakulási folyamat harmadik országos választása előtt, ha nem is történelmi érvénnyel, mégis mérleg készíthető. Mennyire képes kezelni az új politikai rendszer a társadalom konfliktusait, mennyire oldja meg problémáit, *sikerült-e az átmenet folyamatában olyan állapotokat kialakítani, amelyekre ráépülhet a demokratikus berendezkedés konszolidációja* (a konszolidációra ld. Kulcsár, 1996: 148–150).

Vajon a politikai és a gazdasági intézményrendszerrel, valamint az irányító elitel szembeni bizalmatlanság – amelyet a közvélemény-kutatások adatai, valamint a tüntetések, blokádok, demonstrációk, röviden: a politikának az utcára kerülése egyaránt jeleznek – felszíni jelenség-e, vagy mélyebb problémákra utal? Azaz, politikai és gazdaságpolitikai hibáknak, kormányzati dilettantizmusnak, illetőleg ellenzéki ügyetlenségnek, rossz kommunikációs gyakorlatnak, röviden a politikai professzionalizmus hiányának, a lakosság „kifáradásának”, tűrőképessége kimerülésének következménye-e. Vagy a kilencedik éve szinte folyamatosan épített politikai rendszer nem felel meg – esetleg valamely részében – a magyar társadalom és politikai kultúrája feltételeinek, s nem alkalmas a demokratikus berendezkedés konszolidálására.

I.

A magyar politikai rendszer – hasonlóan a többihez – társadalmi-gazdasági környezetben működik, amelynek, jóllehet sokat emlegetjük, csak egyik eleme a politikai kultúra. *A gazdasági folyamatok globális és regionális összefüggéseikkel, valamint társadalmi következményeikkel történetileg kialakult társadalomban alkotnak olyan feltételrendszert, amelyben a politikai rendszer él.* Ezt a környezetet, problémáit, feszültségeit kell a politikai rendszernek kezelnie és pedig úgy, hogy számoljon a környezetből érkező és tevékenységét alakító hatásokkal. A magyar társadalom politikát formáló tényezőit részben ismerjük. Részben azonban – főleg a gazdaság érdekösszefüggéseiből érkező hatásokat – az általánosságokon túl, tehát konkrét jelenségeiben legfeljebb sejtjük. Ezek a jelenségek – leszámítva a Nemzetközi Valutaalap gyakorlatából származókat – ma még alig körvonalazhatók. Ez az ismerethiány természetesen megnehezíti a kiinduló kérdésünk megválaszolását is.

Az átmenettel foglalkozó nemzetközi szakirodalom mindenestre visszaigazolja azokat a hazai problémákat, amelyek a *kettős átmenetből* fakadnak. E problémák

– felhasználva Przeworski elemzésének tanulságait is (Przeworski, 1991) – összefoglalóan egy mondatban is meghatározhatók. Az „új demokráciák” alakulását jelentősen befolyásolja a piacgazdaság kiépítése, hiszen szükségképpen növeli az érdekű csoportok számát, a demokratikus folyamatot befolyásolni kívánó, sőt vele szemben álló erők lehetőségét, s olyan szituációt is teremthet, amelyben a demokrácia elvesztheti politikai legitimitását. Ebből következik az az ellentmondásos helyzet, hogy *a sikeres gazdasági reform a politikai konszolidáció alapfeltétele, ám a gazdasági reform sikerének biztosítása politikai feszültségeket szül, tehát nehezíti a konszolidációt.*

Ebben a helyzetben különösen fontos a politikai rendszer visszacsatolási mechanizmusának pontos működése, mindazon szervezetek és emberek tevékenysége, amelyek és akik a politikai rendszer és környezete közötti információáramlást alakítják.

A bevezetőben feltett kérdést is csak úgy válaszolhatjuk meg, ha a politikai rendszert ezzel a visszacsatolási mechanizmussal együtt vizsgáljuk.

Az 1989–1990-ben a politikai rendszerváltozás folyamatát meghatározó és tartalmi kiteljesedésének keretét adó közjogi törvényhozás (ideértve az alkotmány alapvető módosítását jelentő 1989. évi XXXI. törvény kimunkálását is) „felülről lefelé” irányuló reformjellelű változás volt. Bár a változások lakossági támogatásának tudatában, az Országgyűlés mégis a kormányzati és a szerveződő ellenzéki pártelit *megegyezése* alapján és a kormány előterjesztésében fogadta el a szükséges törvényeket. E jogszabályokat politikailag már két választás legitimálta, a változás legalitását pedig éppen az az Alkotmánybíróság állapította meg.

A politikai rendszer jogi kereteit túlnyomórészt a liberális eszmekör elvont racionális értelmezése határozta meg, amelyet az akkori politikai helyzetből fakadó pártérdekek, bizalmatlanságok, félelmek és gyanakvások (rejtett ambíciók) közelítettek a társadalmi valósághoz. *Hiányzott* tehát

- *a liberális képviselői demokrácia elvont modellje fejlett országokban való működési tapasztalatainak értékelése, illetőleg*
- *a magyar társadalom helyzetével, politikai kultúrájával való számvetés, amelybe természetesen beleértendő a kialakuló politikai rendszer szervezeti és személyi szereplőinek ismeretei, politikai képességei, tapasztalatai, politikai kultúrája, de éppen így a magyarországi politikai rendszerek működésének tapasztalatai, különösen a magyar parlamentarizmus hagyományai, s még jó néhány más tényező is.*

E kritika ellenére megállapítható, hogy a liberális eszmékre épülő demokratikus berendezkedés alapjaiban nem csupán jó, hanem valószínűleg *sükségszerű* is volt a tekintélyuralmi rendszerekből kibontakozó kelet-közép-európai társadalmak átalakulásához, pontosabban az átmenet sikeréhez. (Ne feledjük, a térség legtartósabb alkotmánya a magyar alaptörvény bevallotta az átmenet idejére készült.) Ez a liberális politikai rendszer adta meg régióinkban, így Magyarországon is a korábbi „szocialista” berendezkedés legvilágosabb és legérthetőbb *ellenképét*, amely mind az érintett társadalom, mind pedig az etalonnak is számító Nyugat szemében meggyőzővé tehetette a rendszerváltozást.

Ennek megállapításával együtt röviden foglalkozni kell azzal a két szemponttal, amelyekkel való számvetés elmaradását hiányosságnak tartom.

II.

Lássuk először a demokratikus politikai rendszernek a fejlett nyugati, elsősorban európai országokban kialakult helyzetét!

Hosszabb ideje kétségek élnek már a nyugati politikatudományi irodalomban a képviseleti demokrácia jelenlegi formájával szemben. A kétségek sokféle tényezőhöz tapadnak, de a legkifejezőbbben úgy fogalmazhatók meg, hogy egyre nagyobb a különbség a polgárnak a politikában való formális-jogi részvétele és a hatékony befolyásolási lehetőségei között, miközben a döntés valamiféle azonosíthatatlan kisebbség kezébe kerül (Grande, 1996: 339.). Nem új megállapítás ez, több mint húsz éve Stein Rokkan keményebben fogalmazott: „a szavazatokat összeszámálják, a pénzforrások döntenek” (Rokkan, 1975).

Én nem kívánom Rokkan formuláját követni, ilyen megállapításhoz nem rendelkezünk elég ismeretanyaggal a hazai viszonyokra. Az első fordulat azonban már megvizsgálandó, annál is inkább, mert a nyugati képviseleti demokrácia működésére nézve alapos kutatási eredmények állnak rendelkezésre.

Abból a feltevésből kiindulva, hogy az utóbbi néhány évtized változásai alapvetően módosították az állam és polgári viszonyát, s ez a módosulás lényegében a képviseleti demokráciával szembeni kihívásra vezet, tizennyolc nyugat- és dél-európai országban egy 1989-ben megindult empirikus vizsgálat keretében feltárták e jelenség feltételezett összetevőinek valóságos mértékét. Az alapkérdést tíz olyan hipotézis kérdőíves vizsgálatával közelítették meg, amelyek verifikálása megerősítette volna a polgárok elfordulását a többpártrendszeren alapuló képviseleti demokráciától (a kutatásra és eredményeire ld. Klingemann and Fuchs, 1995).

A megfogalmazott hipotézisek a vizsgálatba bevont európai országokban ugyan különböző mértékben igazolódtak vagy váltak elvetendővé, bizonyos következtetések azonban általános szinten is levonhatók.

Ennek megfelelően az *első* hipotézist, amely szerint csökkenne a politikában (gyakorlatilag a választásokon) való *intézményes* részvétel, az adatok nem csupán nem erősítették meg, hanem ebben a tekintetben 1945 és 1989 között meglepő állandóságot mutattak. (Azért meglepő, mert egyes nyugati országokban – más adatok szerint a választásokon való részvétel csökkent, ahogyan csökkent a politikai pártok iránti bizalom is, ld. Dubiel, 1996: 128–129.) Egyértelműen igazolódtott viszont a *második* hipotézis, amely szerint a polgárok aktivitása a politika *nem intézményes* formáiban határozottan növekszik. Az adatok nem igazolták a *harmadik* hipotézist, amely a *politikai apátia* növekedését feltételezte, hiszen a polgárok tevékenysége a nem intézményesedett „csatornákon” keresztül jelentős mértékben politikai tartamú volt. Nem állta ki az empirikus vizsgálatok próbáját a *negyedik* hipotézis sem, amely szerint csökkent volna a különböző érdekvédelmi szervezetekhez, szakszervezetekhez való kapcsolódás. Ezzel szemben – ahogyan azt az *ötödik* hipotézisben megfogalmazták – világosan kimutatható a *politikai pártoktól való elidegenedés*. A *hatodik* feltevés, amely szerint a *polgárok érdeklődése* növekszik az *új, kollektív politikai szereplők* iránt, általánosan nem igazolódtott, jóllehet az egyes országok különböző képet mutattak. A *hetedik* hipotézis szerint a *polgárok csökkenő mértékben támogatják a politikusokat*. Bár az adatok alapján ebben az esetben is országonként különböző

helyzetre lehet következtetni, általános megállapításhoz nem elegendők. A *nyolcadik* hipotézis szerint *csökken* a (tág értelemben vett) *kormányzati szervek lakossági támogatottsága*. Az adatok mintha igazolnák ezt a feltevést, vagy legalábbis „vegyes” képet adnak. Ez a helyzet a *kilencedik* hipotézissel is, amely feltételezte, hogy csökken a demokratikus rendszer támogatottsága. Az adatok ebben az esetben is más képet mutattak a különböző országokban, de ilyen általános trendet nem jeleztek. Ezzel szemben igazolódott a *tizedik* hipotézis, amely szerint növekszik az *individuális demokratikus értékek jelentősége* a lakosság körében.

A vizsgálat eredményeit értékelő kutatók szerint néhány jelenség egyértelműen igazolható. Ezek a következők.

- A nyugat-európai társadalmak általánosságban nem kérdőjelezik meg a képviseleti demokráciát, sőt alapjaiban az egymással versengő pártok szerepét sem, ha az utóbbi elemnek, mint e politikai rendszer központi mechanizmusának „legitimitása” a változások következtében erodálódhatott is.
- Levonható azonban a következtetés, hogy a társadalom már nem elégszik meg a politikában való időszakos (a választásokra korlátozódó) részvétellel.
- Ez a jelenség összefügg azzal, hogy a társadalmi méretű modernizáció mellett megjelent az *individuális modernizáció* is. A modernitás magas szintjére jutott személyiség mentálisan nyitott, kognitívan hajlékony, kreatív, határozott érzékkel rendelkezik az individuális hatékonysághoz, képes saját ügyeiben tervszerűen dönteni, s elfogadja a társadalom szabályait (Inkeles–Smith, 1974: 190. és köv., Inkeles, 1983: 12. és köv.). Ez az embertípus a politikában is képes saját érdekeinek felismerésére, érvényesítésük formáinak kiválasztására, s adott esetben akciókkal való előmozdítására.
- A képviseleti demokrácia relative ritka és behatárolt politikai részvételt kínál a polgár számára. Ebből adódik, hogy a politikai pártok rendkívül erős szerepét a politikai folyamatokban csak nagyon gyenge állampolgári részvétel egészíti ki.

Összefoglalva: A képviseleti demokrácia alapmechanizmusa, a pártképviselet – jelenlegi ismereteink szerint – nem helyettesítendő, de nem is elegendő. A polgár számára nagyobb és közvetlenebb politikai részvételt kell biztosítani a politikai pártok döntési folyamatán belül és a pártpolitikán kívül is. Ez a folyamat – amelyet a vizsgálat vezetői demokratikus átalakulásnak neveznek – a jelentősebb politikai szereplőktől az eddiginél nagyobb válaszadási képességet kíván meg a polgárok követeléseire. A polgárok pedig jóval aktívabbá és ezzel *hatékonyabbá* válnak a politikai folyamatokban (Klingemann and Fuchs, 1995: 420–438.).

Hasonló következtetésre jutott a már idézett Edgar Grande is, mondván, hogy sem a közvetlen részvétel klasszikus formái, sem politikai képviselet modern formái önmagukban nem elegendők (az Európai Unió kialakítandó struktúrájában sem), hanem ezek több szinten is kialakítandók, s a politikai hatalom egyéni kontrolljának elégtelenségét elismerve, az intézményi kontrollt kell középpontba állítani (Grande. 1996: 357.).

Globális szempontokra is gondolva, a vizsgálat további, számunkra nagyon fontos következtetése, hogy a nyugati demokrácia politikai legitimitása már jelenleg is, de a jövőben még *erősebben függ a kormányok teljesítményétől*, mint eddig. A

„szocialista” rendszerek átalakulásával, a Nyugat és a Kelet ideológiai és katonai szembenállásának megszűntével ugyanis – amely jelentős legitimáló tényező volt a nyugati demokrácia számára – *a polgárok figyelme egyre inkább a demokráciának a saját hazájukban való működésére irányul, mintsem a demokrácia általános elveire*. A demokráciával való megelégedés szintje összefügg a gazdaság teljesítményével, s támogatottságának foka „az ideális, normatív megegyezéstől” a gazdasági és az állami hatékonyságtól függő „instrumentális elfogadottság” felé fordult (Klingemann and Fuchs, 1995: 438–442.).

III.

A nyugat-európai tapasztalatok természetesen csak bizonyos elemző értékelés után alkalmazhatók a magyar viszonyokra, az alapösszefüggésekben azonban mindenképpen tanulságosak. A két legfontosabb tanulság közül az első – a képviselési rendszer változási szükségleteivel együtt – *a polgárok közvetlenebb részvételi igénye a politikában* (és itt nagyon fontos a politika szintjeinek megkülönböztetése), nemkülönben a politikai apátia jelenségeinek és összetevőinek reális értékelése. A második *a demokrácia instrumentális elfogadottságára irányuló hajlandóság jelentősége*.

Az első tanulság a politikai rendszer normatív felépítését is érinti, a második ezzel is kapcsolatban van ugyan, összefüggései mégis bonyolultabbak annál, hogy egyszerűen a gazdasági teljesítményre vezetnénk vissza. A nyugati jelenségek egészében arra intenek, hogy a hagyományos liberális felfogás szerint felépített politikai rendszer megfelelhett volna a magyar társadalom igényeinek, mint „ideális normatív megegyezés” az átmenet első néhány évében, de nem meglepő, hogy már ebben az időben is problematikus volt az állam egészének hatékonysága, s negatív elemként megjelentek már az „instrumentális elfogadottság” szempontjai. Annak ellenére, hogy az MDF és az SZDSZ paktumán alapuló alkotmánymódosítás a választásokat követően bevezette a kormányzat biztonságát és erős pozícióját garantáló konstruktív bizalmatlansági indítványt, s szervezeti módosítások is történtek, *az állam hatékonysága csökkent*.

A közreható tényezők elemzésére most nincs lehetőség, azt azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy azok a jelenségek, amelyeket Samuel Huntington globális jelleggel „a valódi káosz paradigma” terminusban foglalt össze – mint például a jogrend globális méretekben való összeomlása, az ugyancsak globális méretű bűnözési hullám, a transznacionális bűnözőszervezetek növekvő ereje, a drogfüggőség terjedése, a család jelentőségének hanyatlása, a bizalom és a társadalmi szolidaritás csökkenése, az erőszak terjedése (Huntington, 1996: 321.) – nem ismernek határokat. E jelenségek kezelése – különösen az átmenet körülményei között – még egy erős és magabiztos államapparátus számára is alig megválaszolható kihívást jelent. Természetesen még nehezebb helyzetbe került a szaktudásban meggyengült, önbizalmában megingatott, különböző „takarításokkal” megfélemlített, s éppen létbizonytalansága miatt személyi lojalításra támaszkodó, klientúrába szerveződő, így a korrupció számára is nyitottabb köztisztviselői réteg, amelynek ráadásul eddig nem ismert feladatokkal kellett megbirkóznia. Ez a helyzet és következményei viszonylag rövid idő alatt úgy meggyengítették a demokratikus politikai rendszer

„normatív megegyezéssel” való elfogadottságát, hogy önmagában ma már aligha épülhet rá a demokratikus berendezkedés konszolidálása.

A szükséges intézményi változást azonban folyamatosan nehezíti, hogy a liberális alapokra épülő politikai rendszer kezdetben hasznosnak bizonyult „fundamentalizmusa” végül is nem tette lehetővé a liberális demokrácia egyik legfontosabb előnyének érvényesíthetőségét. Nevezetesen azt, hogy immanensen benne rejlik a kétség önmagával szemben, s ez a szkepszis kizárja a diadalmas önelégültséget, elvileg tehát nyitott a változásokra. Ez a sajátosság elmosódott, s így nem születhettek meg a politikai rendszerben szükséges strukturális változások sem. (A másik összetevőre a politikai pártok sajátosságainak alakulására később térek vissza.)

A politikai rendszer normatív megteremtésének jelentős fogyatéka volt és maradt azonban a *magyar közjogi fejlődés és a magyar társadalom hosszabb távú igényei s esetleges összekapcsolásuk alapos elemzése, s e lehetőség gyakorlati elhanyagolása is.*

A jogalkotásban is megnyilvánuló politikában, adott esetben még a jogászok között is – különösen a nagy társadalmi változások sodrában – gyakori „a múltat végkép eltöröljük” illúziója. Ez az illúzió egyet jelent a történelmi folyamatok – általánosságban szólva a történelem alakította társadalmi valóság – figyelmen kívül hagyásával, amelynek lehetetlenségére csaknem kétszáz esztendeje figyelmeztetett már Friedrich Karl von Savigny, a jogtudomány egyik óriása. Valóban, a történeti s vele a jogtörténeti folytonosság hosszabb időre ható jogalkotási megszakítása nem sikerült sem az amerikai, sem francia forradalmat követően, jóllehet ezek a forradalmak a történelem fő sodrában segítették elő a változásokat. (A Napóleon nevéhez fűződő Code civil is jelentős mértékben épült egyrészt már a forradalom előtt elindult folyamatokra, kialakuló társadalmi viszonyokra, másrészt a francia szokásjogra.) Még kevésbé lehetett ez sikeres a „történelem zsákutcájában”, az 1917. évi októberi orosz forradalom után vagy a szovjet megszállás alatti társadalmakban kiérőszakolt „szocialista” fordulatokat követően.

A rendszerváltozás folyamatában a történeti kontinuitás a jogalkotás számára is nehéz kérdéssé válhatott volna, ha a már említett tényezők folytán nem hajlott volna minden jelentősnek mutatózó politikai erő a klasszikus liberális képviselői demokrácia és vele az államhatalmi ágak elválasztása doktrínájának elfogadására. Így a magyar alkotmányfejlődés értékeiből viszonylag kevés jelent meg az új közjogi törvényekben, bár jó néhány esetben (ld. pl. az 1989. évi XXXI. törvény 2. § (3) bekezdését vagy a IX. Fejezet egyes rendelkezéseit) inspirálta az alkotmánymódosító törvény rendelkezéseit. A köztársasági elnök választása és bizonyos mértékig jogállásának meghatározása kifejezetten az 1946. évi I. törvény alapján történt, minthogy a kialakuló politikai rendszer számára bizonyos fokig a jogfolytonosságot jelentették a második világháborút követő koalíciós időszak első éveit. (Nem véletlen figyelembe, hogy ebben az időben az ország megszállás és áttételesen katonai kormányzat alatt élt, erősen korlátozott szuverenitással rendelkezett, s feltehetően nem eléggé tisztázottak még az 1946. évi I. törvény születésének ezzel összefüggő körülményei.)

A magyar alkotmányfejlődés folyamatosságának *megőrzésére*, s egyúttal a képviselői demokráciának a nyugati működéséből leszűrhető és a mai magyar jelenségeiből következő *továbbfejlesztésére* alkalmas elvek lényegében azonosak. Ezek a *demokratikus részvétel kiszélesítése, „többszatomnájúvá” intézményesítése, illetve a*

demokrácia instrumentális elfogadottságának oly mértékűvé növelése, hogy ezzel együtt a normatív elfogadottsága a konszolidáció lényeges tényezőjévé válhasson.

A politikai rendszer történeti kontinuitás megőrzésére is alkalmas továbbfejlesztésének egyrészt tehát vannak normatív-intézményi lehetőségei és a politikai szereplők – legyenek személyek vagy szervezetek – professzionalizálódásában, valamint az ők és a lakosság politikai kultúrájában gyökerező feltételei.

IV.

Az intézményi lehetőségek kihasználtságának alakulása témaköréből három kérdést, összetevőt emelek ki.

1. Elsőként a képviseleti rendszer tökéletesítését említem.

Az utóbbi éveknek az új alkotmány megalkotására irányuló próbálkozásai során többször is felmerült – elsősorban szakmai körökben – az Országgyűlésnek a történelmi formában, tehát két kamarát magába foglaló visszaállítás. A viták végére úgyszólván teljes szakmai konszenzus született a második kamara megszervezésére, kialakultak a lehetséges összetételének változatai. Az elutasítás mindig politikai részről érkezett, éspedig vagy politikai közhelyekkel (például teljesen érthetetlen és egyben komolytalan képzettársítással: valamiféle „népfrontnosztalgiára” hivatkozva) vagy pedig a szakmai érvek tudatos vagy nem tudatos félreértésén alapuló komolytalan indokokkal „alátámasztva”. Magam nem ismételtem a már többször kifejtett álláspontomat (ld. Kulcsár, 1995, 1996, 1997), csak azt hangsúlyozom újól, hogy a második kamara *nem pártelvű összetételével* – gondolok itt a helyi, a megyei, a köztestületi, a nemzetiségi önkormányzatok jelenlétére az Országgyűlés döntési folyamatában – jelentősen csökkenthetné a parlamentáris képviseleti rendszer mára már nyilvánvalóvá vált „demokráciadeficitjét”. Tehát növelhetné a politikában való részvétel lehetőségét. Éppen ezért összetételében – mert fel sem merülhet a születés címén való bekerülés lehetősége – alapvetően más lenne, mint az egykori felsőház, amelynek tagságára való történelmietlen hivatkozással is elutasítják a mai Országgyűlés második kamaráját. Történelmietlen ez az elutasítás, mert egyrészt csak a felsőháznak az 1926. évi XXII. törvényt megelőző, „rendi jellegű” összetételére gondol, másrészt nem veszi tudomásul, hogy a magyar felsőházra emlékeztető második kamarák tagsági szerkezetét – éppen az új társadalmi folyamatok és viszonyok hatására – másutt is módosították, sőt egyes helyeken további módosításuk is várható, végül mert nyilvánvalóan megváltozott tartalommal működne a mai magyar viszonyok között is. *A történelmileg is indokolt folyamatosságot* jelezne viszont, hogy az egykori felsőház sem épült a politikai pártokra, s a lokális, valamint köztestületi jellegű önkormányzatok jelentős mértékben voltak képviselve. Történetiségről lévén szó, csak megemlítem, hogy Kossuth Lajos az emigrációjában készített alkotmánytervezetébe nem csupán beiktatta a második kamarát, hanem éppen a történelmi folyamatosság alapján – gondolok itt a megyék szerepére a szabadságharcot megelőző reformfolyamatban, s talán látva a jövő lehetőségeit is – egyenesen a *megyék házá*nak nevezte.

2. A második lehetőség az *önkormányzatok* éspedig elsősorban a helyi és a megyei önkormányzatok erősítése mind a helyi döntések szintjén, mind az országos

döntésekben való részvételi lehetőségeikkel. Az önkormányzatiság jelentőségét és szerepét a magyar közjogi fejlődésben és egyáltalán az ország politikájában aligha kell itt és most indokolnom. Ma, amidőn a modern társadalomban működő szerves közösségek szerepe felértékelődik (bár nem feledkezhetünk meg a túlértékelés veszélyeiről sem), amidőn éppen a modernizációval összefüggő Gesellschaft-típusú fejlődés termeli ki vagy erősíti meg, illetőleg ad funkciót a Gemeinschaft-jellegű formációknak (ld. Wallerstein, 1986; Huntington, 1996: 76., 93.), nem feledkezhetünk meg Eötvös József megállapításáról: „Az államhatalom korlátozása végett ... arról is kell gondoskodni, hogy az egyén ne elszigetelten álljon az államhatalom ellenében”, ezért a „községnek, tartománynak, s általában az államban lévő szervezeteknek ... bizonyos kört adjanak önálló tevékenységre ...” (Eötvös, 1981: II. 344–345.)

Bár Eötvös József szavai vonatkoznak a megyére is, mégis hangsúlyoznom kell a megyei önkormányzatokkal összefüggésben – minthogy leginkább ezt szokás megkérdőjelezni –, hogy történetileg három funkciója alakult ki, amelyet egyébként még 19. század végén a törvényhatóságokról alkotott törvények (ld. az 1870. évi XLII. vagy az 1886. évi XXI. törvényt) is kifejezetten elismertek. Ezek a megyei közigazgatás – mint közvetítő szervezet is – a központi és a helyi igazgatás között; az autonómia, amely szerint a megye saját ügyeiben autonóm módon intézkedhetett és a politikai funkció: a törvények ugyanis elismerték a megye jogát a politikai problémák megvitatására, s arra is, hogy politikai tartalmú döntéseit más törvényhatóságok és a kormány tudomására hozza. A 19. század vége óta egyébként a központi kormányzatok úgyszólván minden törvényben igyekeztek az autonómiát szűkebbre vonni, a közigazgatást központilag vezérelni, az ún. nagypolitikában való önkormányzati részvételt pedig lehetetlenné tenni, illetőleg az országos pártstruktúrát az önkormányzati választásokra rávetíteni. A közigazgatás centralizációja, illetőleg ezzel együtt a finansziális megszorítások az önkormányzatok igazgatási funkcióját és autonómiáját lehetetlenítik, míg a pártpolitikán alapuló helyi és megyei választások a politikai funkciót.

Az önkormányzatiság erősítése is olyan elem a magyar közjog történeti kontinuitásában, amely *nem önmagáért való hagyományőrzést* jelent. Az ország modernizációja elérkezik e folyamat második szakaszába, amely nem jelenti ugyan az állam kivonulását ebből a folyamatból, de megváltoztatja az állam szerepét. Ennek a változásnak legfontosabb eleme a modernizációs folyamat két szakaszának különbözőségeiből adódik, azaz a „felülről lefelé” irányultságának az „alulról felfelé” módosulásából. A első viszonylat még működik, s addig működnie is kell, míg az ország nagy ellátó és szolgáltató rendszerei kialakulnak és konszolidálódnak. Perspektivikusan azonban az állam szerepe a modernizáció folyamatában – minthogy ez a folyamat a nemzetállami kereteket már mindenképpen túllépi – az integráció feltételei, majd az Európai Unióba való belépés folytán az az unió politikai, szervezeti és jogszabályi keretei közé kerül. Az integráció alakulása, sőt az Európai Unió nyilvánossá tett politikája azonban nagy lehetőségeket biztosít a regionális méretű fejlesztési tevékenységnek, s ez gyakorlatilag egybeesik a magyar társadalom regionális és helyi feltételei, lehetőségei, az ott élő lakosság kreatív ereje kibontásának szükségességével. A magyar közjogi fejlődés hagyományai és a modern igények tehát az önkormányzatiság tényleges megvalósításában találkoznak, s

emellett újabb részvételi „csatornát” teremtenek a képviseleti demokrácia továbbfejlesztésére (ld. e problémákra Kulcsár, 1996a: 14–21.).

Ezzel összefüggésben azonban még egy megjegyzést kell tennem. Ha az önkormányzatok valódi súlyt kapnak az ország politikai rendszerében, s valóban újabb formát teremtenek a lakosság számára a politikában való részvételre, akkor az önkormányzatok egyik szintje sem viselheti el a pártpolitikára épülő képviseletet. Az érdekviszonyok is többretegűek, az identitástudat is különböző „törésvonalak” mentén alakul. Az ezek többféleségének megfelelő politikai kifejeződési lehetőség tehát erősíti a demokráciát, elősegíti konszolidációját.

Az olyan méretű helyi önkormányzatok, amelyek a lakosság számát tekintve még könnyebben képesek valódi helyi közösség alkotására, az 1990. évi önkormányzati választások óta mindinkább határozottabban *nem* pártpolitikai képviselőre épülnek. Hasonló jelenségek észlelhetők olyan nagyobb lélekszámú városok némelyikében is, amelyekben erős lokális hagyományok élnek, s amelyek lakosságában kifejezettebb a polgári jelleg. Az önkormányzati választások pártpolitikai jellegének megszüntetése a helyi civilközösségek erősödését, a polgárosodás fejlődését jelentheti, s mindenképpen másfajta lakossági részvételt a politikában. Ebből kiindulva *a megyei önkormányzatok valódi érdektartalmának megfelelően meg kell szüntetni a megyei önkormányzat közvetlen választását, a testületet a megye helyi önkormányzatai által delegált képviselőkre kell építeni.* Az ilyen módon kialakított lokális és megyei önkormányzatok jeleníthetik meg a pártpolitikaitól eltérő metszetben a politikát az Országgyűlés második kamarájában is.

A fentebb már elmondottakból következik, hogy az intézményi változások nélkülözhetetlen eleme a szaktudáson alapuló, politikailag független autonóm köztisztviselői testület, amellyel kapcsolatos korábbi nézeteim újabb kifejtését most nem látom szükségesnek, (Kulcsár, 1996a: 16–18.).

3. A demokrácia normatív-értékjellegű elfogadásának esélyei az elmúlt esztendőkhöz alatt még nem váltak semmivé, ha az azonnali jólétet hozó erejéhez fűződő illúziók már el is tűntek. Napjainkban azonban a társadalom nagyon jelentős része felfogásában a gazdasági tényezők felértékelődtek, és jelentőségükkel együtt *az élet és a megélhetés biztonsága mint alapvető érték egyre meghatározóbb.* Megnövekedett tehát a demokrácia instrumentális értékelésének az ilyen megalapozottságú elfogadottsága vagy elutasítása felé fordulás, illetőleg az iránta való közömbösség jelentősége. Az 1994. évi választások már világosan jelezték a demokrácia instrumentális értékelésének terjedését éppen azzal, hogy ilyen összetevői a valóságban gyengültek. Igaz ugyan, hogy a gazdasági helyzet romlása mellett a szavazatok alakulásában kétségtelenül közrehatottak azok az elemek is, amelyek az akkori politikai életben a normatív megegyezés szinte össz társadalmi méreteit kikezdtek és megkérdőjelezték. Az 1994. évi választások utáni időszakban az instrumentális felfogás a piacgazdaság továbbépítésének negatív jelenségei közepette szinte természetesen erősödött. A politikai rendszer intézményi szintjén maradván ráadásul megállapítható, hogy azok a szervezetek, amelyek az instrumentális elfogadottság terjedését legalább enyhíthették volna, és az instrumentális értékelést a demokrácia normatív szintű elfogadásának elemeivel vegyíthették volna, részben nem épültek ki megfelelően, részben nem működtek megfelelően. A gazdasági nehézségeket, a megszo-

rító intézkedéseket a lakosság ugyanis megfelelő érdekvédelmi és érdekegyeztető szervezetek létével és világos koncepciók szerinti működésével inkább elfogadja, mint pusztán a jogszabályi rögzítettségük alapján.

Feltehetően sok tanulsággal járnak majd az olyan alapos elemzések, amelyek folytán érthetővé válik, hogy miért nem alakítottak ki az 1990-es évek kormányai *hatékony szervezetet az érdekegyeztetésre*, miért nem jelentek ott meg világos koncepciókkal, s az érdekegyeztetésben részt vevő szervezetek miért nem tudtak maguk is hatékonyabban tevékenykedni. Az egyik tényező kétségtelenül az *érdekképviselő és a politikai hovatartozás összefonódása*, ami megmutatkozott már a különböző szakszervezetek erős politikai kapcsolódásában. Márpedig a gazdasági-szociális érdekképviselő politikai vagy éppen pártszimpátián alapuló megosztása nyilvánvalóan lehetetleníti mindenfajta érdekegyeztetés realitását. Különösen ha a formalizált vagy nem formalizált politikai erőkből hiányzik az a minimális lojalitás, amely a demokratikus berendezkedés működését lehetővé teszi (Kissinger, 1996: 812.). Ez egyébként napjainkban az érdekképviselő tevékenységnek az utcára vagy az utakra való kerülésével még világosabbá vált. A politikai elem bevitelle ezekbe a demonstrációkba vagy éppen politikai elem körüli szervezése gyakorlatilag diszfunkcionálissá teszi ezeket a jelenségeket, hiszen a szolidaritás helyett a társadalmi megosztottságot váltja ki, a jogos követelések (amelyek jogossága más rétegek helyzetével összevetve mindig vitát gerjeszthet) érvényesítését végső soron lehetővé tevő gazdasági fejlődést kisebb-nagyobb mértékben nehezíti.

Az ország politikai erői 1989 óta nem találtak lehetőséget az átmenet gazdasági-szociális kérdéseit is feltáró és legalább néhány legfontosabb probléma konszenzussal való kezelését biztosító *megegyezésre*. Ez összefügg azzal, hogy *a legfontosabb nemzeti létkérdések megoldása is a pártpolitikai szempontok mögé szorult*. Jóllehet kialakultak ilyen jellegű döntéseken alapuló és sok tekintetben már visszafordíthatatlan folyamatok, talán még sincs késő – éppen e gyakorlat következményeit értékelve – olyan valódi hatáskörrel felruházott szervezet (gondoljunk csak a francia gazdasági és szociális tanácsra) létesítésére, amely a gazdasági-szociális kérdéseket hosszabb-távú koncepciók keretében, s nem gyorsan, időnként átgondolatlanul előterjesztett eseti döntéseként, éspedig pártpolitikai elkötelezettségektől függetlenül megvitatva alakít ki *akár kormányzati ciklusokon is átívelő megegyezéseket*.

Hogy azonban ilyen intézményi jellegű változásokra, a politikai rendszer normatív kereteinek a globális változásokkal és saját fejlődésével alakított magyar társadalomhoz való közelítésére milyen esély kínálkozik, az jelentős mértékben éppen a létező politikai rendszert működtető politikai erők, szervezetek és személyek valóságos viselkedésétől, politikai kultúrájának alakulásától, tehát a bevezetőben feltett kérdés második fordulatára adható választól függ.

V.

A társadalomban a politikai rendszerrel, általánosabban a politikával szemben megnyilvánuló kétség és bizalmatlanság összefügg azzal, hogy az elit nem képes orientálni saját rendszere továbbfejlesztését (Rotte, 1996: 127.). Erre való képtelensége több tényező együttes hatásának következménye.

1. Az első tényező – s ez talán meglepően hangzik – lényegében a magyar demokratikus politikai rendszer egyik legfontosabb elemének, a *többspártrendszer kialakításának szükségszerű diszfunkcionális következménye*. A magyarázat viszonylag egyszerű. A „szocialista” politikai rendszer egypárti jellegével szemben a *többspártiság* pusztá ténye a legfontosabb változtatást jelentette, s ez a körülmény a politikai pártokat eleve felértékelte, a változás szimbólumává tette. Ez a felértékelés olyan körülmények között következett be, amelyekben a pártok magvát képező értelmiségi elit elvont elvek szerint, de sok tekintetben véletlenszerűen verődött össze. E rétegben többnyire hiányoztak a politikai tapasztalatok, és éppen elsősorban humánértelmiségi értékrendje, magatartásmódja miatt nagyon nehezen és lassan válik professzionális politikussá (ld. erre Kulcsár, 1995a: 35–45.). Ám éppen ebből következően – ha más tényezők közbenjöttével is – az átalakulás korai szakaszában bekövetkezett felértékelődés *önfelértékeléssé* változott (Fricz, 1994: 89.). Az új pártokra is rávetült az a korábbi állampárti szemlélet és magatartás, amely szerint a politikai viszonyok, problémák, érdekek artikulálása *csak a pártokon keresztül, tehát pártpolitikai metszeten lehetséges*.

Ez egyébként jól megfigyelhető volt az alkotmányozás országgyűlési folyamatában, s a folyamat eredményeként kétszer is kialakított szabályozási elvekben, amelyek a viták és kritikák ellenére sem változtak lényegesen. Ezek a szabályozási elvek ugyanis a pártpolitikai érdekek legkisebb közös többszörösét fejezték ki, gondosan kizárva a politikának a pártpolitikai metszeten kívül formalizált megjelenítését, s főleg befolyását az állami tevékenységre. A politikai pártok részéről megnyilvánuló ilyen kizáró magatartás – hadd emlékeztessenek erre ismét – az Országgyűlés közbejöttével érvényesült. S ez akaratlanul is felidézi Bibó István egykori aggályát arról, „hogy a népképviselői szerv maga is válhat a hatalomkoncentráció gó-cává...” (Bibó, 1986: II. 393.). Márpedig a hatalomkoncentráció a népképviselői valóságát kérdőjelezi meg. S eszünkbe juttatja, hogy nem véletlenül tartalmazza a ma hatályos alkotmányunk 3. §-ának (2) bekezdése: „*pártok közreműködnek a népakarat kialakításában és kinyilvánításában*” (a kiemelés tőlem K.K.). Mint ahogyan az ezt kiegészítő, a problémát más oldalról megközelítő 20. § (2) bekezdésének szövegezése sem véletlen: „*Az országgyűlési képviselők tevékenységüket a köz érdekében végzik.*” Ez a rendelkezés ugyanis a képviselő tevékenységét kifejezetten függetleníti saját pártérdekeitől is. Mindez nem csupán abból a szempontból jelentős, hogy a liberális elveken felépült politikai rendszerben éppen az elvileg önmagával szembeni kétségből táplálkozó nyitottság nem érvényesült, amelynek összefüggéseire egyébként még visszatérek, hanem kétségeket támaszt az Alkotmánybíróságnak az alkotmányozási folyamat eljárási rendjével összefüggő határozatával szemben is.

A magyar politikai rendszerre jellemző ellentmondás hogy a politikai pártok *önfelértékelő* magatartásával szemben áll a politikai pártot nem választóknak – a legutóbbi közvélemény-kutatások szerinti – több mint 50%-os aránya. Ez egyébként messze nagyobb kétséget tükröz a politikai pártokra alapuló képviselői rendszerrel szemben attól, mint ami a nyugati vizsgálatok adataiból következtethető. Természetesen lehetséges, hogy ez a közvélemény-kutatás erősen kötődik a napjainkra jellemző szituációhoz, tehát nem hosszabb távra érvényes tendenciát, hanem egy időszakra igaz állapotot jelez, de így sem hagyható figyelmen kívül.

2. A demokrácia és a piacgazdaság feltételeinek és következményeinek összehangolása nehéz feladat még a hagyományosan a piacgazdaságra épülő és egyúttal demokratikus országokban is. Mi gyakorlatból tudjuk, Lester Thurow amerikai tudós röviddel ezelőtt megjelent könyvében pedig hangsúlyozta, hogy ez a feladat különösen problematikus a közép- és kelet-európai átmeneti társadalmakban. Ennek a nehéz feladatnak a folyamatos megoldását mindenütt vízióknak, gyakorlatilag is megvalósítható jövőképeknek kell vezérelniük még akkor is, ha ideológiai megalapozottságúak. Mire használható a többpártrendszer – tette fel a kérdést Thurow (és ebben nem lát különbséget a régi és az új demokráciák között), ha a politikai pártok nem rendelkeznek a jelen és a jövő problémái megoldását segítő víziókkal? Ilyenek hiányában – folytatja – a demokrácia barátok és ellenségek, ígérgető jelöltek versenyévé, sőt törzsi gyakorlattá válik, amelyben egyik törzset, mint az ország problémáiért felelőset kiválasztják és megbüntetik (Thurow, 1996: 225.).

Valóban a mai Magyarországon világosan látható bizalmatlanság és ellenszenv sok tényezőtől tevődik össze. Ebből a szempontból csak felszíni jelenség a pártok viselkedése az Országgyűlésben és azon kívül. Másodlagos jelentőségűek a gátlástalan egymásra mutogatások, a racionális viták helyett az indulatok és nyilvánvaló hatalmi küzdelmek is, amelyek háttérbe szorítják az ország érdekeit. A valóságos probléma az, hogy ezek a pártok nem rendelkeznek akár ideológiai megalapozottságú, ám a gyakorlatban érvényesíthető víziókkal sem. Bár elvileg ideológiák mentén szerveződtek, ezek nem a képviselt ideológiáknak a modern Európában élő változatai, hanem jórészt idejétmúltak, tisztázatlanok, s mert azok, *nem is irányíthatják pártok magatartását*. A keresztény értékrendre vagy a nemzeti elvre, esetleg mindkettőre épülő konzervatív pártok időnként gátlástalan radikalizmusa éppen úgy nem felel meg az elvileg elfogadott eszmerendszereknek, mint a liberális polgárosodást képviselők türelmetlensége, kirekesztő magatartása, illetőleg a modern szociáldemokrácia híveinek koncepciótlansága a társadalmi szolidaritást tükröző szociális rendszerek kialakítására. Mindegyik politikai pártra jellemző azonban a *konfliktusra orientáltság* a kompromisszumkészség helyett, a kifejezetten csak a *párthatalmi érdekű politizálás*, az ezzel összefüggő klientúraépítés, a *szakmai szempontoknak a pártterdek mögé helyezése*, összefoglalóan: *a sokat emlegetett polgári magatartás és a politikai professzionalizmus hiánya*. Mindebből következik, hogy alig képesek bizalmat ébreszteni önmaguk iránt, s ez – különösen az érdekösszefüggéseket, világnézeti jellegzetességeket világosan kifejező s kiformalódott szavazótáborok hiányában – tragikus fejleményekre vezethet. Ez a helyzet *vészesen csökkenti a bizalmat a demokratikus intézményrendszer és működése iránt*, és felidézheti valamilyen nyílt vagy rejtett tekintélyuralom veszélyét

Ne legyen félreértés! Egyrészt világos, hogy politikai pártok nélkül nem működhet a képviselői demokrácia, másrészt kétségtelen, hogy a demokratikus politikai rendszer megszilárdításához nem a legmegfelelőbb időszak a piacgazdaságra való áttérés, gazdasági problémáival és szociális feszültségeivel együtt. A társadalomban, a politikában a politikai pártok és a kormányzatok működésében sok visszasság közvetlenül erre a szituációra vezethető vissza. Találhatunk tehát mentőkörülményeket is, úgy hiszem azonban: most nem ezek keresése a feladatunk. Az alapszituációból ugyanis szinte vitathatatlan követelmény adódik.

Ez pedig annak belátása, hogy az átmenet nem fejezhető be, s a konszolidáció nem lehet sikeres, ha a nemzet politikai erői éppen történelmének egyik legnehezebb, ám mégis egyik leginkább sikerrel kecsegtető időszakában képtelenek az együttes cselekvésre, akár csak 1989 megismétlésére is. Az 1990. évi választások utáni helyzetre még kínálkozik némi mentség. Az ugyanis, hogy a korábbi egypárti, illetőleg a választást közvetlenül megelőző, legalább egy évig gyakorlatilag pártvezetés nélküli kormányzással szemben indokolható volt a politikai váltógazdaság lehetőségének felmutatása. Anélkül, hogy akár az akkori, akár a későbbi kormányzat teljesítményét bírálnám, annyi megállapítható, hogy ez a kísérlet azóta sem vált be, jóllehet a mai kormányzat óriási parlamenti többséggel rendelkezik. A kormányzati dilettantizmus és parlamenti viharokat gerjesztő ellenzéki politika együttesen vezetik az országot az újabb indulatokkal teli választási kampányhoz, esetleg olyan újabb fordulathoz, amelyet mentálisan már nehezen viselhet el. Az eddigi kormányzatok tevékenysége, a politikai pártok indulatai nem feledtethették még el a lakossággal, s különösen a köztisztviselők karral a korábbi negyven év, sőt azt a megelőző időszakok állandó igazodási kényszerét s a mögötte lappangó félelmet. S talán ismételnem sem kell Bibó István szállóigévé vált szavait, a félelem légkörében nincs demokrácia. Sőt, a politikában a „félelem mechanizmusa” „lenyűgözi” „az értelem mechanizmusát” (Bibó, 1986: II. 589.). A megoldás természetesen nem a pártok „megszüntetése”, a politikai „váltógazdaság” elvetése, nem feltétlenül szükséges s aligha lenne lehetséges ma már a „nemzeti egységkormány” létrehozása.

3. Szembesíteni kell pártokat és eszméket, vízióikat és gyakorlati megoldási változatokat, de egyetértésre kell jutni a legalapvetőbb kérdésekben. Mik lehetnek ezek?

Tudomásul kell venni, hogy az ország gazdasága nem bírja el ismét a tulajdonviszonyok felborítását. Folyamatosan történtek hibák, sőt bűnök a privatizáció, a kárpótlás folyamatában is, ezek korrigálására azonban gazdasági megoldást kell találni. Nem viselhető el ebben a vonatkozásban sem a „zsákmányszerző” politika, s nem indulhat meg újra a klientúraszerveződés. Legalább fő vonalakban fel kell vázolni, hogy a kialakult struktúrára épülve milyen irányú gazdasági fejlődés lehetséges; mi a helye ebben a mezőgazdaságnak, az iparnak, a szolgáltatószektornak. A piacgazdaság legkényesebb pontja a jövedelemkülönbségek nagysága. Ám még a fejlett demokráciákban is nehéz megtalálni a fejlődést nem megállító, ugyanakkor azonban társadalmi feszültségeket sem gerjesztő arányokat. Sem a piacgazdaság, sem a demokrácia nem konszolidálódhat azonban, ha csak a rövid távú érdekek alapján gondolkodva, bizonytalan s társadalmi támogatás nélkül marad ez arány. Továbbá: az ország alkotmányos rendjére épülő stabil jogrendszer, s az ezt megvalósító jog- és közbiztonság nélkül nincs társadalmi nyugalom, kiszámítható élet, nem lehetséges tehát fejlődés sem. (Legfeljebb szűk réteg számára, igen drága áron.) Az Egyesült Államok bizonyos területein 1970-ben kétszer annyit költöttek a rendőrségre, mint a nálunk védő-őrző szolgálatnak nevezett magánrendőrségre, 1990-ben már fordított volt az arány (Thurrow, 1996: 264–265.). Bármennyire is példa lehet a fejlett Nyugat, ebben a vonatkozásban bizonyosan nem az. A jog- és közbiztonság azonban a társadalmi béke függvénye is, amely a gyűlöletre uszítás, a politikai fenyegetőzés légkörében nem valószínűsíthető meg. Aligha vitatható, hogy társadalmi béke nélkül a minimális politikai konszenzus sem várható. Végül nemzeti összefogás szükséges az oktatás és a nagy szolgál-

tató rendszerek hosszú távon és koncepciózusan kialakított, ám fokozatosan megvalósítható modelljének kimunkálására is.

Nem térhetek ki itt a konszenzuspolitika összefüggésére. Mindenesetre jelzem, hogy *nem* a nálunk is jól ismert és Lijpharttól származó megkülönböztetést – a többségi és a konszenzuson alapuló demokráciáról – kívántam itt alkalmazni. A konszenzus politikai értelemben merül fel. Vannak bizonyos történelmi helyzetek, amelyek a legszigorúbban többségi elvre épülő demokráciákban szinte kikényszerítik a konszenzust. A legismertebb példa erre Nagy Britannia politikai pártjai között létrejött konszenzus a második világháborút követő évtizedekben. Ennek a konszenzusnak két alapösszetevője volt. Egyrészt a két vezető párt közötti megegyezés a *kormányzás stílusára*, ami a társadalom kulcshelyzetben lévő csoportjaival, különösképpen a szakszervezetekkel való állandó konzultációt jelentette, másrészt néhány, tágan meghatározott politika követését. Ilyen volt pl. a John Maynard Keynes által jegyzett fiskális technika, vagy a William Beveridge nevéhez fűződő és a jóléti állam megjelenésében realizálódó elgondolás. Ez a konszenzus megjelent a konzervatív és a munkáspárti kormányzati tevékenységben addig, amíg ez a politika diszfunkcionálissá nem vált, s a kormányzat több problémát hívott életre, mint amennyit megoldott (Pearce–Stewart, 1992: 458–462.). Margaret Thatcher már joggal léphetett fel ellene 1981-ben, ha bírálata nem is volt jogos a konszenzuson alapuló politikával szemben *általában*.

Van igazság abban természetesen, hogy a célokban és az eszközökben való egyet nem értés általában a politika élete s vére, így a konszenzus eszméje szemben áll a politikai aktivitással (Kavanagh and Morris, 1989: 10.), mint ahogyan abban is, hogy „alapvetően mindig jókora közös alapnak kell lennie az egymást váltó kormányokat alkotó pártok között egy szabad társadalomban. Hatalmon lévén, végül is ugyanazt az országot kormányozzák, ugyanazzal a történelemmel, néppel, problémákkal, mozgástérrel vagy hiányával, ugyanabban a világban...” (Hennessy and Sheldon, 1989: 510.)

A pártok hasonló problémamegoldásai – amíg ideológiává nem torzulnak az alapok, tehát fokozatos kezelést jelentenek – figyelemreméltó kontinuitást produkálnak, még ha nincs is közöttük formális konszenzus (Pearce–Stewart, 1992: 510–511.).

A második világháború utáni negyedszázados brit politika (s a hasonló konszenzuson alapuló kanadai is) tehát azt igazolja – s nyilván más helyeken is, a szituáció követelte esetekben –, hogy vannak helyzetek, amelyek konszenzust kívánnak. S ez nem rombolja szét a demokráciát. Ha pedig már diszfunkcionálissá válik, változtatni kell, s új helyzet alakul ki, amely egy idő után létrehozhat – akár hallgatólagosan újabb konszenzust is. Most például úgy tűnik, hogy a megreformált és május elsején nagy győzelmet arató Labour Party nem kíván változtatni a Thatcher lerakta alapokon.

Magyarországon most olyan helyzet van, amidőn legalább a felsorolt problémák megoldásának alapjaira kell konszenzust teremteni ahhoz, hogy a többi nagy kérdésre, pl. a népesedés mennyiségi és minőségi hanyatlására, a morális válságra, a szinte minden területen mutatókozó anomíára, kultúránk biztosítására és erősítésére – különös tekintettel arra, hogy az Európai Unió belül is megőrizhessük saját identitásunkat – választ találhassunk.

VI.

A politika összefüggéseit, játékszabályait, jelenségeit ismerve nem lehetek optimista. Addig, amíg az Országgyűlésben működő, tehát az országnak felelős pártok nem képesek megegyezni viszonylag kisebb súlyú kérdésekben sem, például az alkotmánybírói vagy más, az Országgyűlés választását igénylő tisztségek betöltése ügyében; amíg a nemzet összefogását igénylő társadalmi követelést felelős politikusok a többpártrendszerű demokrácia elleni támadásnak tartják; amíg a legfontosabb alaptörvény, az alkotmány elkészítéséből kirekesztik a társadalmat, s a társadalom nyilvánvaló véleménye ellenére erőltetnek csak a pártérdekeknek megfelelő megoldásokat (lásd a köztársasági elnök nép által való választásának elutasítása), nehéz is optimistának lenni. *Az európai fejlődés fősodrába való végleges visszakerülés, ebben a nagy civilizációs egységben és politikájában az ország biztonságos jövője azonban túlságosan nagy nemzeti érték ahhoz, hogy jelenlegi közállapotaink tartós fennmaradásával kockáztassuk.*

Fernand Braudel három síkon látja a történelmet. Az első szinte mozdulatlan, az ember és környezete viszonyában „lassan változik, gyakran visszafordul, bizonyos ciklusokat szüntelenül újrakezd ... E fölött a mozdulatlan történelem fölött kirajzolódik egy lassú ütemű történelem, a csoportok, a csoportosulások története” – társadalomtörténetnek is nevezhetné, mondja – végül a harmadik a hagyományos történelem, az eseménytörténet: „a kavargó felszíné, a hullámoké, amelyeket a dagály tengermozgása hordoz. Ez a történelem rövid, gyors, ideges rezgésekből áll...” S a lényegi probléma: „hogyan lehet egyszerre megragadni a gyorsan változó és éppen változásai és látványossága miatt előtérben lévő történelmet és a mélyben zajló, a szemtanúk és szereplők által szinte nem is észlelt csöndes történelmet, amelyen bármi történjék is, nem fog az idő múlása...” (Braudel, 1996: I. 4–5; 9.).

Ez a történetfelfogás a politikai tevékenység és a politika lehetőségeinek és korlátainak gyakorlati megértése és tudományos elemzése szempontjából is fontos.

Témánkra konkretizálva: *a társadalom rövid távon elszámolási kötelezettség teljesítését várja el politikai rendszerétől, s ez a liberális demokrácia lényege.* A hatalom azé, aki kormányoz, de csak meghatározott időre. A társadalom és a politikai rendszer viszonyában azonban ennél többről van szó: középtávú előreláthatóságra. S a kormánynak ennek érdekében stabil viszonyokat kell teremteni, amelyben a gazdasági és a társadalmi élet kibontakozhat. Végezetül a politikának *hosszú távú víziókat* kell kialakítani a társadalmi fejlődés irányairól, előre számolnia kell a technológiai fejlődés, az ökológiai veszélyek, a várható politikai változások következményeivel. Van olyan nézet, amely szerint a három időszakaszért az államhatalom három ága felel: a rövid távú, a kormányzati ciklust érintő feladatokért a végrehajtó hatalom, a középtávúakért a bírói szervezet, s a hosszú távú elgondolásokért a törvényhozás. Jóllehet ez a felfogás a politikai pártok és az érdekérvényesítő csoportok között is próbálkozik hasonló munkamegosztással (Gerlich 1996: 62–63), én nem látok ilyen „akkreditálható” feladatmegosztást.

A politikai rendszer minden tényezőjének, a kormánynak, a pártoknak és az érdekvédelmi szervezeteknek *mindhárom távlatban* felelősen kell gondolkodni és cselekedni. Rövid távú – esetünkben ciklusméretű – döntések jelentősen befolyásolhatják a középtávú lehetőségeket, s nem tudható, hogy hogyan érintik a hosszú távú

előreláthatóságot, azokat a folyamatokat, amelyek végül is az esetleges mellékágakat visszatereklik a fősodorba, minek meglátása, s amely felé a rövid és a középtávú ténykedéssel való sikeres törekvés kiemeli az államférfit a politikusok közül. Hogy ismét visszatérjek Braudelhez: „az a nagy ember, aki pontosan felméri szűk lehetőségeit, elhatározza, hogy ezekhez tartja magát, és saját lendületéhez annak súlyát is hozzáadja, ami elkerülhetetlen...” (Braudel, 1996: III. 1318.).

A bevezetőben feltett kérdésre most már – ha csak tézisek alapján is – válaszolhatunk. Az átmenet első éveiben normatív kialakított politikai rendszerünk valóban változtatásokat igényel. Az Alkotmánybíróság hatékony közreműködésével e politikai rendszer alapja az 1989. évi XXXI. törvény jól vizsgázott az átmenet éveiben. Az átmenetre alkotott alkotmánnyal és néhány más közjogi törvénnyel azonban a demokratikus berendezkedés hosszabb távra aligha konszolidálható, nem felelhet meg tehát a társadalom három időtávra megnyilvánuló igényeinek. Intézményi változásokra van szükség, s ezek legfontosabb pontjait jeleztem. Közállapotaink azonban nem írhatók a normatív hatályos politikai rendszer terhére. Működését a ketős átalakítás, a piacgazdaság kiépítése mindenképpen megnehezítette, de folyamatosan zavarja a politikai szereplők már jellemzett magatartása is. Az ország pártpolitikai struktúrájának, eszmei és gyakorlati összetevőinek európaizálása, a politikai elit professzionalizálódása tehát mindenképpen feltétele annak, hogy a politikai rendszer megfelelhessen a három időtávon jelentkező feladatoknak. Enélkül – mint az alkotmányozási kísérlet példája nyomatékosan jelzi – nem fejleszthető a társadalmi igényeknek megfelelően a politikai rendszer, s a legjobb intézmények működése is eltorzul. Amíg ez nem változik, nem várható társadalmunk politikai kultúrájának változása sem.

Befejezésül: Három esztendővel ezelőtt megjelent kis könyvemben (Kulcsár, 1994), akkor közelebb is a választásokhoz, idéztem Thomas Jefferson első elnöki beiktatásakor, 1801. március 4. napján elmondott beszédét. Jóllehet az idézetben foglaltak akkor sem hatottak igazán, mégis közeledvén az újabb választásokhoz, sőt ezúttal hosszabb idő birtokában, „ceterum censeóként” hadd ismételjem meg most is: „... állítsuk helyre a társadalmi érintkezésben azt a harmóniát és jóindulatot, amely nélkül sivár a szabadság, sőt maga az élet is. Töprengjünk el azon, hogy ha száműztük is országunkból a vallási türelmetlenséget, mely miatt annyit vérzett és szenvedett az emberiség, még kevesebbet nyerünk, ha szemet hunyunk egy éppen olyan zsarnok, kegyetlen és véres üldözésekre képes politikai türelmetlenség fölöött...”

HIVATKOZÁSOK

- Bibó, I. (1986): Válogatott tanulmányok. I–III. köt, Magvető Könyvkiadó, Budapest
- Braudel, F. (1996): A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában. I–III. köt., Akadémiai Kiadó, Osiris Kiadó, Budapest. (A mű francia nyelven először 1949-ben jelent meg, a magyar fordítás a harmadik kiadás 1990. évi változatán alapszik.)
- Dubiel, H. (1996): Die Krise der liberalen Demokratie, In: Gerlich, P.–Glass, K.–Serloth, B. (Herausg.): Mitteleuropäische Mythen und Wirklichkeiten, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien Verlag, Wien–Torun

- Eötvös, J. (1981): A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra. I-II. (Az első kiadás időpontja: 1851-1854), Budapest
- Fricz, T. (1994): A magyar parlamenti pártrendszer jellemzése és tipizálása. In: Törésvonalak és értékvalasztások, MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest
- Gerlich, P. (1996): Democracy and Time. In: Gerlich, P.-Glass, K.-Serloth, B. (Herausg.): Mitteleuropäische Mythen und Wirklichkeiten, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien Verlag, Wien-Torun
- Grande, E. (1996): Demokratische Legitimation und europäische Integration, Leviathan, Jahrg. 24., Heft. 3.
- Hennessey, P. and Seldon, A. (Eds.) (1989): Ruling Performance, British Governments from Attlee to Thatcher. Blackwell, Oxford
- Huntington, S. P. (1996): The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, Simon & Schuster, New York
- Inkeles, A. (1983): Exploring Individual Modernity, Columbia University Press, New York
- Inkeles, A. and Smith, D. H. (1974): Becoming Modern: Individual Change in Six Developing Countries, Harvard University Press, Cambridge, Mass
- Kavanagh, D. and Morris, P. (1989): Consensus Politics from Attlee to Thatcher, Blackwell, Oxford.
- Kissinger, H. (1996): Diplomácia. Panem- McGraw-Hill-Grafo., Budapest
- Klingemann, H.-D. and Fuchs, D. (Eds.) (1995): Citizens and the State, Oxford University Press, Oxford etc.
- Kulcsár K. (1994): Kontinuitás és átmenet. Töprengések az utóbbi évek magyar politikai gyakorlatáról, Savaria University Press, Szombathely
- Kulcsár K. (1995): A magyar modernizáció politikai összefüggései, Valóság, XXXVIII. évf. 11. sz.
- Kulcsár K. (1995a): A magyar értelmiség politikai szerepvállalása, Tiszatáj. 49. évf. 9. sz.
- Kulcsár K. (1996): A jog és a modernizáció Magyarországon, Társadalomkutatás, 1996. 3-4. sz.
- Kulcsár K. (1996a): A közigazgatás és a társadalom, Comitatus, VI. évf. 12. sz.
- Kulcsár K. (1997): A politikai reprezentáció és a kétkamarás Országgyűlés, In: Stumpf, I. (Szerk.): Félidőben. MTA PTI, Századvég, Neumann Alapítvány (kiadás alatt)
- Pearce, M. and Stewart, G. (1992): British Political History, Routledge, London and New York
- Przeworski, A. (1991): Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America, Cambridge University Press, Cambridge
- Rokkan, S. (1975): Votes Count, Resources Decide, In: Magt og Motiv. Oslo
- Rotte, R. (1996): Die Reideologiesierung der Politik und die Position der westlichen Demokratien, Politik und Gesellschaft. 1996. Nr. 2.
- Serloth, B. (1996): Der Mythos der liberalen Demokratie: Zwischen Individuum und Gemeinschaft, In: Gerlich, P.-Glass, K.-Serloth, B. (Herausg.): Mitteleuropäische Mythen und Wirklichkeiten. Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäischen Studien Verlag, Wien-Torun
- Thurrow, L. C. (1996): The Future of Capitalism, Nicholas Brealey Publishing, London
- Wallerstein, I. (1986): Societal Development or Development of the World System ? International Sociology, Vol. I. No. 1.

A magyar tudomány napja

Tudományos közvéleményünk már régen várja, hogy évente megrendezése kerüljön a magyar tudomány napja. Ennek szükségességét indokolta a Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága is 1996. december 11-i állásfoglalásában a tudomány napjáról (lásd: Hadtudomány, 1997. 1. szám 107–108. o.). Ettől az évtől, azaz 1997. november 3-tól hivatalosan megemlékezik az ország a magyar tudományról. A Magyar Közlöny, 1997. április 3-i 29. száma 1866. oldalán erről a következő olvasható:

„A kormány 55/1997. (iv. 3.) rendelete

a magyar tudomány napjáról

A Magyar Köztársaság kormánya a tudománynak a társadalomban betöltött szerepét kiemelkedően fontosnak tartja, és elő kívánja segíteni a közgondolkodásban a tudásközpontú értékrend kialakítását. Elismerésre méltónak tartja a tudomány művelése és fejlesztése érdekében végzett tevékenységet, és ezért november 3-át a magyar tudomány napjává nyilvánítja.

2. §

Ez a rendelet a kihirdetését követő 15. napon lép hatályba.”

Diszciplinánk kutatóinak, társaságunk tagjainak a hadtudomány művelésével, fejlesztésével, felhasználható teljesítményekkel és értékekkel kell késztülniük a magyar tudomány napja első izbeni tartalmas megünneplésére.

Végh Ferenc

A Magyar Honvédség reformja

A Magyar Köztársaság honvédelmének, a Magyar Honvédség reformjának, átalakításának folyamatában olyan változásokkal számolunk, amelyek kihatnak a biztonságpolitika és a hadügy minden területére. Az átfogó haderőreform keretében célul tűzzük ki: a honvédség szervezeti struktúrájának átalakítását; hivatásos jellegének erősítését; létszámának jelentős csökkentését; a sorkatonai szolgálati idő rövidítését; fegyverzetének és felszerelésének korszerűsítését; harckészültségének, felkészítési és kiképzési színvonalának emelését és a katonai rendszer olyan modelljének a kialakítását, amely a veszély arányában lehetővé teszi a haderő létszámának szükség szerinti emelését.

A haderőreform hosszabb távon korszerűen felfegyverzett, arányos haderő- és fegyvernemi struktúrájú, a nyugati országok katonai szervezetéhez való csatlakozásra alkalmas, azokkal szellemileg és fegyverzetileg kompatibilis honvédség létrehozására irányul. Mindezt úgy szeretnénk elérni, hogy a haderőreform folyamata alatt is megmaradjon az ország katonai erejének hitelessége, ne csökkenjen a fegyveres erők képessége alapfeladataik végrehajtására, részt tudjanak venni az euroatlanti integrációs szervezetek, intézmények keretében rájuk háruló feladatok teljesítésében, és fokozatosan váljanak alkalmassá a Partnerség a békéért program megvalósításában, valamint más szerződések keretében a számukra adódó és reálisan vállalható feladatok végrehajtására.

Ebből a komplex törekvésből ezen írás keretében négy fő kérdésre térek ki: a reform indítékaira és körülményeire; a közép- és hosszú távú céljainkra; azokra a prioritásokra, amelyeknek kiemelt figyelmet szentelünk a reformfolyamat alatt, valamint a reform végrehajtásának ütemezésére.

□ A 20. század utolsó évtizedében Magyarország visszanyerte szuverenitását, és biztosította helyét az európai demokráciák között. A politikai, társadalmi és gazdasági életben bekövetkezett változások természetesen a fegyveres erőket sem hagyták érintetlenül.

Magyarország az euroatlanti integráció teljes jogú tagjaként tekint jövőjére, ezért számunkra a NATO többet jelent egy pusztán katonai szövetségnél. Véleményünk szerint a NATO a haladó értékek közössége és az együvé tartozás jelképe. Teljes mértékben osztjuk azt az álláspontot, hogy a haderő hiteles védelmi képességét ezek az értékek alapozzák meg.

Védelmi rendszerünk reformja két, egymásra kölcsönösen ható tényezőn nyugszik. Az első abból a szempontból fontos, hogy a fegyveres erők alkalmazkodjanak a működő demokratikus társadalom követelményeihez és a megváltozott biztonságfelfogásokhoz; a második pedig abból, hogy létrehozzuk és megőrizzük mindazon képességeket, amelyekkel hozzájárulhatunk a béke és a biztonság fenntartásához.

Hosszú és körültekintő elemzés vezetett el bennünket a reform gondolatához, folyamatának körvonalazásához. Mindenekelőtt azt kellett számba vennünk, hogy ez a mindannyiunk által kívánt reform milyen körülmények között indul, és hogyan valósulhat meg.

Az egyik lehetséges kérdés, hogy a reform „erőforrás-központú” legyen-e, vagy azt az ország fenyegetettségében bekövetkező változások, illetve a Magyar Honvédség lehetséges feladatai határozzák-e meg.

Álláspontom szerint a reform végrehajtásában mindhárom említett tényezőt figyelembe kell venni.

A Közép- és Kelet-Európában lezajlott, elsőprő erejű változásokkal, valamint a hidegháború befejeződésével biztonsági környezetünk határozottan kedvezőbbé vált. Napjainkban – közel hét évvel a rendszerváltás után – Magyarország kiegyensúlyozott és stabil kapcsolatot tart fenn minden szomszédjával. Ez nemzetközileg is elismert eredmény! A békepartnerségi program jelentősen hozzájárult a regionális stabilitás és a kölcsönös biztonság kiterjesztéséhez Közép- és Kelet Európában. Az államok közötti totális háború veszélye Európában gyakorlatilag megszűnt. Ugyanakkor térségünk stabilitása csökkent, más természetű, alacsony kockázati tényezőjű veszélyek jelentek meg. A konfliktusok lehetősége azonban nem tűnt el teljesen, ezt egyébként a délszláv háború is példázza.

Nyilvánvaló, hogy a politikai és a biztonsági környezetben bekövetkezett ezen mélyreható változások nem hagyták érintetlenül a Magyar Honvédség feladatrendszerét sem. Magyarország integrációs céljai, a teljes jogú NATO-tagságra való törekvésünk, de már a békepartnerségi programban való részvételünk önmagában is megváltoztatta az előttünk álló feladatok körét. A válságmegelőzés, a válságkezelés, a béketámogatás, a kutató-mentő tevékenység, a humanitárius segítségnyújtás és a katasztrófaelhárítás jelentik azokat a tevékenységi formákat, amelyekkel a fegyveres erőknek valószínűleg szembe kell nézniük. Következésképpen a Magyar Honvédségnek ehhez az új helyzethez, követelményrendszerhez kell alkalmazkodnia.

Sajnos, a szűkös pénzügyi erőforrások jelentős szerepet játszottak a reform indításánál, és várhatóan hasonló szerepük lesz annak megvalósításában is. A hidegháború vége lehetővé, az ország gazdasági átalakításának kényszerítő feladata pedig szükségessé és elkerülhetetlenné tette az ország védelmi erőinek csökkentését. A pénzügyi egyensúly megteremtése, a jól működő piacgazdaság – mely magában hordozza a növekedés lehetőségét – fontos, ha nem a legfontosabb tényezője országunk teljes biztonságának.

A gazdasági növekedés és a pénzügyi stabilitás megalapozás érdekében a védelmi költségvetés csökkentésére kényszerültünk.

Ezért amikor a Magyar Honvédség helyzetéről és jövőjéről beszélünk, hangsúlyozni kell, hogy mindhárom tényező egy és ugyanazon irányba mutat. *Katonai szervezetünket kisebbé, rugalmasabbá, hatékonyabbá, egyúttal pedig könnyebben vezethető-*

vé kell alakítani. Ezzel válhatnak fegyveres erőink alkalmassá arra, hogy jobban megfeleljenek a környezetünkben zajló átfogó politikai és stratégiai változásoknak.

□ Euroatlanti integrációs törekvéseink, a belső politikai helyzet és a biztonsági környezetben bekövetkezett változások a helyzet átgondolására készítetnek bennünket.

Célunk olyan szervezetű és jellegű katonai erő létrehozása, amely térségünkben hiteles elrettentő erőt képvisel. *A Magyar Honvédség feladataiban jelenleg ötvöződnek a nemzeti védelmi szükségletek, valamint a nemzetközi követelmények.* A Magyar Honvédségnek mindenekelőtt az ország szuverenitása felett kell őrködni! Ez magába foglalja egy közvetlen támadás elhárításának képességét, a különböző, alacsony intenzitású konfliktusok, válságkezelési és katasztrófaelhárítási feladatok végrehajtásának, megoldásának lehetőségét.

Mindezzel összhangban a fegyveres erőknél *ki kell alakítaniuk a kiképzés és a felkészítés új rendszerét!*

Az ENSZ alapokmánya, valamint a Washingtoni Szerződés 4. és 5. cikkelye által meghatározott nemzetközi követelmények és feladatok új, szerteágazó felelősségi területeket jelölnek ki számunkra.

Készen kell állnunk a nemzetközi feladatokban történő részvételre, akár a békepartnerségi program, ENSZ- vagy NATO-felkérés alapján, mint például a boszniai IFOR- és SFOR-küldetésben való részvételünk. A Magyar Honvédségnek ugyanakkor kapcsolódnia kell a NATO-tagállamok közös védelmi rendszeréhez is. Valamennyi feladatra aktívan készülünk.

Szeretném megosztani a folyóirat olvasóival elképzelésünket a jövőbeni katonai struktúráinkról, amely tükrözi az új célokból és feladatokból adódó változásokat.

Nyilvánvaló, hogy *a Magyar Honvédséget át kell alakítani a „fenyegetettségen alapuló” haderőből egy „képességen alapuló” haderővé.* Az új haderő a szárazföldi, valamint a légi haderőnemekből fog állni.

A Magyar Honvédség erői két fő kategóriába lesznek sorolhatók: *reagáló- és fővédő erők.* A *reagálóerők* azonnali készenléti és gyorsreagálású erőkől állnak. Ezeknél a szervezeteknél a feltöltöttség békeidőszakban is magas lesz és képesnek kell lenniük rövid idő alatt feladataik végrehajtására hazánk területén, szükség esetén NATO- vagy ENSZ-kötelékben külföldön. Terveink szerint a reagálóerőknél a jövőben csak hivatásos és szerződéses állományú katonák teljesítenek szolgálatot. A *fővédő erők* azokból a harci, harcbiztosító és területvédelmi, valamint tartalék erőkől állnak majd, amelyeket egy szükség szerinti mozgósítás időszakában töltenek fel. A területvédelmi és a tartalék erők magukba foglalják az állami és a katonai felső vezetés működését biztosító szervezeteket, valamint a hadkiegészítési feladatokat ellátó szervezeteket.

A közelmúltban bekövetkezett változásokat néhány lényeges összefüggéssel és adatokkal illusztrálhatjuk. 1996 végén a Magyar Honvédség létszáma 62 000 fő volt. Ez év végére a létszám 55 000 főre csökken. Mindkét adathoz hozzá kell adni a Honvédelmi Minisztériumnak és háttérintézményeinek (Nemzetvédelmi Egyetem, hírszerző szolgálatok stb.) a létszámát (kb. 8000 fő). A jövőben a hivatásos állomány és a sorállomány arányát a 60:40-hez kell közelíteni. A háborús állomány megközelítőleg

háromszorosa lesz a békelétszámnak. Az átalakítás nagyságrendjét érzékeltetve megemlítem, hogy nem egészen tíz évvel ezelőtt a Magyar Honvédség békelétszáma mintegy 155 000 fő volt.

A reform befejezésének idejére olyan modern fegyveres erőt hozunk létre, amely képes lesz önállóan és többnemzetiségű harci kötelék részeként is feladatokat végrehajtani. Erre utal a Magyar Honvédség leendő béke- és háborús szervezeti felépítése is.

Békeidőszakban a Magyar Honvédségre a katonai szervezetek jelenlegitől magasabb szintű koncentrációja lesz a jellemző. Ez a békefelépítés biztosítja a haderő hadműveleti képességét, egyben növeli a reagálóképességét is.

□ A Magyar Honvédség építésekor egy sor prioritást és szempontot veszünk figyelembe, amelyek meghatározzák a honvédség struktúráját és alkalmazhatóságát. Ezek közül a leglényegesebbek:

1. Folyamatosan szem előtt tartjuk a törvényességi előírásokat (alkotmány, honvédelmi törvény, biztonságpolitikai alapelvek, honvédelmi alapelvek, szolgálati törvény, parlamenti határozatok stb.), és erősítjük a Magyar Honvédség feletti demokratikus civil ellenőrzést.
2. Kulcsfontosságú feladatnak tartjuk a NATO-val való kompatibilitás és interoperabilitás mielőbbi elérését, ezen belül legfontosabb a szellemi kompatibilitás és a kommunikációs rendszerek interoperabilitásának a megeremtése.
3. Arra törekszünk, hogy mire Magyarország belép a szövetségbe, országunk és hadseregünk képes legyen a NATO közös védelmi rendszeréhez történő hozzájárulásra, illetve az általa nyújtandó segítség fogadására.
4. A változásokkal összhangban átdolgozzuk a készenléti és a mozgósítási feladatokat, a rugalmas reagálási képességek lehetséges fokozásával összhangban.
5. Növeljük a készenléti erők alkalmazhatóságát és a szerződéses katonák arányát a sorállományú katonákhoz viszonyítva.
6. A haderő átalakítása során meg akarjuk őrizni a tisztí állományt, a tiszthelyettesi állomány létszámát pedig növelni szeretnénk. Folytatjuk a személyi állomány teljes körű átképzését és végül, de nem utolsósorban – a gazdaság teljesítő képességétől függően – megkezdjük a haderő átfogó technikai modernizálását.
7. Folytatjuk a kiképzési-felkészítési rendszer modernizálását.

A fent említett célokra épülő teljes reformfolyamat végrehajtását két fő szakaszra osztottuk, és befejezését 2005 körül tervezzük.

□ A parlamenti határozatokkal összhangban a reform első szakasza (ami a rendszerváltozás után azonnal megkezdődött) 1997 végén befejeződik. Ez a mennyiségi változások, a haderőcsökkentés és az átszervezés időszaka.

A második szakaszban a minőségi változásokra helyezük a hangsúlyt. Átdolgozzuk a Magyar Honvédség egész katonai stratégiáját, elkezdjük a haditechnikai és az egyéb eszközök szükséges modernizálását. E folyamat eredményeként a Magyar Honvédség kisebb, rugalmasabb és mozgékonyabb, jobban felszerelt és kiképzettebb haderővé válik.

Az utóbbi időben az átalakítás folyamata jelentősen felgyorsult, ezért a korábban középtávon tervezett változtatások némelyike már jelenleg is folyik. Az új, középtávú tervet, amely a következő három év (1998–2001) időszakát öleli fel, jelenleg dolgozzuk ki.

A NATO-val való szellemi kompatibilitás megteremtése, vagyis hogy képesek legyünk megérteni egymást a NATO-val és annak tagállamaival, azonnal megkezdődött, miután Magyarország kinyilvánította szándékát, hogy a szövetség tagja kíván lenni.

A nyelvi jártasság megszerzése, a NATO-szabványok és eljárásmódok értelmezése és adaptációja a legfontosabb területeken megkezdődött.

A tervezési rendszert már a NATO-eljárásoknak megfelelően alakítjuk át. A védelmi tervezésben biztosítani kívánjuk a teljes átláthatóságot.

Jelenleg a Magyar Honvédség teljes személyi állománya részt vesz valamilyen, a NATO-követelményeknek megfelelő oktatási formában.

A közös NATO-békepartnerségi gyakorlatok, a békefenntartásban és béketeremtésben végzett tevékenységek sok értékes tapasztalattal szolgáltak katonáinknak. Ezeket a tapasztalatokat felhasználjuk fegyveres erőink vezetésében és irányításában, valamint a szolgálati kultúra és a katonai ethosz területén.

A *technikai fejlesztés tekintetében* azzal a ténnyel számolunk, hogy a Magyar Honvédség technikai felszerelése néhány évig alapvetően nem változik. A különböző forrásokból beszerzett új fegyverzet nem fogja növelni a meglévő mennyiséget, mivel hasonló nagyságrendű felszerelést kivonunk az elavult állományból. A korlátozott finansziális lehetőségek miatt az új eszközök beszerzését és vásárlását néhány jól behatárolt területre kívánjuk összpontosítani.

A *következő területek és felszerelések élveznek előnyt 2005-ig*: a parancsnoki, vezetési és irányítási eszközök; a légvédelem (repülőgépek, légvédelmi rakéták, automatizált légvédelmi vezetési és radarirányítási rendszerek); a katonai felderítés; a légi mozgékonyaság és légi szállítási kapacitás; a páncéltörő fegyverek, a műszaki zárás, valamint az infrastruktúra. A Magyar Honvédség összes gépjármű-technikai eszközének cseréje 12 évet vehet igénybe.

1996 decemberében megkezdtük a Magyar Honvédség új vezetési struktúrájának kialakítását, az Egyesített Vezérkar és a Haderőnemi Vezérkarok (a Szárazföldi Vezérkar és a Légierő Vezérkar) létrehozását. Ez az átalakítás 1997 decemberében fejeződik be, mindennek eredményeként olyan vezetési struktúra jön létre, amely közelít a NATO-ban alkalmazott mintákhoz. Reményeink szerint ezen átalakítással létrehozuk a Magyar Honvédség azon új keretét, amely a reform későbbi szakaszaiban eléri az alacsonyabb vezetési és végrehajtói szinteket is.

□ Néhány gondolatot a *tervezési és értékelési folyamatról* (PARP), amelynek szerepét azonban nem lehet túlbecsülni. A tervezési és értékelési folyamat bizonyos fókig hasonlít az egész békepartnerségi programhoz. Kezdetben mindkettőt óvatosan kezeltük, a későbbiek folyamán mindkettő nagyon hatékony és sokoldalú eszköznek bizonyult céljaink eléréséhez.

Véleményem szerint a védelmi tervezés egyike azon területeknek, ahol még sok tennivaló vár ránk. A tervezési és értékelési folyamat általános lépései és sza-

kaszai hasonlítanak a NATO védelmi tervezési folyamataira, amelynek tapasztalatai rendkívül hasznosak és modellként szolgálnak védelmi tervezési reformunk számára. Ez a folyamat azonban több, mint tervezés: megismerteti a békepartner-ségi folyamatban részt vevő országokat és hadseregeiket az interoperabilitás jól körülhatárolható és megvalósítható céljaival, ezáltal lehetőséget biztosít az eredményes felkészülésre, a vállalt kötelezettségek teljesítésére.

Az évenkénti költségvetési csaták, a csökkenő társadalmi presztízs és a sokszor fájdalmas átalakítás után a tervezési és értékelési folyamatban való sikeres részvétel számunkra olyan, mint egy lélegzetvételnyi friss levegő, vagy mint fény az alagút végén. Magyarország kijelölte a tervezési és értékelési folyamatban részt vevő katonai szervezeteket, amelyek ma sarokköként funkcionálnak az új struktúrában. Reményeink szerint ezzel létrehozuk az interoperabilitás és kompatibilitás alapjait, a továbbiakban az egész Magyar Honvédség interoperabilitását ezekre a kulcselemekre szándékozunk építeni.

*

A reform, amelyet elkezdtünk, *bonyolult és fájdalmas folyamat*. Bonyolult, mivel bonyolultak azok a viszonyok, amelyek között rövid időn belül meg kell teremtenünk a megváltozott követelményekhez leginkább igazodó új struktúrát, miközben folyamatosan fenn kell tartanunk a szükség- és válsághelyzetekre való megfelelő reagálás képességét. Fájdalmas, mert a folyamat során meg kell válnunk a hivatásos állomány sok értékes tagjától, olyan emberektől, akiket barátként és kollégaként ismertünk meg és fogadtunk el.

Mindazonáltal ahhoz, hogy létrejöjjön egy igazán modern Magyar Honvédség, egy, a NATO-val együttműködni képes szervezet, és következetesen teljesítsük azon feladatokat, amelyekkel megbíztak bennünket, *végig kell vinnünk a reformot!*

Nyilvánvaló, hogy a reform megvalósítása nem lehet kizárólag a fegyveres erők felelőssége. A legkisebb eredmény eléréséhez is szükségünk van arra, hogy élvezzük a politikai közélet, az egész társadalom támogatását és megértését.

Az utóbbi időben azt tapasztaljuk, hogy a *magyar kormány, a Parlament és az egész társadalom felismerte felelősségét az ország védelméért, elismeri erőfeszítéseinket, valamint azon eredményeket, amelyeket a fegyveres erők eddig elértek*. A védelmi költségvetés ennek a felelősségérzetnek a legnyilvánvalóbb megjelenítője. Az elmúlt évek folyamán a tárca költségvetése jelentősen csökkent, ebben az évben viszont reálértéken marad, majd 1998-tól – a GDP növekedésével összhangban – enyhe emelkedés várható. Középtávon a védelmi költségvetés a GDP 2%-át érheti el, ugyanakkor a fenntartási és fejlesztési költségek aránya már rövid távon is egészségesebbé (80%:20%) válik.

Az átfogó haderőreform céljaiból adódó feladatok sorában számos olyan kérdés, probléma merülhet fel, amelyek ma még sem elméletileg, sem gyakorlatilag nincsenek kellően tisztázva. Úgy gondolom, hogy ezek megoldásában, a válaszok körvonalazásában a különböző tudományos műhelyek sokat tudnak segíteni. Számítunk tehát az alkotó kollektívák közreműködésére közös nemzeti ügyünk és érdekünk, az ország biztonságát és védelmét szolgáló feladatok megoldásában.

Gyuricza Béla – Siklósi Péter

A Magyar Köztársaság biztonsága az ezredfordulón

Az utóbbi évtized fordulóján megváltoztak az európai térség stratégiai súlypontjai. Ezt az új helyzetet figyelembe véve a szerzők – nemzeti érdekeinket, biztonságunkat fenyegető kockázatokat és veszélyforrásokat áttekintve – arra keresnek választ, hogy az ezredforduló körüli nemzeti katonai stratégiánk kialakításához, az euroatlanti integráció keretei között, milyenek a külső és belső adottságaink, anyagi és humánfeltételeink. Erre építve vázolják a védelmi szféra feladatait, a haderő átalakításának főbb irányait, céljait.

Új stratégiai helyzet Európában

A 80-as évek végén, a 90-es évek elején a hidegháború és a kelet–nyugati szembenállás megszűnésével Európában gyökeresen új stratégiai helyzet alakult ki. A biztonságpolitikai helyzet változása rendkívül gyors és mélyreható volt. A Szovjetunió által leigázott kelet-közép- és kelet-európai államok 1989 folyamán sorban szakítottak a szocializmussal, deklaráltan a nyugat és annak társadalmi rendszere felé fordultak. Németország újraegyesült, ezzel egyfelől megszűnt a hidegháborút mintegy jelképező német megosztottság, másfelől tovább erősödött Németország vezető pozíciója Nyugat-Európában.

Miután a Szovjetunió rohamosan elveszítette befolyását Kelet-Közép-Európa felett, hamarosan mint állam is megszűnt, és tagköztársaságaira esett szét. Ezek közül Oroszország vitathatatlanul a legerősebbként próbálta és próbálja fenntartani befolyását a többiekre, több-kevesebb sikerrel. A három balti állam, követve a kelet-közép-európai országok példáját, nyugati irányba fordult és bizonytalankodva ugyan, de ezt az utat választotta Ukrajna is. A többi volt szovjet tagköztársaságban azonban erős maradt Moszkva befolyása.

A dezintegráció nemcsak az egykori Szovjetunióra volt jellemző, hanem Kelet-Közép-Európa egyes államaira is. Csehszlovákia kulturált körülmények között, békésen tudott kettéválni, de Jugoszlávia, az I. világháború után létrejött másik többnemzetiségű állam, véres háborúban szakadt darabokra. Ennek során felszínre törtek a mélyben régóta megbúvó nemzetiségi ellentétek és nacionalista indulatok, amelyek a délszláv háborút Európa második világháború utáni történelmének legvéresebb konfliktusává változtatták. Jelenleg úgy tűnik, Szerbia nem volt képes

megvalósítani álmát, minden szerb egyesítését egy államban, de végleges „eredményről” beszélni most még korai lenne.

Bár Kelet-Közép-Európa többi államát ennyire súlyos megrázkódtatások nem érték, de a kommunizmus örökségének felszámolása, valamint a súlyos és elhúzódó gazdasági válságból való kilábalás terhei mindegyik országban feszültségeket okoznak. Egyes országokban, mint például Romániában és Szlovákiában, a hatalom úgy próbálta meggyengült legitimitását növelni, hogy ismét előhúzta a nacionalista kártyát, aminek szenvedő alanyai a főleg magyarok alkotta kisebbségek. Ez a politika természetesen nem ritkán ezen országok és Magyarország közötti nézeteltérésekhez is vezetett.

Európa nyugati felére pont ellenkezőleg, nem dezintegrációs, hanem integrációs folyamatok voltak jellemzőek. Az *Európai Közösség a 80-as évek közepén, miután többszörös kibővítésen ment már keresztül, ráébredt arra, hogy valamilyen választ kell adnia a világ gazdaság egyre nyilvánvalóbb átalakulásából fakadó kihívásokra. Világos lett, hogy a fejlett világ három meghatározó centrum – az Egyesült Államok, Japán és az EK – köré csoportosul. Rájöttek arra, hogy Európa csak akkor tarthat lépést a másik két gazdasági és politikai centrummal, ha nagyobb hatékonysággal hangolja össze tagországai gazdasági erőfeszítéseit. Most már nemcsak az elmélyítés volt napirenden, hanem hirtelen előtérbe került a kibővítés kérdése is. A szervezet azóta is tartó legnagyobb dilemmája: hogyan lehet ezt a két folyamatot összehangoltan, egyszerre és egymást nem veszélyeztetve végrehajtani.*

A hidegháborúhoz képest megváltoztak a tágran értelmezett európai térség stratégiai súlypontjai is. Ez alatt azokat az országokat vagy területeket értjük, amelyekben a válsághelyzetekre, fegyveres konfliktusokra számítani lehet. A kelet-nyugati szembenállás időszakában ez a hely elsősorban a belnémet határ volt, másodsorban pedig a Közel-Kelet. Az elsődleges stratégiai súlypontban a konfliktusok mögött ideológiai és szuperhatalmi motivációk álltak, a másodlagos súlypontban pedig a bonyolult helyi tényezőket egészítette ki a kelet-nyugati szembenállás kivetítése.

A helyzet mára alaposan megváltozott. Katonai konfliktusokra egészen más térségekben lehet számítani, radikálisan különböző okokból. Jelenleg három ilyen konfliktuszónáról beszélhetünk. Az első a Balkán, azon belül is természetesen elsősorban a volt Jugoszlávia területe, a második a Kaukázus, a harmadik pedig továbbra is a Közel-Kelet. A konfliktusok kiváltó okai jóval összetettebbek, mint a hidegháború idején megszokottak. Mindhárom térségben fontos szerepet játszanak az etnikai, a vallási és a történelmi tényezők, az igen nagy mértékben felhalmozódott hagyományos fegyverek, valamint a külső nagyhatalmi érdekek. Ezeken kívül a Kaukázusban és a Közel-Keleten igen fontos tényező még a kőolaj.

A stratégiai súlypontok ilyenén áthelyeződésének következményei, valamint az újonnan jelentkező kockázatok és veszélyforrások komoly kihívást jelentenek Kelet-Közép-Európa és ezen belül Magyarország biztonságára, ugyanakkor emelik is a térség és hazánk geostratégiai fontosságát. Az új biztonsági kockázatok és veszélyforrások alatt az agresszív nacionalizmusokat, az etnikai és vallási ellentéteket, a területi ambíciókat, a gazdasági és a politikai migrációt, a nemzetközi terrorizmus és bűnözés erősödését, az újjáéledő nagyhatalmi igényeket, valamint a környezetet jelentősen veszélyeztető tevékenységeket értjük. Ez a sor az utóbbi időkben – a szá-

mitástechnika és a világhálózat robbanásszerű fejlődésével és elterjedésével – egyre inkább kiegészülni látszik egy új, globális kihívással, amit talán úgy lehetne megfogalmazni, hogy az információs biztonságot fenyegető veszély.

Eredete szerint a veszély lehet külső vagy belső, természete szerint pedig politikai, gazdasági, katonai, szociális vagy környezeti, vagy ezek valamilyen kombinációja. Ilyen értelemben *egy ország akkor van biztonságban, ha:*

- békében nem kell külső támadástól tartania, a belső rend szilárd, a lakosságának lehetősége van az érvényesülésre és a fejlődésre az élet valamennyi fontos szférájában, a környezetet pedig nem fenyegeti súlyos és kiterjedt veszély;
- a válsághelyzetben megvannak a lehetőségek és az eszközök a konfliktusok kezelésére és visszafejlesztésére, valamint az élet normalizálására;
- fegyveres konfliktus, ill. háború esetén pedig megvannak a feltételei a konfliktus korlátozásának és visszafejlesztésének, az eredményes védekezésnek, a személyi és az anyagi veszteségek elviselhető szinten tartásának, a nemzeti túlélésnek, a területi integritásnak, valamint az állami szuverenitásnak és működőképességnek.

A biztonság fogalma és tartalma természetesen mindig a történelmi környezetbe van beágyazva, így folyamatos változáson megy át. A hidegháború viszonylag könnyen leírható bipoláris szembenállása idején a biztonság katonai összetevője minden mászt háttérbe szorított. A jelenlegi szabadabb, de sokrétű veszélyekkel és instabilitásokkal terhelt időszakban előtérbe kerültek a biztonság egyéb alkotóelemei (gazdaság, környezet stb.) is, így értelmezése napjainkban komplexebbé vált. A biztonság fogalmának és tartalmának változása a jövőben is egész biztosan folytatódni fog.

A biztonságpolitika az általános politika része, feladata a biztonság szavatolása. Összetevői: a törvényhozás által meghatározott célok és elvek, a végrehajtó hatalom által foganatosított rendszabályok és tevékenységek, valamint a lakosság cselekvése. A biztonságpolitikában egy demokratikus országnak két, egymással némiképp ellentétes irányú törekvést kell ötvöznie. Egyrészt prioritást élvez benne a béke megőrzése, a fegyveres konfliktusok és háborúk megelőzése, másrészt lehetőséget kell biztosítani az ország és állampolgárai védelmére a külső és a belső veszélyekkel szemben, amihez pedig adott esetben szükséges lehet a fegyveres fellépés. A biztonságpolitika szoros kapcsolatban áll például a gazdaság-, a bel-, illetve a szociálpolitikával, de belőle legközvetlenebbül a kül- és a honvédelmi politikát lehet levezetni. A külpolitikának kell kialakítania egy ország szűken vett biztonságának külső garanciarendszerét, míg a honvédelmi politika szerepe a végső, a belső garancia szolgáltatása.

A nemzeti érdekeinkre és biztonságunkra ható kockázatok és veszélyforrások

Ahhoz, hogy nemzeti érdekeinket meg lehessen határozni, előbb össze kell foglalni azokat a tényezőket, amelyek hatással vannak ezek kialakulására és tartalmára. Ebből a szempontból érdemes megkülönböztetni hosszú és rövid távú érdekeket. A *hosszú távú nemzeti érdekek* olyan, történelmi távlatokban többé-kevésbé állandó képződmények, melyek a nemzeti értékeken alapulnak, és mint ilyenekre a napi

politika rövid és középtávú trendjei nincsenek érzékelhető hatással. *A rövid távú nemzeti érdekek* a hosszú távúakból eredeztethetőek, de sokkal szorosabb kapcsolatban vannak az aktuálpolitikai eseményekkel, így tartalmuk sokkal változékonyabb, és meghatározó befolyással van rájuk az éppen érvényes politikai racionalitás. Természetükből fakadóan nyilvánvaló, hogy *e tanulmány keretei között elsősorban a hosszú távú, permanens érdekekkel érdemes foglalkozni*, és a következőkben ezeket fogjuk leegyszerűsítve nemzeti érdekeknek nevezni.

Mint az előbb említettük, a nemzeti érdekek meghatározásában kulcsszerepük van a *nemzeti értékeknek*. Ezek olyan értékek, melyeket a társadalom túlnyomó többsége kimondva vagy kimondatlanul, hosszú időn át változatlan formában fontosnak tart, így ez elsősorban érzelmi kategória. Ezen értékek egy része minden nemzetre jellemző, ha úgy tetszik: globális; egy része viszont nemzetspecifikus, amit az adott nemzet történelmi múltja határoz meg.

A *globális értékek* (főleg egy demokráciában) természetük szerint lehetnek

- *gazdaságiak*: az emberhez méltó életkörülmények megteremtése iránti igény, lehetőség az érvényesülésre és előrehaladásra az adott munkaterületen;
- *politikaiak*: demokratikus berendezkedés, az ország területi integritása, az állam szuverenitása, a nemzet önmeghatározása és hagyományai, a lelkiismereti, vallás- és egyéb szabadságjogok, valamint a társadalmi szolidaritás;
- *biztonsági természetűek*: ne kelljen külső támadástól tartani, illetve a nemzetközi béke, biztonság és stabilitás minél szilárdabb legyen. Ne kelljen belső támadástól tartani, tehát a politikai életben ne jusson vezető szerep a szélsőséges csoportoknak, valamint jó legyen a közbiztonság. Talán ide tartozik az is, hogy a lehető legkisebb legyen a korrupció, és a közhivatalok nagy hatékonysággal működjenek;
- *környezeti*: az épített és a természetes környezetet ne fenyegetse természeti vagy ember által előidézett katasztrófa, illetve ha ezek mégis bekövetkeznének, minél hatékonyabb legyen a mentés, a kárelhárítás és a rekonstrukció;
- ezeken kívül az élet számos területén vannak még globális értékek (pl: egészségügy, oktatás stb.), de ezek a tanulmány szempontjából kevésbé fontosak.

Talán még érdekesebb kérdés, hogy melyek azok az értékek, amelyek *nem globálisak*, de amiket a magyar nemzet, illetve a magyar állampolgárok magukénak vallanak. (Ezek némelyike természetesen hasonló vagy megegyező néhány másik állam, ill. nemzet értékeivel.)

Ilyen – az elnevezés kissé pontatlan – *nemzetspecifikus érték az a több évszázados, sőt lassan évezredes érzés, hogy a nyugat része vagyunk és az az igény, hogy ezt a nyugat is elismerje*. Egy ilyen földrajzi, geopolitikai, kulturális és demográfiai viszonyokkal rendelkező ország, mint Magyarország, fokozottan rá van szorulva arra, hogy integrálódjon a nemzetek vagy a nemzetek egy csoportjának közösségébe, de a magyar történelem során soha komolyan fel nem merült, hogy ez az elkötelezettségi irány kelet felé mutasson. Ha úgy tetszik, a magyarság mindig a nyugati-keresztény világ felfogását és közösségét tekintette értéknek. Ezen nem tudott változtatni sem az, hogy egyes keleti hatalmak időnként megszállták Magyarországot, sem az, hogy a nyugat általában nem mutatott érdeklődést a magyar problémák iránt, sőt alka-

lomadtán fel is áldozott minket saját érdekei oltárán. A nyolcvanas évek végén a kommunista kísérlet bukása és a Szovjetunió végletes meggyengülése nyomán egyedülálló történelmi pillanat adódott ennek a nemzeti értéknek a megvalósítására, amit az Antall-kormány fel is ismert és politikáját eszerint alakította. Az azonban nagyon hamar kiderült, hogy ez a reintegráció nem fog egy csapásra létrejönni, hanem hosszabb átmeneti időszakra van szükség, ami alatt a kedvező történelmi körülményeknek nem szabad gyökeresen romlaniuk.

A másik nagyon fontos, bár közel sem olyan régi keletű érték: a jelenlegi határainkon kívülre szorult magyarság sorsa iránti felelősségérzet. Aligha tévedünk, ha azt feltételezzük, hogy amíg jelentős számú, magát magyarnak érző és valló embertömeg él elsősorban a szomszédos országokban, addig ez a szolidaritás is megmarad, bár intenzitása, de főleg látványossága időről időre változhat az adott szituációnak megfelelően.

A nemzeti értékek után néhány gondolatot a hosszú távú nemzeti érdekeinkről. Ilyenből nagyon sok van, ezért részletesebben csak a legfontosabbakkal érdemes foglalkozni. Ezek közül is kiemelkedik az euroatlanti integráció, a határokon túli magyar kisebbségek helyzetének megnyugtató rendezése és a szomszédos országokkal kialakítandó jó viszony. Ezek szoros összefüggésben vannak egymással, így csak együtt érdemes tárgyalni őket, annál is inkább, mert biztonságunkat is együttes hatással befolyásolják. Itt szemléletváltásra van (sokaknál) szükség. Amellett, hogy tisztában kell lennünk történelmünkkel, nem szabad leragadni a múlt sérelmeinél, hanem – érdekeinket szem előtt tartva – a konkrét problémákra konkrét megoldásokat kell találni. A jelen problémáihoz is jövőorientált módon kell hozzáállni, a hosszú távú céloknak alárendelve a rövid távúakat, anélkül azonban, hogy ezzel fontos nemzeti érdekeinkből feladnánk.

Az, hogy Magyarországnak vitális érdeke a minél mélyebb és gyorsabb integráció az euroatlanti intézményrendszerbe, magától értetődően következik a nyugat iránti elkötelezettség nemzeti értékéből, de hiba lenne csak ebből az emocionális értékből származtatni. Ugyanilyen fontos az a racionális felismerés is, hogy országunk biztonságát hosszú távon csak a NATO-hoz és az Európai Unióhoz történő teljes értékű csatlakozás szavatolhatja.

Csak EU-tagságunk garantálhatja a gazdasági, a környezetvédelmi, a migrációs és a szociális biztonságot is magában foglaló, szélesen értelmezett biztonságunkat, ami egyben hihetetlenül megnöveli a hagyományos (külpolitikai és katonai) értelemben vett biztonságunkat is. A NATO-tagság pedig szavatolná külpolitikai és katonai biztonságunkat, ami nagyon fontos feltétele a többi terület sikeres fejlesztésének. Ilyen értelemben a két legfontosabb európai intézményhez történő csatlakozás egymást kölcsönösen kiegészíti, sőt feltételezi.

Ugyanakkor integrációnk sikerét nagymértékben befolyásolja, hogy sikerül-e konfliktusmentes viszonyt kialakítani a szomszédos államokkal, amit viszont elsősorban az határoz meg, hogy milyen ezekben az országokban a magyar kisebbségek helyzete. Fordítva is igaz a dolog, mert egy közös európai integráció nemcsak megkívánja, de elő is segíti a jobb politikai, gazdasági és egyéb kapcsolatokat a szomszédok között, valamint az európai demokratikus normák és konfliktuskezelő mechanizmusok révén javítja a kisebbségek helyzetét.

Ebből világosan kirajzolódik, hogy a Magyar Köztársaság egyik legfontosabb érdeke az, hogy a szomszédos államok is integrálódjanak az euroatlanti intézményrendszerbe, mégha ez nem is feltétlenül egyszerre fog megtörténni. Úgy is fogalmazhatunk, hogy *a térség biztonsága oszthatatlan*, leegyszerűsítve: az én biztonságom a te biztonságod és fordítva.

További nagyon fontos nemzeti érdekünk – és az előbb leírtak feltételének is tekinthető – az *ország belső stabilitásának megőrzése*. (Megerősítése, megteremtése, ahogy tetszik.) Ez egyfelől politikai, másfelől gazdasági és szociális stabilitást jelent. Mindenképpen el kell kerülni, hogy az ország lakosságának jelentős rétegei túllép-jék gazdasági tűrőképességük határát, mert ez törvényszerűen a belpolitikai instabilitáshoz és a szélsőségek megerősödéséhez, esetleg hatalomra kerüléséhez vezet. (Kár abban a téves logikai útra terelő illúzióban ringatni magunkat, hogy a magyar nemzet túl bölcs ehhez. Egyik nemzet sem elég bölcs ehhez, mert ez nem bölcsesség kérdése.) A szélsőségek jelentős politikai befolyása maga is gerjeszti a belső instabilitást, ami elvezet a kül-, a biztonság- és a védelmi politikai instabilitáshoz, és ez már közvetlenül rontja a hagyományos értelemben vett biztonságunkat. De nemcsak a biztonságra lenne negatív hatással, hanem az előbb leírt három fő cél elérhetőségére is, így ez az érdek is szorosan összefügg a többivel.

A biztonságunkra ható kockázatok és veszélyforrások elemzésekor abból kell kiindulni, hogy minden olyan tényező ebbe a kategóriába tartozik, ami biztonságpolitikailag fontos nemzeti értékeink és érdekeink érvényesülését veszélyezteti. Ezek negatívan befolyásolják a biztonságot, csökkentik a belső és a külső stabilitást, sőt több kihívás egyidejű, hosszan tartó és erős érvényesülése akár meg is rendítheti a társadalmat vagy az állami rendet.

Az első és talán legfontosabb ilyen veszélyforrás a *belpolitikai instabilitás és annak legjelentősebb előidézője, a hosszan tartó gazdasági válság*. Majdnem ugyanilyen veszélyt jelent, ha ez a válság nem Magyarországon, hanem a szomszédos országokban áll fenn. Nyilvánvaló, hogy *biztonságunkat legmegbízhatóbban a térség kiegyensúlyozott gazdasági fellendülése alapozná meg*. A (makro)gazdasági fellendülés azonban önmagában még nem elég a belpolitikai instabilitás kialakulásának megakadályozására. Erre csak akkor van esély, ha a társadalom alapvető szociális igényeit kielégítik. El kell kerülni a társadalom dél-amerikanizálódását, jelentős rétegek lecsúszását és a polgári középosztály további elvékonyodását.

A nacionalizmust több kelet-közép-európai államban a hatalmon levő politikai erők a gazdasági nehézségek miatt megrendült legitimáció alátámasztására használják. Ez a veszélyforrás akkor válik igazán komollyá, amikor a nacionalizmus agresszivitással párosul és egyes kiszemelt csoportok vagy kisebbségek ellen fordul (idegengyűlölet, rasszizmus), esetleg nyíltan ilyen ideológiát hirdető csoportok kerülnek hatalomra.

A hidegháború lezárultával és a Szovjetunió globális szuperhatalmi státuszának megszűntével úgy tűnt, hogy végleg kikerülhetünk ennek a hatalomnak az érdekszférájából, ami számunkra (ez a legkevesebb) előnytelen volt. Bár Oroszország még messze nem nyerte vissza gazdasági erejét, de katonai téren továbbra is óriási potenciállal rendelkezik. Ezt és az ezzel való burkolt zsarolást felhasználva egyre nyilvánvalóbban próbálja legalábbis politikailag visszaszerezni elveszett befolyását. Ennek gátat csak a nyugat eltökélt és következetes NATO- és EU-kibővítési politikája vethet.

Itt felmerül két másik, integrációnkat veszélyeztető kihívás. Az *első*, még nem mindenhol egyértelműen megválaszolt kérdés az, hogy az Európai Unió és a NATO tagállamai (mindegyik!) hajlandók-e vállalni a kibővítés történelmi léptékű döntésének következtében rájuk háruló, nem kis gazdasági, szociális és egyéb költségeket. A *második* kérdés az, hogy képesek-e megoldani szervezeteik belső strukturális átalakítását, ami a megnövekvő létszám mellett is biztosítja majd a hatékony működést, így tulajdonképpen a kibővítés feltétele.

Köszönhetően többek között a különböző fegyverzetkorlátozási és bizalomerosztási szerződéseknek (elsősorban a CFE-nek), a katonai természetű konfliktusok valószínűsége jelentősen csökkent, de mint veszélyforrást még nem lehet kizárni. Egy világméretű, nukleáris eszközöket is érintő háború veszélyével már nem kell számolni, de más, *kisebb intenzitású fegyveres konfliktusok veszélyével még igen*. Ilyenek lehetnek a helyi, illetve polgárháborúk, vagy ha két fél közötti háborúban a harcolók át-sodródhatnak egy harmadik ország területére. Továbbra sem lehet kizárni, hogy a fegyveres erőket nemzetközi politikai zsarolás céljára használják fel. A térségben is megjelent az erőszaknak egy nem állandó szintű, háborús küszöb alatti formája, amit a félkatonai szervezetek és fegyveres terrorista csoportok alkalmaznak. Nem szabad megfeledkezni arról sem, amit egyesek korunk legnagyobb veszélyforrásának tekintenek, hogy a Szovjetunió szétesésével megnövekedett a nukleáris eszközök, anyagok, technológiák és know-how-k proliferációjának lehetősége.

Fontos veszélyforrás még a bűnözés terjedése, eldurvulása, a közbiztonság romlása. A legnagyobb veszélyt a kábítószer-, a fegyver- és az embercsempészetre szakosodott nemzetközi bűnözőszervezetek megletelepedése jelenti. Ez nagymértékben rontja a lakosság biztonságérzetét, valamint nehezen felmérhető károkat okoz a gazdaságban.

Gorbacsov jóslata a nyugat felé elinduló több millió menekültről nem valósult ugyan meg, de a politikai vagy a gazdasági gyökerű migráció mint veszélyforrás jelenleg is fennáll. Különösen így van ez Európa keleti felén és ezen belül Magyarországon, ahol a társadalomnak nem volt ideje felkészülni tömeges menekülthullámok fogadására, és ennek gazdasági alapjai is hiányoznak. Ez a veszélyforrás azért is különösen aktuális, mert az utóbbi évtizedben és főleg a délszláv háború kitörése óta tranzitállamból egyre inkább célországgá váltunk.

A veszélyforrások számbavételéből nem maradhatnak ki a környezeti károk és katasztrófák, amik lehetnek természeti vagy ipari eredetűek, hirtelen fellépőek vagy folyamatos hatásúak és lokális vagy globális kiterjedésűek. Sokan – a túlnépesedés mellett – korunk kifejezetten legnagyobb veszélyének az ember globális ökológiai katasztrófa felé vezető környezetszennyezését tekintik. Ez mindenképpen biztonságpolitikai kihívást fog jelenteni, mégha valószínűleg nem is a közeli jövőben. A lokális környezeti katasztrófák biztonságpolitikai hatásaira azonban már ma fel kell készülnünk.

A legfrissebb globális veszélyforrás az információs biztonság területén jelentkezik. Azzal, hogy a politika és a gazdaság egyre inkább támaszkodik a rohamosan fejlődő számítástechnikára és az információs világhálózatokra, egyben kiszolgáltatottsága is folyamatosan növekszik. Ez a helyzet ma még kiszámíthatatlan természetű veszélyeket hordoz, de az már most is nyilvánvaló, hogy adott esetben ezek a még többnyire ismeretlen veszélyek nagyon súlyos következményekkel járhatnak. A védekezés módjainak kidolgozása a (közel)jövő feladata.

Magyarország nemzeti és katonai stratégiája az ezredfordulón

Egy stratégiát mindig a lehetőségek és körülmények figyelembevételével, azokból kiindulva és a célok szem előtt tartásával kell kialakítani. A célokkal összefüggésben néhány gondolatot az *adottságokról*, amelyek külső vagy belső természetűek lehetnek.

A *külső adottságokat* az a politikai, gazdasági stb. (egyszóval történelmi) környezet határozza meg, amelyben Magyarország jelenleg elhelyezkedik. Mik ennek a környezetnek a legfontosabb jellemzői?

A bipolaritás megszűntével a kelet-közép-európai kis országokra ható két „mágneses pólus” közül az egyik – mégpedig a történelmileg beágyazatlanabb keleti – jelentősen legyengült, így a térség államait már semmi sem tartja vissza attól, hogy *nyugat felé orientálódjanak*. Eközben a nyugat készséget, sőt elkötelezettséget mutat – elvileg mindenképpen, de egyre inkább a gyakorlatban is – arra, hogy *maga közé fogadja az „új demokráciákat”*. Oroszország gazdasági téren nem szól ebbe bele, annál inkább ellenzi a katonai integrációt, de mivel adu nincs a kezében, megakadályozni nem tudja, ám aggályaival késleltetni sajnos igen.

Párhuzamosan az integrációs szándékokkal egy másik, *ellentétes irányú, dezintegrációs folyamat is lejátszódott a térségben*. Kulturált módon szétvált Csehszlovákia, szétesett a Szovjetunió és felrobbant Jugoszlávia, de mindegyik mögött ugyanaz az erő munkálkodott: a nemzeti öntudat újraéledése. A nemzeti öntudat erősödése a térség minden országára jellemző, de van, ahol ez megmaradt a normális keretek között, és van, ahol átcsapott nacionalizmusba vagy annak még agresszívebb formájába. Eközben és ezzel szoros logikai kapcsolatban, sok helyen újraéledt a térség államai között az a történelmi sérelmeken alapuló torzszalkodás, amit a szocializmus évtizedei csak elfojtani tudtak, de megoldani nem. Ez a helyzet igen komoly veszélyeket rejt magában, mert *a nyugat nem akar a veszekedő államokkal együtt konfliktusokat is importálni*. Ezeket a konfliktusokat meggyőződésünk szerint csak a gazdasági integráció és az ebből következő fejlődés oldhatja meg. Ezt a 22-es csapdáját valakinek egyszer meg kell tömnie, de erre eszközökkel (pénzzel) leginkább a nyugat rendelkezik, ezért fontos feladatunk tudatosítani bennük, hogy ez nekik is érdekük, hiszen biztonságukkal közvetlenül összefügg.

Pozitív külső körülmény, hogy jelenleg világgazdasági konjunktúra van, ami valószínűleg el fog még tartani legalább az ezredfordulóig, és így a gazdaságilag fejlett országok kevésbé vannak elfoglalva a saját gondjaikkal. Szintén pozitív körülmény, hogy az utóbbi időben több, hagyományosnak számító válságot sikerült a világban tárgyalások útján megoldani, vagy legalábbis megindult a folyamat, és remény van a sikerre. (Ilyen például Dél-Afrika, Kambodzsa vagy az izraeli–palesztin viszony.) Ez mindenki számára erősítheti a meggyőződést, hogy működhet a tárgyalásos megoldás még az olyan véres konfliktusok esetében is, mint amilyen a délszláv háború volt.

A *belső adottságok* vizsgálatakor külön kell választani az anyagi és a humántermészetű feltételeket. Természetesen ezek felsorolásakor nem törekedhetünk a teljességre, ezért csak a legjelentősebbeket említjük meg néhány mondatban.

Az *anyagi feltételek* közül a legfontosabbak a földrajzi elhelyezkedés és más, földrajzi viszonyok. Békében hazánknek nagyon jó adottságai vannak, hiszen cent-

rális fekvése számos előnyt kínál a kereskedelem terén. Ugyanez a fekvés egy háborúban nagyon kedvezőtlen, éppen azért, mert „útban vagyunk” és az ország – domborzati viszonyai miatt – a legtöbb irányból nehezen védhető.

A természeti kincseket tekintve elmondható, hogy Magyarország energiahordozókban és más ásványi anyagokban szegény, ezért azokból jelentős mennyiségű importra szorul, ami nagyon függővé és ezáltal sebezhetővé teszi az országot a szállítótól.

A fejlett piacgazdaságú országokhoz viszonyítva hazánk infrastrukturálisan eléggé elmaradott, bár ezen a téren az utóbbi hat év erőteljes fejlesztésének köszönhetően csökkent a különbség. Az infrastruktúra fejlesztése kulcskérdés nemcsak a szélesen értelmezett biztonságpolitika, hanem a külföldi befektetések szempontjából is.

Az ország mezőgazdasági szempontból kedvező adottságokkal rendelkezik, ami egyfelől gazdaságilag előnyös és kihasználható, másfelől szükség esetén biztosíthatja az önellátó képességet. Ugyanez nem mondható el az iparról, ami rendelkezik ugyan jelentős kapacitásokkal, de szerkezete nem tükrözi a modern követelményeket.

A fegyveres erők anyagi adottságait vizsgálva felemás kép tárul elénk. A jelenlegi és a tervezett hadseregméretből következő mennyiségi igényeknek bőven megfelelő, néha azt jóval felülmúló infrastruktúrával rendelkezünk. A minőséget tekintve sokkal rosszabb a kép, hiszen ezek legtöbbször állapota évek óta romlik és ez a folyamat előreláthatóan még jó ideig így marad. A fegyverzetet és harci technikát tekintve megállapítható, hogy bár a CFE-szerződés végrehajtása során a legelavultabb eszközök már kikerültek a hadrendből, a legtöbb területen a megmaradt eszközök jó része is vagy már most elavult, vagy gyorsan közeledik ahhoz az időponthoz.

A belső adottságok másik részét a *humánfeltételek* képezik. A lakosság létszámát tekintve (is) kis nemzet vagyunk, ami önmagában nem lenne akkora baj, de ez párosul egy igen *negatív irányú demográfiai trenddel is*. Az össznépesség jó ideje folyamatosan csökken, ám ezen belül nő a nyugdíjasok száma úgy, hogy közben nem nő az átlagéletkor. Ez az előregedés hosszú távon számos, igen súlyos problémát von maga után, amelyek között ugyanúgy megtalálhatók a gazdasági, mint a biztonságpolitikai természetűek.

A lakosság képzettsége az átlagot és az elitet tekintve is jónak mondható, a fejlődésnek azonban itt is van helye, hiszen gyorsan változó korunk speciális tudást igényel, amit csak folyamatosan korszerűsödő oktatási rendszer képes megadni. Meggyőződésünk, hogy ez már ma is stratégiai fontosságú, de a jövőben még inkább az lesz. Megállapítható, hogy ebben az értelemben az oktatás is biztonságpolitikai kérdés.

Az előregedés mellett a másik súlyos probléma a *lakosság általános egészségi állapotának régóta tapasztalható romlása* és európai összehasonlításban is rossz volta. Ez gazdaságilag rengetegbe kerül, de még védelmi szempontból is érezteti negatív hatását, hiszen évről évre egyre nagyobb a katonai szolgálatra alkalmatlanok aránya.

Van még egy fontos, humántermészeti kérdés, amit azonban elég nehéz mérni, és ez a *lakosság attitűdje*. Köszönhetően a szocializmus negyven évének, ami az emberek nagy részét előnállótlanította, és a demokrácia első hat éve gazdasági visszaesésének és az életszínvonal folyamatos romlásának, valamint még egy sor té-

nyezőnek, a lakosság jelentős része mára demoralizálódott. Ez egyelőre csak a fontos ügyek iránti érdektelenségben mutatkozik meg (bár ez magában is elég szomorú és veszélyes), de nem kizárt, hogy ez a demoralizáltság dühbe csap át, amelynek beláthatatlanok lennének a következményei. A hozzáállás fontosságát sokszor elfelejtik vagy bagatellizálják, de nem lenne szerencsés, ha mi is ebbe a hibába esnénk. Az egészséges nemzeti öntudat és önértékelés (nem nacionalizmus!) megerősítése egyik legfontosabb alapfeltétele annak, hogy egyéb természetű problémáinkból ki-kecmeregjünk.

Az adottságok számbavételéből két alapvető következtetés vonható le: 1. Mivel Magyarország egyedül nem képes megfelelő módon biztosítani komplexen értelmezett biztonságát, ezért szövetségesekre van szüksége. 2. Még ha lesznek is szövetségesünk, az előttiünk álló feladatokat elsősorban saját erőnkéből kell majd megoldanunk. Figyelembe véve adottságainkat és céljainkat, ez csak úgy sikerülhet, ha a nemzet a lehetőségeit az élet minden területén nagyobb hatékonysággal használja fel. *A Magyar Köztársaság nemzeti stratégiájának ezen a kettőn – szövetségesek és hatékonyság – kell alapulnia.*

Amikor szövetségesekről beszélünk nem egy konkrét szervezetre gondolunk, hanem a különféle szervezetek egész kórusára. A harmadik évezred küszöbén az átalakult kihívásokat egyetlen ország vagy egyetlen létező biztonsági szervezet sem képes egyedül kezelni. A veszélyeket keletkezési helyükön, lehetőleg keletkezési idejük pillanatában, de mindenképpen még konfliktussá válásuk előtt, preventív módon kell megpróbálni kezelni, ami kollektív erőfeszítést igényel. Kérdés, hogy *miből tevődik össze ez a kórus?*

A legfontosabb talán azoknak az intézményeknek a keleti irányú kibővítése, amelyek már kipróbáltak, bizonyították működőképességüket és hatékonyságukat. Ilyenek elsősorban az Európai Unió és a NATO. Ezek a szervezetek a biztonság más és más szegmensére specializálódtak, ezért egészítik ki jól egymást. Elengedhetetlen azonban a már meglévő páneurópai szervezetek és együttműködési struktúrák munkájának elmélyítése is, főleg azért, mert az EU-hoz és NATO-hoz úgysem csatlakozhat mindenki és a csatlakozók sem egyszerre fognak belépni. Ebbe a kategóriába tartozik az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ), az Európa Tanács (ET), az Észak-atlanti Együttműködési Tanács (NACC) és legújabban a Partnerség a békéért (PfP) program.

Nem szabad továbbá megfeledkezni a regionális szervezetek és együttműködések fejlesztésének fontosságáról sem. Ilyenek a visegrádi csoportból kinőtt Közép-európai Szabadkereskedelmi Egyezmény (CEFTA), a Közép-európai Kezdeményezés (KEK), vagy a Kárpátok Eurorégió és az Alpok–Adria szubregionális együttműködés. Ez utóbbiak fontossága ma még talán nem annyira magától értetődő, de a jövő a régiók Európájáé. És végül, de nem utolsósorban: sosem szabad megfeledkezni a szomszédsági kapcsolatok fontosságáról.

A magyar külpolitikának ebben a koordinátarendszerben nagyon aktív, kezdeményező szerepet kell betöltenie, és ez nemcsak a Külügyminisztériumra értendő, hanem a gazdaság, a kultúra, a védelem és egyéb szférák képviselőire is.

Ilyen előzmények, adottságok és feltételek mellett feltehető a kérdés: hogyan növelhető a hatékonyság? Ebből a szempontból a legjobb az lenne, ha a politika minden fontos kérdésében közmegegyezés jönne létre a lakosságon belül, és ebből

következően a politikai erők között. Ez természetesen lehetetlen, és hosszú távon talán nem is tenne jót a demokráciának, de az igenis lehetséges és szükséges, hogy legalább a szűken vett biztonságpolitikában (kül- és védelempolitika) egyetértés legyen a társadalom túlnyomó többségében. Ezért elsőrendű fontosságú a mérsékelt politikai erők közötti konszenzus a biztonságpolitikai célok és eszközök terén egyaránt. Ez a konszenzus azért is nagyon fontos a hatékonyság szempontjából, mert ez ad alapot arra, hogy a társadalom (a polgár) jobban megértse és elfogadja a biztonságpolitikai célokat és tevőlegesen hozzájáruljon azok megvalósításához. A nemzeti közmegegyezés hatalmas erőt jelentene azok mögött, akik a biztonságpolitika végrehajtásáért felelősek vagy abban részt vesznek, hiszen folyamatosan érezhetnék, hogy amit tesznek, az a társadalom egységes akarata.

A *katonai stratégia* a nemzeti biztonsági stratégiából következik, annak szerves részét kell hogy képezze, ezért a Magyar Köztársaság katonai stratégiájának is a megfelelő szövetségesek keresésére és a fegyveres erők hatékonyságának növelésére kell irányulnia. A szövetségesek kérdése nem lehet kétséges: *célunk a teljes jogú NATO-tagság és az Európai Unióba történő belépést követően a WEU-tagság.* Úgy tűnik, hogy ezekben a szervezetekben is egyre nagyobb a hajlandóság és politikai akarat legalább a jelentkező kelet-közép-európai államok egy részének viszonylag gyors integrálására. Magyarország jó eséllyel az első körben jöhet számításba, de ehhez még nekünk is nagyon sokat kell tennünk, és itt jön be a hatékonyság kérdése. A NATO világossá tette, hogy csak azok az országok számíthatnak meghívásra, amelyek nemcsak részesedni szeretnének a biztonsági garanciákból, hanem hozzá akarnak és tudnak járulni a közös biztonsághoz. Ehhez pedig *a demokratikus társadalom követelményeit tükröző hatékony, a kihívásokra gyorsan reagálni képes fegyveres erőkre van szükség.*

Katonai téren elvárják a belépni szándékozóktól, hogy aktívan részt vegyenek a *békepartnerségi programban*, ami egyébként nagyban segíti a másik katonai elvárás, az *interoperabilitás teljesítését.* A NATO csak akkor hajtja végre a kibővítést, ha azzal nemcsak garanciákat nyújt, hanem saját biztonságát is erősíti. Ez csak az új tagokkal történő hatékony együttműködés révén érhető el, ami viszont csak a hadseregek közös alkalmazhatóságán alapulhat. Ez az interoperabilitás, ami nem jelent mindenre kiterjedő kompatibilitást, túlzottak tehát azok a félelmek, hogy a NATO-csatlakozás beláthatatlan költségekkel jár, mert le kell majd cserélni a haditechnikai eszközöket. Erről szó sincs, egyelőre elég azon a néhány ponton változtatni, ahol az együttes alkalmazhatósághoz erre szükség van, mint például a vezetés és kommunikáció, alkalmazási elvek, valamint egyes logisztikai területek. Nincs ez másként a jelenlegi NATO-tagállamok hadseregei között sem.

A védelmi szektor feladatai, a haderő-átalakítás fő irányai

Mint már láthattuk: a 90-es évek elejére a világ és ezen belül Európa politikai térképe drasztikusan megváltozott, amely változás a mai napig is tart. Megszűnt a keleti és a nyugati katonai tömbök szembenállása és ezzel együtt csökkent a biztonság katonai tényezőinek jelentősége. Ám új kockázatok és veszélyforrások jelentek meg, amelyeknek szintén vannak katonai dimenziói. Még hosszú ideig *egyetlen ország sem mondhat le a biztonságpolitika végső eszközeként alkalmazható, megbízható védelmet*

jelentő fegyveres erőkről. Így a belátható jövőben Magyarországnak is szüksége van nemzeti védelme érdekében fegyveres erőkre. A kérdés az, hogy a megváltozott körülmények között ezeknek a fegyveres erőknak mik lesznek a feladatai, milyen lesz felépítésük, valamint egyéb jellemzőik.

A biztonság és a védelmi képesség megteremtése átfogó, preventív biztonsági tevékenységet követel. Egy, a válságok és konfliktusok megoldására, azok gyökereinek és kiváltó okainak kezelésére törekvő politikai felépítmény számára szükség lehet katonai eszközök alkalmazására is az erőszak vagy a háború megelőzéséhez, korlátozásához vagy befejezéséhez. Mindezek alapján az ezredforduló közeledtével ki-
rajzolódik a fegyveres erők új típusú feladatrendszere, amely magába foglalja:

1. a fegyveres erők alapvető (primer) funkcióit, azaz az államok ellen irányuló különböző méretű és célú fegyveres támadások elhárítását, illetve a nemzetközi béketeremtő és békefenntartó tevékenységekben való részvételt;
2. a fegyveres erők másodlagos (szekunder) funkcióit, azaz a polgári hatóságoknak történő segítségnyújtást az alkotmányos rend biztosításában, a belső biztonságot fenyegető veszélyek (pl. migráció, terrorizmus, szervezett bűnözés stb.) kezelésében és a természeti, valamint ipari katasztrófák következményeinek felszámolásában.

A magyar fegyveres erők alapvető funkcióinak gyakorlati megvalósítása az *együttműködés, a visszatartás és a védelem* hármasság elvrendszerére épül.

- *Az együttműködés elve* azt jelenti, hogy a Magyar Köztársaság biztonságának katonai garanciáit elsősorban a kétoldalú és regionális kapcsolatokkal, egy komplex biztonsági rendszerben kívánjuk biztosítani. Ezért stratégiai célkitűzésünk NATO- és WEU-tagságunk mielőbbi elérése.
- *A visszatartás elve* azt jelenti, hogy Magyarország rendelkezzen olyan szintű és készségi állapotú fegyveres erővel, amely önállóan, majd a NATO keretében kockázatosná teszi a fegyveres agressziót, számottevő veszteséggel és a kudarc veszélyével fenyegeti az ország területére betörni szándékozót és ezáltal hozzájárul a fegyveres konfliktus elkerüléséhez.
- *A védelem elve* azt jelenti, hogy az országnak eltökélt szándéka fegyveres támadás esetén az önvédelem, az ország lakosságának, területének és légterének – önálló, majd a NATO szövetségi rendszerében történő – fegyveres megvédése.

Összefoglalva tehát a magyar fegyveres erőknél (és rendvédelmi szerveknek) biztosítaniuk kell a demokratikus jogállamiság stabil fejlődésének külső és belső feltételeit. A fegyveres erőknél készen kell állniuk, hogy hiteles katonai potenciállal támasszák alá kül- és biztonságpolitikánk stratégiai céljait. Ennek érdekében óvják az országot és állampolgárait a politikai zsarolás és külső fenyegetés ellen; segítsék elő a regionális katonai stabilitást és biztonságot; védelmezzék a Magyar Köztársaság területét, légterét, lakosságát, állami és nemzeti érdekeit minden külső támadás ellen; szolgálják a békét, a nemzetközi biztonságot az ENSZ-alapokmány szellemében; legyenek készek az euroatlanti biztonsági szervezetekben való együttműködésre, a teljes jogú NATO-tagságból eredő feladatok teljesítésére; és legyenek képesek katasztrófák, elemi károk esetén a polgári intézmények megsegítésére, humanitárius és egyéb mentési feladatokban való részvételre.

A fegyveres erőknél képeseknek kell lenniük ezeket a feladatokat békekörülmények között, válságok (rendkívüli vagy szükségállapot) közepette és háborús körülmények között teljesíteni.

A kérdés az, hogy a jelenlegi és az ezredforduló környékére prognosztizálható nemzetközi körülmények között, figyelembe véve Magyarország adottságait, ezeknek a feladatoknak milyen strukturális és egyéb jellemzőkkel rendelkező fegyveres erők felelnek meg leginkább. A szerkezet kialakításakor rugalmasan változtatható rendszerben kell gondolkodnunk, mert azt sohasem szabad elfelejteni, hogy míg egy haderőreform végrehajtása legalább 10–15 év, addig a feladatokat meghatározó politikai körülmények akár néhány hónap alatt is gyökeresen megváltozhatnak. Ebben az összefüggésben legfontosabb a Magyar Honvédségnek, mint a legjelentősebb fegyveres erőnek a jellemzőit megfogalmazni.

Alapvető kérdés, hogy *általános hadkötelezettségen alapuló sorozott hadsereggel, vagy önkéntességen alapuló hivatásos hadsereggel számolunk-e*. Meggyőződésünk, hogy az előrelátható jövőben Magyarország nem lesz olyan helyzetben, hogy áttérhessen a tisztán profi hadseregre, mert nem mondhat le arról, hogy szükség esetén minden polgára részt vegyen az ország megvédésében. Ugyanakkor a hivatásos jelleg adta előnyöket is kár lenne ki nem használni, ezért célunk egy, mainál kisebb létszámú, vegyes (szerződéses és sorozott) felépítésű hadsereg kialakítása, a következő struktúra szerint:

Fő védelmi erők (békelétszám: kb. 55 000 fő);

ezen belül: – azonnali készenléti és reagálóerők,
– kiképzést folytató erők;

Kiegészítő és területvédelmi erők.

Az *azonnali készenléti erők* közel 100%-os feltöltöttségűek lennének és hivatásos, valamint szerződéses katonákból állnának. Ezen belül létre kell hozni a gyorsreagálású erőket. Az azonnali készenléti erőknek képeseknek kell lenniük alacsony és közepes intenzitású fegyveres konfliktusok önálló megoldására, és együttműködésre a NATO haderőivel. A *reagálóerőknek* ezenkívül képeseknek kell lenniük a béketeremtő, illetve a békefenntartó tevékenységekben való eredményes részvételre a nemzetközi kötelezettségek alapján. Ez magas fokú kiképzettséget, modern vezetési és alkalmazási elveket, valamint korszerű fegyverzetet és egyéb technikai eszközöket igényel.

A *kiképzést folytató erők* a parancsnoki és a kiképző állomány kivételével sorozott és tartalékos katonákból állnának. Ezeknek az erőknek a feladata a lakosság megfelelő hányadának katonai kiképzésben részesítése lenne (kiképzőbázisokon), valamint háborús körülmények (magas intenzitású fegyveres konfliktus) között mozgósítással történő feltöltés után az azonnali készenléti erőkkel megegyező feladatok végrehajtására való felkészítés. Nem lenne viszont feladatuk – ellentétben a mostani helyzettel – békeidőben a hadsereg működtetése.

A *kiegészítő és területvédelmi erők* területi elven szerveződő, milíciarendszerű egységek lennének, melyek békében nem léteznének, válság, illetve háborús veszély esetén pedig mozgósítás útján kerülnének felállításra. Feladatuk területvédelem és a fő erők tevékenységének segítése lenne.

Az így felvázolt szerkezetű honvédségnek biztosítani kell az együttműködési

képességet nemcsak a partnerországok haderőivel, hanem a határőrséggel és a rendvédelmi szervekkel is.

Az áttérést erre a struktúrára (a haderőreformot) csak fokozatosan és viszonylag hosszabb idő alatt lehet végrehajtani a kellő gazdasági és társadalompolitikai feltételek garantálása mellett. A gazdasági feltételek közül a legfontosabb, hogy az ország a gazdasági fejlődés eredményeként a tényleges védelmi kiadásokra a GDP 2–2,5%-át fordítsa. A társadalompolitikai feltételek közül alapvető, hogy az ország lakossága magáénak érezze a megreformált fegyveres erőket és fogadja el a feltételek biztosításával kapcsolatos terheket, valamint hogy a fiatalok elegendő számban vállalják az önkéntes katonai szolgálatot.

A haderőreform kidolgozása és végrehajtása nemcsak annak feltétele, hogy Magyarország részt tudjon venni a NATO katonai struktúráiban, hanem önmagában is elengedhetetlen, szükségzerű és tovább nem odázható. Mivel minden igazi haderőreform több kormányzati cikluson áthúzódóan hosszú folyamat, és mert kiemelten fontos nemzeti ügy, ezért kidolgozásában minden jelentős politikai erőnek részt kell vennie. Erre a konszenzusra a végrehajtás során is szükség lesz.

Ugyanúgy el nem odázható feladat egy *átfogó védelmi ipari koncepció kidolgozása és végrehajtása*, ami amellet, hogy stratégiai kérdés, igen fontos gazdasági következményeket hordoz.

A 80-as évek végétől kezdve, a biztonság katonai tényezőinek háttérbe szorulásával egyidejűleg és azzal szoros okozati összefüggésben, megkezdődött a magyar hadiipar fokozatos leépülése, amely folyamat napjainkban is tart. Ez a leépítési folyamat bizonyos mértékig természetes, sőt pozitív, hiszen a megváltozott világpolitikai környezetben semmi szükség nincs az óriási mértékű hidegháborús kapacitások fenntartására. Ugyanakkor Magyarországon a hadiipari kapacitások leépülése olyan mértéket öltött és olyan formában ment végbe, hogy az már egyáltalán nem tekinthető pozitívnak, sőt bizonyos területeken az ország védelmi képességét veszélyezteti. A hadiipari termelést is folytató vállalatok egy része az állandósult piachiány miatt csődbe jutott, illetve felszámolás alatt áll, és az alacsony kapacitáskihasználtság miatt fennáll a veszélye a még működő védelmi ipari potenciál végleges leépülésének is.

Ellátásbiztonsági szempontból a hazai védelmi ipar fontosságát nehéz túlbecsülni, hiszen minél inkább önellátó egy ország, annál kevésbé függ a külföldi szállítóktól, ami főleg háborús körülmények között stratégiai fontosságú kérdés. Ugyanakkor általános gazdasági szempontból is igen fontos egy egészséges védelmi ipar fenntartása, hiszen a sokszor igen költséges fegyverzetek és egyéb hadiipari termékek beszerzésénél nem mindegy, hogy a beszerzésre szánt forrásokat más országban költik-e el, vagy pedig sikerül ezeket a magyar nemzetgazdaság keretei között tartani. Ez a magyar munkahelyek és egy bizonyos technikai kultúra megőrzése szempontjából is igen fontos. Ez utóbbihoz tartozik, hogy a védelmi ipar leépülésével fontos kutató- és fejlesztőbázis szűnne meg, ami pedig megfelelő körülmények között a polgári iparra is húzóágazatként hathatna. Ráadásul a magyar hadiipari termékek sok területen olcsóbbak az azonos színvonalú világpiaci vetélytársaiknál.

A védelmi iparban a Magyarországhoz hasonló adottságú országok esetében az államnak két szempontból is fontos szereppel kell betöltenie. *Egyfelől* a védelmi

ipar túlélése csak akkor van biztosítva, ha vannak hazai megrendelések, hiszen a legtöbb országban ez teszi ki az összes megrendelés nagyobbik részét, ráadásul egy adott termék exportja is csak akkor lehetséges, ha azt legalább a gyártó ország már rendszeresítette. Sehol nem bíznak meg olyan termékben, amit még a gyártó ország sem alkalmaz. Ugyanez igaz a kooperációban gyártott eszközökre is. *Másfelől* az állam a tulajdonosi szerepkörből sem vonulhat ki teljesen, hiszen ezen a stratégiaileg fontos területen biztosítani kell a megfelelő szintű beleszólást. Ugyanakkor a tőke- és know-how-bevonás szempontjából fontos a szektor privatizációja az állam egy bizonyos – körülbelül 25%-os – tulajdonrészének megtartása mellett.

A gazdasági túlélés és prosperitás szempontjából minden iparág számára igen fontos feltétel a tervezhetőség. Különösen így van ez olyan speciális iparág esetében, mint a védelmi ipar. *A kapacitások megtartásához, a gazdaságos működéshez és a fejlesztési tevékenységhez kiszámítható körülmények szükségesek, és tervezhető jövő.*

Ahhoz, hogy a védelmi ipar tevékenysége hosszú távra tervezhető legyen, a legfontosabb megrendelőnek – a magyar fegyveres erőknek – körülbelül 10–15 évre szóló konkrét haditechnikai fejlesztési programmal kellene rendelkeznie. (Természetesen ebben a programban kell lennie annyi rugalmasságnak, hogy menetközben korrigálni lehessen az előre nem látható változásokból adódó esetleges kihívásokat.) Ez a haditechnikai fejlesztési program azonban nyilvánvalóan csak akkor készíthető el, ha előzőleg rendelkezésre áll egy, legalább ugyanilyen hosszú időszakra vonatkozó részletesen kidolgozott haderőreform. Ez pedig elképzelhetetlen *időálló (konszenzusos) honvédelmi koncepció elkészítése nélkül.* Itt is látható, hogy hosszú távon sikerre csak akkor van remény, ha a védelmi szektorban a tervezést az alapoknál kezdjük.

Úgy gondoljuk, hogy a jövőben – amennyiben a helyzet konszolidálódik – a hazai védelmi iparnak a magyar fegyveres erők gyártási, szolgáltatási és fejlesztési igényeinek minimum 20–25%-át *önállóan ki kell tudnia elégíteni.* (Gondolunk itt például karbantartásra, nagyjavításra, kézfegyver-, ruházat-, robbanószer-, lőszer-, valamint bizonyos jármű-, gép- és elektronikai termékek ipari gyártására.) Ugyanakkor sok területen lehetőséget látunk arra, hogy bizonyos eszközöket a magyar védelmi ipar – hazai felhasználásra és exportra egyaránt – vezető nyugati gyártókkal kooperációban készítsen. Itt elsősorban magas technikai színvonalon álló termékekről lehet szó. Ez egyben biztosítaná a magyar védelmi ipar számára a fejlődés lehetőségét, a kettős termékgyártási kapacitás kialakítását, ami a jövőben a versenyképesség, sőt az iparág túlélésének záloga.

Összefoglalva megállapítható, hogy a 80-as évek végén – a hidegháború és a bipoláris szembenállás megszűntével – Európa geopolitikai és stratégiai helyzete alapjaiban megváltozott. A kontinens nyugati felét az integráció és a stabilitás jellemezte, míg keleti felét a dezintegráció és az instabilitás. A kétpólusú világot egy összeurópai nukleáris háború viszonylag egyszerűen leírható veszélye fenyegette, míg a kommunizmus bukása és a „keleti tömb” felbomlása utáni európai helyzetet a különféle természetű, nagymértékben változatos, bonyolult összefüggés-rendszerű, regionális jellegű veszélyforrások sokasága jellemzi. A tágan értelmezett eu-

rópai kontinens geostratégiai súlypontjai is áthelyeződtek az egykori belnémet határról a Balkán, a Kaukázus és a Közel-Kelet térségeire.

Az újonnan jelentkezett veszélyforrások (biztonsági kockázati tényezők) komplex módon hatnak az egyes országok belső átalakítási folyamatára, az adott régióra, illetve Európa egészére. Ilyen biztonsági kockázatok és veszélyforrások az agresszív nacionalizmus, a területi ambíciók, az etnikai ellentétek, a gazdasági és politikai migráció, a nemzetközi terrorizmus és bűnözés, valamint ezek kombinációinak hatásaként kirobbanható, különböző intenzitású fegyveres konfliktusok kiszámíthatatlansága. Átalakult környezetünk – a benne meglévő és újrjelentkező veszélyforrásokkal, kockázatokkal – olyan helyzetet teremtett, melyben egyetlen ország vagy létező biztonsági szervezet sem képes egyedül garantálni a biztonságot. A biztonság megteremtése kapcsán együttműködésre, komplex értelmezésen alapuló kollektív megközelítésre van szükség. A veszélyeket lehetőség szerint keletkezési helyükön és keletkezési idejük pillanatában kell megszüntetni, ami átfogó preventív biztonsági tevékenységet követel.

Egy, a válságok és konfliktusok megoldására, azok gyökereinek és kiváltó okainak kezelésére törekvő politikai felépítménynek szüksége lehet katonai eszközök alkalmazására is az erőszak vagy a háború megelőzéséhez, korlátozásához vagy befejezéséhez. Mindezek együttesen megerősítik, hogy bár a nagyhatalmak katonai szembenállásának megszűnésével a biztonság katonai tényezőinek jelentősége csökkent, de *egyetlen ország vagy biztonsági intézmény sem mondhat le a biztonságpolitika végső eszközeként alkalmazható, megbízható védelmet jelentő fegyveres erőkről.*

Mindebből Magyarországra nézve az a következtetés vonható le, hogy komplexen értelmezett biztonságunk megbízható garantálása nem képzelhető el a kipróbált és hatékony európai intézményrendszerekhez – elsősorban a NATO-hoz és az Európai Unióhoz – történő csatlakozás nélkül. Ez elsődleges fontosságú nemzeti érdekünk, ami nem jelenti azt, hogy ezen kívül ne lenne más olyan fontos nemzeti értékünk és érdekünk, amit semmilyen körülmények között nem adhatunk fel. A minden nemzetre jellemző ilyen értékeken és érdekeken túl hazánk esetében a határainkon túl élő magyar kisebbségek helyzetének megnyugtató rendezése az az érdek, ami minden körülmények között szem előtt tartandó.

Sikeres euroatlanti integrációnk esetén is az átalakulásból és az új veszélyforrásokból adódó terheket elsősorban nemzetünknek kell vállalnia, ami az élet minden területén a hatékonyság jelentős növelését kívánja. Így kell lennie ennek a fegyveres erők területén is, ahol *egy, a jelenleginél méreteiben kisebb, de jóval hatékonyabb haderő létrehozását eredményező honvédelmi koncepció és haderőreform-tervezet konszenzusos megalkotása, valamint következetes és átgondolt végrehajtása nemcsak a NATO-tagság egyik fontos feltétele, de önmagában is elsődleges fontosságú cél a nemzet biztonsága érdekében.*

Bognár Károly

Új problémák előtt a védelmi filozófia*

Folyóiratunk 1996. évi számaiban több szerző is hangsúlyozta cikkében, hogy változásra, megújulásra van szükség a katonai gondolkodásban, a honvédelem kérdéseinek megközelítésében, az elvi és elméleti tételek megalapozásában a gyakorlati kérdések megoldásának segítése érdekében. A szerző ezekhez az írásokhoz kapcsolódva – korábban kifejtett saját gondolataihoz illeszkedően – a társadalom és a hadsereg, az állam és a védelem viszonyát, kapcsolatát vizsgálja; vázolja a honvédelem, a fegyveres erők feladatait; értelmezi a biztonság és a védelem alapkérdéseit, és azok újrafogalmazásának, valamint törvényi szabályozásának szükségességét hangsúlyozva, alkotmányban és egy összevont biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek című határozatban való rögzítését javasolja.

Országunk keresi helyét az európai politikai, gazdasági, katonai integrációkban. Jelenleg tisztázódnak a csatlakozás feltételei, s körvonalazódnak a valószínű időpontok is. Az integrációs szervezetekbe való belépés 1990 óta kormányprogram, s az erre irányuló törekvéseket, előkészítő munkákat egységesen támogatják a Parlamentben lévő pártok is. Ennek ellenére a biztonságpolitikai és katonai elvi, elméleti kérdések terén – a gyakorlati életben pedig még inkább – sok a tisztázatlan, kellően nem kimunkált és megalapozott tennivaló. A közvélemény és a katonatársadalom is elsősorban az állami vezetéstől várja az új problémák felvetését, tisztázását és megértetését. A honvédelem felső vezető személyiségeit és szerveit azonban eléggé hosszú ideig lekötötte a válságmenedzselés, s így kevés energia maradt a jövő elvi, elméleti megalapozására. Ilyen körülmények között igen nagy szerep hárult a tudományos szervezetekre és fórumokra. Azok célszerű és előremutató javaslatait, felvetéseit a hivatali szervek azonban sok esetben mellőzték, nem vették eléggé figyelembe. Ebben érezhető fordulat csak 1996-ban következett be. A Partnerség a békéért című program és a NATO-csatlakozás katonai előkészítése során azonban maradt még számos, nem kellő mélységben és szélességben tisztázott elvi, elméleti és gyakorlati probléma. Elismerve Szabó József–Seebauer Imre szerzők a Vitorlán állítani kell! (Hadtudomány 1996. évi 3. száma) című tanulmánya céljának hasznosságát, megállapításaik, felvetéseik zömének helyességét – véleményem szerint –, *szélesebb és mélyebb összefüggések, kiindulópontok feltárására is vállalkozni kell az új filozófia körvonalazásakor*. A továbbiakban ezekből veszünk néhányat vizsgálat alá a teljesség és a részletesség igénye nélkül.

* A tanulmány a védelmi filozófiát részben a hadügy törvényszerűségeit kutató és rendszerező tudományként, részben pedig gondoskodásmódként, életfelfogásként értelmezi.

Rendezésre vár a társadalom és a hadsereg viszonya, kapcsolata

A hadsereg az államok zömében – kivéve az expanzionista, hódító és népelnyomó rendszereket – mindig úgy tekintettek és tekintenek ma is, mint amely az ország függetlenségét, területi integritását, a lakosságot, az állami érdekeket, a nemzeti értékeket védelmezi. Ezért annak tagjait megfelelő megbecsülés, erkölcsi és anyagi elismerés illette meg. Ezzel honorálta a társadalom a hadsereg hivatásos állományának a békeidőben is vállalt többletterhelést, a kötött munkaidő hiányából eredő szolgálatokat, vezényléseket, gyakorlatokat, valamint a normálisnál nagyobb veszélyeztetést, a gyakori áthelyezésekből eredő károkat, veszteségeket, a kiegészítő kereset (másodállás) tilalmát stb. A társadalom tudomásul vette, hogy a befizetett adójának meghatározott részét ilyen célra fordították. Különösen érzékelhető volt ez a hidegháború időszakában, amikor a szemben álló felek katonai doktrínáikban deklarálták az emberiség létét fenyegető nukleáris fegyverek korlátlan alkalmazását. Ez automatikusan érzékenyen érintette a lakosság biztonságérzetét, előtérbe állította az erős katonai védelem igényét, annak hatékonyságát.

A hidegháború megszűnésével, a Varsói Szerződés és a Szovjetunió felbomlásával, a háborús veszély elmúlásával megváltozott a társadalom viszonya a hadsereghez. Már nem érezték annyira a hadsereg oltalmazó szerepének szükségességét. Sőt, egyes személyek és szervezetek vitatták még a hadsereg létének indokoltságát is. A hadsereg fordított – egyre jobban csökkenő – költségeket is sokan felesleges kiadásnak tekintették. Az ilyen vélemények teret kaptak a médiában is, ahol sohasem jelent meg azokkal együtt a jogosan elvárt ellenvélemény. Így a lakosság tudomásul vette, hogy a honvédség létszáma egyre csökken, a katonák élet- és munkakörülményei romlanak, a hivatásos állomány és a szakemberek jelentős része elhagyja a katonai pályát, a fegyverzet és a felszerelés fokozatosan elavul, a hadrafoghatóság mélyre süllyed, a kiképzés szintje rendkívül alacsony, napi megélhetési gondok vannak stb. Ilyen mélyponton a honvédség az utóbbi 40–50 évben még nem volt.

Tárgyilagosan el kell ismerni, hogy a haderőreform keretében végbement *csökkentés zöme jogos volt*. A Magyar Köztársaságnak nem volt szüksége a rendszerváltáskor megörökölt nagyságú és felszereltségű honvédségre, ugyanakkor nem volt meg a gazdasági, pénzügyi háttér sem annak eltartására.

A hadsereg presztízse, társadalmi elismertsége hazai csökkenésében szerepet játszottak szubjektív okok is. Az 1990-ben hatalomra került *koalíciós kormánynak és pártoknak érdekében állt a Magyar Néphadsereg politikai lejárata*, a tábornoki és a tiszti állomány kommunista múltjának túlhangsúlyozása, s ezzel megbízhatóságának kétségbe vonása, ami folytatódott még a Magyar Honvédség időszakában is. A lejáratozó kampányhoz a HM akkori vezetése megtalálta a mindenre kapható bértollnokokat is a tábornoki és a tisztikarban. Divattá vált a médiában a hadsereg és a hivatásos állomány ócsárolása, az elkövetett hibák túlhangsúlyozása, felnagyítása.

A HM akkori vezetése *képtelennek bizonyult a Magyar Honvédség rendeltetésének, funkcióinak, feladatainak újszerű, a megváltozott helyzetnek és követelményeknek megfelelő megfogalmazására*, pedig akkor már alapul szolgálhatott volna a NATO-országok állam- és kormányfői által 1991 novemberében elfogadott új hadászati koncepció. Így

a társadalom nem ismerhette meg, hogy a hadsereg a megváltozott helyzetben hogyan, milyen módon és formában segíti, szolgálja a lakosságot békeidőszakban, válsághelyzetben és háború (katonai konfliktus) esetén. Nem kapott kellő hangsúlyt a médiában az sem, hogy az euroatlanti integrációnak feltétele a hatékony és ütőképes hadsereg megléte, amely szükség esetén hozzá tud járulni a NATO egyezett védelmi képességének növeléséhez is.

Balul ütött ki annak az érvek a túlhangsúlyozása is (amely sajnos a jelenlegi kormány idején is folytatódott), amely szerint hazánkban *a várható veszélyekkel, fenyegetésekkel, kihívásokkal és kockázatokkal arányban álló méretű és felszereltségű hadsereg van szüksége*. Ez az érv inkább a folyamatos létszám- és szervezeti csökkenést, az anyagi ráfordítások szűkítését támasztotta alá. A volt Jugoszlávia területén folyó háborúk sem fenyegettek azzal a veszéllyel, hogy szándékosan áttérjeszthetők hazánk területére. Így nem növekedett a társadalom veszélyérzete s a védelmi képesség fokozásának igénye sem. Ez is hozzájárult a társadalom közömbösségének alakulásához a honvédség helyzete tekintetében. Sőt, az sem okozott volna meglepetést, ha ilyen gyatra érvrendszer mellett még jobban zsugorodott volna a honvédség, még kisebb lett volna a katonai költségvetés.

Jól mutatja ezt a Szonda Ipsos 1996 decemberében végzett felmérése is: *„Mennyire szolgálja a hadsereg az emberek javát?”* A lakosság megítélése a hadsereg bizalomindexéről – a nullától 100 pontig terjedő értékmezőben – 1988-ban még 65, 1990-ben 58, 1994-ben 59, 1995-ben 57, 1996-ban pedig már csak 50 pont volt. E rohamosan csökkenő mutatóknak elgondolásra kell készítenünk a honvédelem ügyéért felelős személyeket, szerveket és a hadtudomány művelőit. Megfelelő tartalmú és intenzitású, a népesség különböző kategóriáihoz is eljutó tájékoztatás és információ hiányában egyre kevesebben gondolják ugyanis a hadseregről, hogy ez az intézmény az emberek javát szolgálja. Az átlagosnál is kedvezőtlenebb volt a hadsereg megítélése a fiatalok (46 pont), a fővárosiak (47 pont) és a „nem politizáló”, a választójogukkal nem élő polgárok (43 pont) körében. (Magyar Nemzet 1997. évi január 20-i száma, 5. oldal.)

A fentiek felvetik az ország biztonsága és katonai védelme érdekében a lakosság egyes köreiben végzendő ismertető és népszerűsítő tevékenység újragondolását, rendszerének, eszközeinek szabályozása mellett a korszerű, tudományosan megalapozott érvrendszer kidolgozását is.

Az állami vezetés és a védelem kapcsolatának javítása

A honvédelem össznemzeti ügy. Irányítása az Országgyűlés, a köztársasági elnök, a kormány, a honvédelmi miniszter, valamint – feladatuknak és a hatáskörüknek megfelelően – más illetékes miniszterek jogosultak. Szabályozása az alkotmányban, a megfelelő törvényekben, országgyűlési határozatokban, kormány- és miniszteri rendeletekben történik. Mivel azonban ezek az okmányok nem számoltak az euroatlanti integrációval, ezért annak bekövetkezésekor megfelelő kiegészítésre szorulnak majd.

Az állami vezetésnek – a jelenlegi, évente meghatározó gyakorlattól eltérően – legalább középtávon (4–5 év) *biztosítania kellene a honvédelmi tervezés feltételeit*, az ah-

hoz szükséges adatokat, számvetéseket, lehetővé téve ezáltal a gördülő (több évet átfogó) tervezést, beszerzést és az állagmegóvást.

Javítani kellene az alkotmányban, a törvényekben, az országgyűlési határozatokban rögzített tételek összhangját, hitelességét, betarthatóságát és ellenőrzését. E területeken ugyanis hiányosságok vannak. (Pl.: a biztonságpolitikai alapelvek irreális, teljesíthetetlen célokat tartalmaznak; a honvédség átalakítására vonatkozó határozat több előírása nem teljesíthető; a biztonságpolitikai és a honvédelmi alapelvekre vonatkozó határozatokban előírt évenkénti beszámolók rendszeresen elmaradnak stb.)

Az állam tevékenységében a védelemnek fontosabb szerepet kell betöltenie az eddigiénél. Ez a hatalmi ágak mindegyikére érvényes, az Országgyűléstől az önkormányzatokig bezárólag. A honvédelem rangját, fontosságát sok minden jelzi egy ország életében. Ezek közül most csupán csak arra a formai jelenségre akarok rámutatni, hogy amíg az Antall-kormány által 1990-ben nyilvánosságra hozott Nemzeti megújulás programja c. kiadványban a honvédelem a XI. fejezetben szerepelt, addig a Horn-kormány programjában ez még hátrább (tehát még kevésbé fontos helyre) került, s a XIV. részben található, ott is igen szűk tartalommal és terjedelemben. Az euroatlanti csatlakozás előkészítése ennél tartalmasabb, konkrétabb és bővebb megfogalmazást igényelt volna, hiszen ebben az időben már nagy lendülettel folyt a NATO és a tagállamok vezető szerveiben az új hadászati koncepció valóra váltására irányuló elméleti és gyakorlati kidolgozói munka.

A honvédelem, a védelem alapkérdéseinek, feladatainak újraértelmezése

Közismert, hogy a honvédelem: az ország külső fegyveres támadástól való megvédelmesével kapcsolatos elvek, szervezetek, tevékenységek és az azokat meghatározó tényezők összessége. Gyakorlatilag a honvédelem a hon, a haza védelme, amelynek célja: az ország függetlenségének, területi épségének, alkotmányos rendjének, védelme, lakosságának és anyagi-szellemi javainak megóvása. A magyar fegyveres erőkre azonban ennél már most is bővebb, sokrétűbb feladatok hárulnak, ámbar alapvető rendeltetésük és feladatuk a fentiekkel továbbra is megegyezik. Az erre kijelölt erők ugyanis több helyen részt vesznek más országok területén folyó békefenntartói műveletekben és békepartneri gyakorlatokban.

A NATO-ba való felvétel esetén pedig – a megállapodás szerinti erőkkel – részt kell majd venni a szövetség együttes, kollektív védelmében. Az Észak-atlanti Szerződés 5. cikke ugyanis rögzíti: „A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek; és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmánya 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi féllel egyetértésben azonnal megteszi azokat az intézkedéseket – ideértve a fegyveres erő alkalmazását is –, amelyeket a békének és biztonságnak az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart.” Ez a tétel nemcsak a tagországok területén, hanem a Földközi-tengeren, vagy az észak-atlanti térségnek a Ráktérítőtől északra eső részén tartózkodó fegy-

veres erői, hajói vagy repülőgépei elleni támadásra is érvényes. Az ilyen helyzet ugyanis a *casus foederis* (a nemzetközi jogban: azok a körülmények, amelyeknek beálltakor az előzőleg megkötött nemzetközi szövetség hatályossá válik) beálltát jelenti. A NATO-tagság elnyerése esetén tehát fennáll annak esélye, hogy a szövetségi alárendeltségbe kerülő magyar csapatokat az illetékességi területen bárhol alkalmazhatják. Ezért meggondolandó olyan tétel szerepeltetése az alkotmányban (40/B §), hogy a magyar fegyveres erők – a hatályos nemzetközi szerződésen alapuló hadgyakorlat, illetőleg az ENSZ felkérésére végzett békefenntartó tevékenység kivételével – „csak az Országgyűlés előzetes hozzájárulásával léphetik át az államhatárokat”.

A Magyar Honvédségnek tehát reális az alábbi multifunkcionális jellegű feladatokkal kell számolni (nem érintve a létezéséből fakadó olyan szerepeket, mint a béke, a stabilitás biztosítása, hozzájárulás a katonai erőviszonyok fenntartásához, az esetleges ellenünk irányuló támadás visszatartásához, az állami politika katonai erővel való alátámasztása stb.):

- az ország területének, lakosságának fegyveres védelme;
- az alkotmányos rend védelme, az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát tömeges mértékben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények elhárításában való részvétel;
- részvétel a szövetség együttes, kollektív védelmében;
- békefenntartói, béketeremtői műveletekben való szerepvállalás;
- segítségnyújtás a katasztrófák, elemi károk következményeinek csökkentésében, részvétel a humanitárius és mentési feladatokban.

Ezek közül csak az első kettő a kimondottan honvédelmi, míg a többi inkább általános védelmi vagy segítségnyújtási jellegű tevékenység, amelyek közül az utóbbiakat fegyver alkalmazása nélkül kell teljesíteni. Ezért jogosan merül fel az a gondolat, hogy *minisztérium és a miniszter megnevezése honvédelmi helyett esetleg védelmire változzon*. (Így van ez a nyugati országok többségében is.)

Ha a résztvevő erők mennyisége és vezetésük szerint vizsgáljuk a problémát, akkor az alábbi tagolás lehetséges:

- az ország védelmében részt vesz valamennyi fegyveres erő és szervezet nemzeti katonai parancsnokság alatt;
- a belső rend és stabilitás fenntartásában a katonai erők meghatározott része kaphat feladatot katonai vezetés, de belügyi irányítás mellett;
- a szövetség együttes, kollektív védelmében a fegyveres erő nagyobb hányada vesz részt, a NATO multinacionális (többnemzetiségű összetételű) parancsnokságai alárendeltségében (amelyekben arányos lesz majd a magyar képviselet);
- békefenntartói, béketeremtői műveletekben a honvédség erre felkészített egyes alakulatai tevékenykednek, multinacionális parancsnokság alatt;
- hazai katasztrófaelhárítási és humanitárius jellegű feladatokban az esetenként kijelölt (közel diszlokáló, valamint kellő kiképzettségű és felszereltségű) alakulatok, szervek, intézmények vesznek részt katonai vezetés, de köz-igazgatási vagy szakmai irányítás alapján.

Igen lényeges kérdés, hogy a honvédség feladatai világosak és megfoghatóak legyenek: békeidőszakban; válsághelyzetben; háborúban. Ha az eddigi gyakorlatot kö-

vetnénk, azaz csak háború, fegyveres konfliktus időszakára határoznánk meg a tevékenységet, ez a társadalom, valamint a törvényhozás egy része előtt azt a látszatot kelthetné, hogy békében a hadsereg létszáma, szervezete és költségei igen alacsony szinten tarthatók. Ez veszélyeztetné a háborús hadrend előkészítésének lehetőségét és annak minőségét, az ország védelmének hatékonyságát.

A NATO-tagországok fegyveres erejét (s ezen belül az egyes haderőnemeket) az utóbbi években: reagáló erőkre, fő védelmi erőkre és megerősítő erőkre csoportosították. Ezenkívül – nemzeti döntés alapján – mindegyik ország hozott létre veszélyeztetettségének, geostratégiai helyzetének, területi nagyságának, a védendő objektumok számának stb. megfelelő területvédelmi szervezeteket és erőket, központi rendeltetésű alakulatokat, valamint különleges rendeltetésű (mélységi felderítő- és kommandós) alegységeket, illetve egységeket.

Az egyes kategóriájú csapatokkal szemben meghatározott követelmények

A reagáló erőknek – amelynek aránya 15–20 százalék – képeseknek kell lenniük a meghatározott feladatok teljes spektrumában való eredményes részvételre. Ezek békében teljesen feltöltött és harcra kész, rugalmas és mozgékony, gyorsan átcsoportosítható, döntő mértékben hivatásos, továbbszolgáló és szerződéses állományú alakulatok. Sorállományú hadkötelest csak abban az esetben osztanak be ide, ha azok a szolgálat kezdetén legalább 12 hónapra vállalják – az alkotmányban meghatározott feladatokon kívül – ENSZ-, NATO-, NYEU-rendelkezésre, illetve felkérésre a szövetség illetékességi területén kívüli válságkezelési, békefenntartói, béke-teremtői, mentési, segítségnyújtási, humanitárius tevékenységben való részvételt is. Ezek a hadkötelesek csak a fő védelmi erőknél megkapott alapkiképzés után oszthatók be a reagáló erőkhöz. Ezen erők kötelessége a fő védelmi erők mozgósításának és felvonulásának, szétbontakozásának fedezése is. Az áthelyezési átcsoportosítási készenlétet az erők egy részének (az azonnali készenlétűeknek) 3–7 napon belül, a teljes állománynak (a gyorsreagálású erőknek) pedig 15–30 nap alatt kell elérniük.

A fő védelmi erők – amelyek aránya 50–60 százalék vagy ennél is magasabb – képezik a szövetség alapvető védelmi erejét. Feladatuk válsághelyzetben és háború idején: az ország és a szövetséges országok védelme, valamint a reagáló erők kiegészítése, pótlása. Békében elsősorban kiképzési feladatot teljesítenek. Személyi feltöltöttségük, kiképzettségük, fegyverzeti-technikai felszereltségük úgy van kialakítva, hogy a teljes védelmi készenlétet néhány hónapon belül érjék el. Miután ezen csapatok egy része számításba jön a reagáló csapatok megerősítésére, pótlására is, a szervezet, a fegyverzet, a felszerelés is hasonló. Sőt vannak olyan hadosztályok, ahol a dandárok egy része a reagáló, másik része pedig a fő védelmi erőkhöz van sorolva. Hasonló a helyzet egyes dandároknál, az alárendelt zászlóaljok funkcióját illetően is (pl. két zászlóalj a reagáló, másik két zászlóalj pedig a fő védelmi erőkhöz tartozik).

A fő védelmi erőkre a magas fokú differenciáltság a jellemző. Így például a szárazföldi csaptoknál békében csak a kisebb rész él. Zömük mozgósításkor egészül ki, illetve áll fel. A fő védelmi erők egésze tehát erősen függ a mozgósítástól. Ez azonban csak kisebb mértékben vonatkozik a légierőre és a haditengerészetre.

A megerősítő és központi rendeltetésű erőkhöz tartoznak a felső vezetést kiszolgáló tiszt- és tiszthelyettesképző és továbbképző intézetek, kiképzőbázisok, harcoló alakulatok, a területvédelmi parancsnokságok, a raktárak, a javítóvállalatok, az egészségügyi intézmények, amelyek nagy része mozgósításkor töltődik fel, és erősen támaszkodik az államigazgatási szervekre, polgári vállalatokra és intézetekre.

A honvédség mindkét haderőnemét a NATO-elveknek megfelelően célszerű besorolni, tagolni, a fentebb ismertetettek figyelembevételével.

A védelmi kodifikáció harmonizálása, a védelem újragfogalmazott alapkérdéseinek törvényi előírásai

Az alkotmányban, a vonatkozó törvényekben és országgyűlési határozatokban jelenleg is számos összehangolatlan, ellentmondásos, keresztező tétel és hézag van, ami nehezíti az egységes értelmezést és megvalósítást. Hátrányosan hat az is, hogy az érvényben lévő törvényekben, határozatokban a szükséges módosítások nem vagy csak késve következtek be.

Végre abba kellene már hagyni a múltba való visszakacsingatást, a régi formulák némi módosítás utáni ismételt szerepeltetését, s az új megfogalmazásokat a NATO-elveknek megfelelően, a jövő elvárásai szerint kellene kialakítani.

Az eddigi tartalmi hiányosságokhoz az is hozzájárult, hogy a kidolgozók és előterjesztők nagy súlyt helyeztek a parlamenti pártok konszenzusának elérésére, sokszor még a szakszerűség és a konkrétság rovására is. Szakszerű és konkrét törvényeknél, határozatoknál a hatpárti egyetértésre nem mindig célszerű törekedni, különösen nem a tartalom minőségének romlása árán.

a.) Az új alkotmányban csak a fegyveres erő helyét, szerepét és rendeltetését kellene majd rögzíteni az alábbiak szerint:

„A Magyar Honvédség a társadalom szerves része, a felső állami vezetés egyik fontos szervezete, eszköze, amelynek rendeltetése: a nemzeti függetlenség, az állami szuverenitás, az ország területi integritása, az állami érdekek és a nemzeti értékek katonai védelme, s a vállalt nemzetközi kötelezettségek fegyveres teljesítése, amelyeket külső védelmi, belső stabilizáló és nemzetközi funkciók betöltésével valósít meg. Ezek tartalmát és a konkrét feladatokat a honvédelmi törvény tartalmazza.”

Ez a megoldás hosszabb ideig kifejező és időálló maradna, s nem kellene változtatni rajta a NATO-hoz, a NYEU-hoz való csatlakozás esetén sem.

b.) A honvédelmi, az 1993. évi CX. törvény III. fejezetében lenne célszerű majd – módosítással – rögzíteni a teljesítendő funkciókat az alábbiak szerint:

„Az alkotmányban szereplő külső védelmi funkciót a Magyar Honvédség a béke megőrzésével, oltalmazásával, az ország elleni esetleges támadástól való visszatartás hitelességével; az állami vezetés kül- és biztonságpolitikája katonai erővel való alátámasztásával; végső esetben – az ország elleni agresszió során – pedig önállóan vagy szövetségben, az ország területe, lakossága, anyagi és szellemi javai fegyveres védelmével valósítja meg.

A belső – stabilizáló funkciót a Magyar Honvédség azzal biztosítja, hogy: az alkotmányosság, a jogállamiság, a társadalmi rendszer fegyveres támaszául szolgál; szükség esetén segítséget nyújt a szervezett állami élet, a közrend fenntartásához; részt vesz a lakosságot fenyegető elemi, természeti veszélyek, katasztrófák, csapások elhárításában, illetve következményeinek felszámolásában.

Nemzetközi funkcióit a Magyar Honvédség azzal valósítja meg, hogy: részt vesz az állam által

vállalt nemzetközi kötelezettségek (a szövetséges országok kollektív védelme) teljesítésében; hozzájárul a katonai stabilitáshoz Közép-Európában; ENSZ- és EBESZ-kérésre katonai erőt bocsát rendelkezésre egyes nemzetközi problémák (békefenntartás, humanitárius akciók stb.) megoldásához.”

Ezek után a Magyar Honvédség feladatait a honvédelmi törvényben az alábbiak szerint lenne célszerű majd módosítani:

„A Magyar Honvédség feladatai:

- óvja az országot és állampolgárait a politikai zsarolás és a külső fenyegetés ellen;
- mozdítsa elő a katonai stabilitást Közép-Európában és segítse Európa integrációját;
- védelmezze az MK területét, légterét, lakosságát, állami érdekeit és nemzeti értékeit minden külső támadás ellen, vegyen részt a szövetséges államok közös védelmében;
- szolgálja a békét, a nemzetközi biztonságot, az ENSZ alapokmánya, az EBEE záróokmánya, a Párizsi Charta szellemében;
- nyújtson segítséget katasztrófák, elmei károk esetén, vegyen részt humanitárius és mentési feladatokban.

A Magyar Honvédség a fentiek érdekében:

Békében: nyújtson védelmet a szomszédságban zajló azon katonai válságok ellen, amelyek az ország biztonságát veszélyeztetik, tartsa vissza az esetleges agresszort az ország területe, légtere elleni támadás, katonai konfliktus elkövetésétől; védelmezze az államhatárt, az ország légterét; kellő súllyal támassza alá az ország külpolitikáját, bizalom- és biztonságnövelő intézkedésekkel javítsa a nemzetközi légkört és stabilitást; fokozza a katonai együttműködést a NATO-val és a NYEU-val; az ENSZ és az EBESZ felkérése alapján vegyen részt békefenntartási és humanitárius akciókban; álljon készen a katonai erő és a harcászultság szükség szerinti növelésére, a mozgósítás végrehajtására.

Válsághelyzetben (rendkívüli vagy szükségállapot esetén): a veszély nagyságától és jellegétől függően fokozza a védelmi készenlétet; katonai demonstrációval járuljon hozzá a diplomáciának a válság csökkentésére, békés rendezésre irányuló erőfeszítésehez; örködjön az államhatárok és az ország légterének sérthetlenségén; hajtsa végre a fegyveres erők szükség szerinti átcsoportosítását; készüljön fel az államhatárt át-lépő idegen fegyveres erők lefegyverzésére, internálására; teljesítse a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeit; óvakodjon attól, hogy az országhatáron túli fegyveres konfliktusba bonyolódjon; hajtsa végre a részleges vagy teljes mozgósítást.

Háború, fegyveres konfliktus esetén: minden erővel védelmezze az államhatárokat és az ország légterét; a támadó erők nagyságának függvényében növelje a védelmi potenciált; verje ki, illetve szorítsa ki a szándékosan betört, átsodródott vagy a lefegyverzést megtagadó kisebb erőket; nagyobb erejű támadás esetén rugalmas és mozgékony védekezéssel késleltesse a betört erőket a meghatározott védelmi vonal eléréséig; az esetlegesen megszállt hazai területen segítse a népi ellenállás kibontakozását; teljesítse a szövetségesi feladatokat; nagy veszteség okozásával, ellencsapásokkal, valamint a szövetségi, nemzetközi biztonsági intézmények segítségével kényszerítse az ellenséget szándékai feladására, az ország, illetve a védelmi szövetség területi épségének visszaállítására.

Az alapvető rendeltetést és feladatokat nem csorbítva, s a lehetőség függvényében mindhárom időszakban nyújtson segítséget az önkormányzati szervezeteknek, a polgári védelemnek a katasztrófák, elemi károk, rombolások következményeinek elhárításában és a közrend fenntartásában.”

(Az itt kifejtett gondolatok egy része már előzőleg is szerepelt a Hadtudomány hasábjain. Egységes és harmonizált kodifikációs rendszerbe foglalásuk azonban elkerülhetetlenné tett bizonyos ismétlődést, amiért a szerző az olvasók elnézését kéri.)

c.) A biztonságpolitikai és a honvédelmi alapelveket az elvileg, logikailag is hibás tételek, tartalmi fogyatékoságok és a bekövetkező új helyzet miatt a közeli években mindenképpen módosítani kell majd. Ennek elvégzésére az lenne célszerű, ha a két határozatot összevonná a Magyar Köztársaság biztonság- és védelmi politikájának alapelvei című okmányban, amelyben vázlatosan az alábbiak kerülnének meghatározásra:

- 1.) A Magyar Köztársaság biztonság- és védelmi politikájának célja:
 - az ország és lakossága békéjének megőrzése, a katonai konfliktusok, a háborúk elhárítása, a veszélyek, kockázatok, kihívások csökkentése, illetve következményeik, kihatásaik elviselhető szintre való mérséklése a szabadság és a demokrácia körülményei között;
 - olyan potenciális képességek fenntartása, amelyek esetleges veszélyek és fenyegetések esetén garantálják az eredményes védekezés lehetőségét, számításba véve a védelmi szövetségek, a nemzetközi szervezetek és intézmények segítő közreműködését is;
 - az ország lakosságának, területének, szuverenitásának, állami érdekeinek, a nemzeti értékek védelme minden veszély és fenyegetés esetén;
 - az ország belső stabilitásának, az állami élet, a piacgazdaság működésének, a demokratikus jogok, a szociális biztonság érvényesülésének biztosítása;
 - az ország lakossága, területe, az állami és önkormányzati szervek, a gazdaság, a közlekedés, és a hírközlés felkészítése a válsághelyzet (rendkívüli és szükségállapot), a katonai konfliktus és az esetleges háború során megoldandó feladatokra;
 - hozzájárulás a nemzetközi stabilitás és biztonság, a béke erősítéséhez.
- 2.) A biztonságpolitika elemei komplex egységet képeznek és a várható veszélyek, fenyegetések szerint jelenleg kiterjednek: politikai, gazdasági, katonai, szociális, humanitárius és környezetvédelmi területekre, de van katasztrófavédelmi vonatkozásuk is. Ezek a dimenziók a veszélyek, fenyegetések változásával összhangban esetenként bővíülhetnek, illetve szűkülhetnek, módosulhat helyi értékük.
- 3.) Az Országgyűlés a felelősséget a biztonságpolitika elvi kidolgozásáért, a teendők, rendszabályok tervezéséért, irányításáért s ellenőrzéséért – az alkotmány és vonatkozó jogszabályok alapján – a kormányra ruházza, évenkénti beszámolási kötelezettséggel.
- 4.) A külső és a belső helyzet reális és józan elemzése, a körülmények belátható és kiszámítható alakulása szerint az országot a jelenben és a közeljövőben számottevő külső katonai veszély nem fenyegeti. Ezért az ország biztonsága és biztonságpolitikájának eredményessége:
 - a.) Elsősorban az ország belső stabilitásának, gazdasági potenciáljának növelésétől, a minden területre kiterjedő válság mielőbbi leküzdésétől, a tudományos-technikai haladás, az értékkeremtő munka lehetőségétől, a népjólét növekedésétől, az elégséges védelemre kész és képes fegyveres erő meglététől, a lakosság politikai megosztottságának csökkenésétől, az alkotóerőknek a nemzet érdekében való összefogásától s az ezeket elősegítő, célratorő politizálástól, kormányzástól függ.
 - b.) Másodsorban jelentős és fontos tényezője biztonságunknak euroatlanti integrálódásunk politikai-diplomáciai előkészítése, realizálása, fokozatos tagsági részvételünk a különböző, céljaikban, arculatukban, feladataikban eltérő, de mégis összekapcsolódó, egymást szervesen kiegészítő olyan nemzetközi szervezetekben, szövetségekben, uniókban, mint az ENSZ, az EBESZ, az EU, az ET, a NATO, a NYEU.

Különös fontosságú tagsági részvételünk megvalósulása az ezredfordulóig a NATO-ban, majd az EU-ban, a NYEU-ban, de nagy súlyt helyezünk az EBESZ adta keretek, lehetőségek folyamatos hasznosítására is. Végső biztonságpolitikai törekvésünk azonban az európai kooperatív biztonsági rendszer létrehozása s az abban való aktív részvétel. Hazánk számára létfontosságú a kiegyensúlyozott, a kölcsönös érdekeken alapuló, baráti (jószomszédi) viszonyunk fejlesztése a környező országokkal, a közép- és nagyhatalmakkal.
- 5.) A Magyar Köztársaság biztonságpolitikája alakításához, megvalósításához alapul veendő, hogy hazánk mint demokratikus jogállam:
 - azonosul az Egyesült Nemzetek alapokmányában, az EBEÉ záróokmányában, a Párizsi Chartában, és más nemzetközi jogi érvényű okmányokban rögzített célokkal, elvekkel és kötelezettségekkel, s a nemzetközi kapcsolatokban azok előírásai szerint jár el;
 - kétoldalú kapcsolataiban a béke megőrzésére, a minél jobb és sokoldalúbb együttműködésre, az érdekek kölcsönös figyelembevételére, az egymás iránti bizalom erősítésére törekszik;

- az ország biztonságát elsősorban nem a katonai erőre alapozza, hanem prioritást ad a békés politikai, diplomáciai eszközöknek, az érdekek egybeesésének, a nemzetközi jogi normák tiszteletben tartásának, a politikai és jogi garanciáknak;
 - határozottan fellép minden olyan törekvéssel, szélsőséggel szemben, amely az országon belül és kívül a népek, nemzetek, nemzetiségek emberi (egyéni és kollektív) jogai ellen irányul, részt vesz az ezen jogok biztosítására irányuló nemzetközi akciókban (amennyiben erre felkéri);
 - egyetlen államot, országot, népet sem tekint eleve ellenségnek, még akkor sem, ha netán azokkal ideiglenes jellegű politikai, gazdasági, nemzetiségi, ökológiai stb. nézeteltérések állnak fenn;
 - nem fenyeget egyetlen országot, népet, nemzetiséget sem, s nincsenek olyan céljai, tervei, amelyek megvalósításához katonai erő alkalmazása lenne szükséges;
 - mindig kész arra, hogy minden országgal vagy azok közösségével sokoldalú, kölcsönösen előnyös kapcsolatokat építsen és tartson fenn a különféle (pl. politikai, kulturális, gazdasági, műszaki, kereskedelmi, humanitárius, környezetvédelmi stb.) szférákban;
 - az ország katonai biztonságát mindaddig önállóan garantálja, amíg nem válhat a NATO, a Nyugat-európai Unió, a leendő európai kooperatív biztonsági rendszer tagjává;
 - olyan többrendeltetésű és feladatú, létszámú, összetételű, felszereltségű nemzeti katonai erőt tart fenn, amely elegendő a megbízható védelemhez, de nem elég támadó tevékenység végrehajtásához;
 - az országot érő katonai támadás (konfliktus) esetén már az államhatárokon minden rendelkezésre álló erővel védekezik, amelyet esetleges ellenséges betörés esetén az ország belsejében a szervezett népi ellenállás eszközeivel egészít ki, a békében megteremtett feltételekre támaszkodva;
 - az ország fegyveres védelménél, a béke helyreállításánál számít a nemzetközi szervezetek (az ENSZ, az EBESZ, a NATO, az Európai Unió, a Nyugat-európai Unió) aktív és hatékony segítségére, azok jóakarátú, jószolgálati közreműködésére;
 - a kötelezően előírtaknál nagyobb számban és szélesebb spektrumban kész a biztonság- és bizalomnövelő rendszabályok kölcsönös kibővítésére.
- 6.) A Magyar Honvédség szervezetét, feladatait úgy kell tervezni, hogy annak létszáma békében ne haladja meg a népesség 0,5–0,6 százalékát, a védelmi kiadások pedig a GDP 2–2,5 százalékát. Háború esetén a fegyveres erők létszáma a lakosság 2–3 százaléka lehet. A kiképzés, a szervezetek kialakítása, a fegyverzet és felszerelés beszerzése során törekedni kell a NATO, a NYEU fegyveres erőivel való kompatibilitás, az interoperabilitás, az együttes tevékenység feltételeinek megteremtésére. A fegyverzet és felszerelés beszerzésekor számítani kell a hazai hadiipar teljesítőképességére is.
- A NATO-hoz és a NYEU-hoz való csatlakozás esetén a katonai erő kvótája legyen arányos az ország lakosságának számával, a területi nagysággal és a GDP összegével. A belépési kvóta kisebb részét kell békében a NATO-vezetés alá helyezni, a nagyobb hányadot csak ki kell jelölni és külön intézkedésre átadni. A Magyar Honvédség rendelkezzen háború esetére saját katonai vezetési rendszerrel és saját alárendeltségű területvédelmi alakulatokkal. Egy egységet fel kell készíteni az ENSZ vagy az EBESZ felkérés alapján teljesítendő békefenntartói, humanitárius feladatokra.
- A magyar fegyveres erő szervezete, alkalmazás szerinti csoportosítása (reagáló erők, fő védelmi erők, megerősítő erők) alkalmazkodjon a NATO-ban érvényes elvekhez, normákhoz. A NATO-szabvány szerinti fegyverzetre, haditechnikára való áttérés azonban csak hosszabb idő (10–15 év) alatt valósítandó meg, amelynek során elsőbbséget kell élvezni a vezetési, a híradó-, az adatátviteli, a rejtjelző stb., azaz a tájékoztatást és együttműködést, a vezetést segítő eszközöknek, valamint az ország légvédelmének.*

Rendkívüli fontosságot kell tulajdonítani a szellemi kompatibilitást biztosító elvek, nézetek, szabályzatok, valamint az angol nyelv elsajátítása különféle formáinak és módszereinek.

- 7.) Az állami szervek – a lakossággal és a társadalmi szervezetekkel együttműködve – az országban fenntartják a jogállamiságot, a pluralista demokráciát, a belső rendet és a közbiztonságot, fellépnek a szélsőséges nacionalista, fajgyűlölő, a másságot nem tűrő törekvésekkel szemben, a nemzetiségeket, etnikai csoportokat pedig pozitív diszkriminációban részesítik.
- 8.) Magyarország betartja a fegyveres erők és a fegyverzetek csökkentésére, a biztonság- és a bizalomnövelő intézkedésekre vállalt kötelezettségeit, s *kölcsönösségi alapon kész további intézkedések megtételére is.*
- 9.) Magyarország erejéhez és lehetőségeihez mérten kész Európában a politikai, a gazdasági, a katonai, az ökológiai veszélyek csökkentésére, határozottan fellép a nemzetközi szervezett bűnözés, a terrorizmus, a kábítószeres kereskedelme ellen, megfelelő intézkedéseket tesz a migráció, a menekültprobléma megoldására.
- 10.) A biztonság- és honvédelmi politika rendszabályainál *törekedni kell a kiszámíthatóságra, az átláthatóságra, hogy azok senkiben se keltsenek indokolatlan aggodalmakat, félelmeket.*

* * *

A cikkben említetteken kívül más elvi, elméleti és gyakorlati kérdések, problémák is vannak, amelyeket a honvédség átalakulása, NATO-kompatibilissá tétele során újra át kell gondolni és megfogalmazni. Ezek összessége képezi majd a magyar védelmi filozófiát. A feladat nagysága igen összehangolt, előrelátó tevékenységet kíván, s feltételezi a meglévő szellemi kapacitások maximális összefogását. Ez segítené a minél gyorsabb és zökkenőmentesebb katonai integrálódást.

Pekó József

A magyar nemzeti katonai stratégia alapkérdései

Magyarország csatlakozása a NATO-hoz az állam biztonsági és katonai nézetrendszerének új alapdokumentumokban történő meghatározását, egyidejűleg korszerűsítését is indokolja. Allamunk biztonsági céljait és alapelveit – a várhatóan megújuló alkotmányra és törvényekre épülve – új alapokmányokba foglalt biztonsági stratégiában, legfontosabb nézeteit nemzeti katonai stratégiában összegzi. A felső katonai vezetés pedig – ezekre alapozottan – a nemzeti katonai stratégia irányelveit és követelményeit, haderőnemek szerint differenciáltan, új felfogású katonai doktrínában részletezi a katonai gyakorlat számára.

A stratégia – különböző lexikonokban található – meghatározásai, ma már korántsem tekinthetők korszerűnek. Közös jellemzőjük a stratégia hozzákapcsolása, kötése a hadviseléshez és a hadtudományhoz, azon belül pedig a hadászathoz. Hadi, katonai korlátok közé szorítását a gyakorlat azonban megszüntette, kikényszerítve annak használatát a nem katonai területeken is. Ma a stratégia kategóriáját már széles körben használják olyan elgondolások, koncepciók, alapeszmék jelölésére, amelyek az adott terület átalakítására, reformjára, fejlesztésére stb. vonatkoznak. Állami szinten – a biztonságot és a honvédelmet érintően is – az állami tevékenység főbb területeinek átfogó megszervezésére és irányítására vonatkozó koncepció jelölésére alkalmazzák. Ily módon a nemzeti katonai stratégia sem azonos a hadtudomány vezető helyén lévő hadászattal. Hadtudományi tudományterületként, a katonai stratégia elvi, elméleti alapjául szolgál korszerű tartalmának meghatározásához. Ez úgy valósul meg, hogy a hadászat javaslatainak egy része beépül a katonai stratégiába, a többi része pedig tudományos elméletként funkcionál.

A nemzeti katonai stratégia értelmezése, tartalmi kérdései

A nemzeti katonai stratégia fogalmi definiálása az államnak az ország katonai védelmére és a katonai erőire vonatkozó irányító tevékenységének elvi összegzését, összefoglalását jelentheti, a katonai biztonságot meghatározó tényezők figyelembevételével.

Ennek megfelelően a magyar nemzeti katonai stratégia: a Magyar Köztársaság államának katonai biztonsági koncepciója, az alkotmány és a törvények által meghatározott, a nemzeti biztonsági stratégiára épülő, az ország katonai védelmére és a Magyar Honvédségre vonatkozó célok, irányelvek és követelmények összessége.

Értelmezésével és alapkérdéseivel összefüggésben elsőként azt szükséges hangsúlyozni, hogy a magyar nemzeti katonai stratégia a *Magyar Köztársaság államának katonai koncepciója*. Jelleget tekintve nemzeti, vagyis az ország katonai biztonsági érdekeit kifejező, azokat katonai célok, irányelvek és követelmények formájában összegező koncepció. Alapvető tartalma az alkotmány biztonsági és honvédelmi alapelveiből, valamint a honvédelmet szabályozó törvényekből következik. Ezért korszerűsége is elsősorban ezeknek, de mindenekelőtt az alkotmány korszerűségének a függvénye. A katonai stratégiának – összhangban a korszerűsödő alkotmánnyal – egyértelművé szükséges tenni, hogy a *Magyar Köztársaság államának legfontosabb katonai biztonsági célja: megvédeni az ország függetlenségét, területi épségét és szavatolni nemzeti érdekeit*. Ennek megfelelően államunk elutasítja a fegyveres erőszak alkalmazásának minden lehetséges formáját, mint a nemzetek és népcsoportok közötti ellentétek megoldásának eszközét, és tartózkodik a más államok szuverenitása ellen irányuló erőszak alkalmazásától és az erőszakkal való fenyegetéstől. Az ilyen célkitűzés alkalmas arra, hogy meghatározza a katonai stratégia irányultságát és nemzeti érdekeket szavatoló tartalmát.

A magyar katonai stratégia szükségszerűen *nemzeti jellegű, de Magyarország NATO-tagsága esetén fontos szövetségi jellemzőkkel is rendelkezik*. A szövetségi keretek és feltételek közötti nemzeti jelleg biztosítása a stratégia egyik kiemelten fontos alapkérdése. Alapkövetelmény biztosítani katonai stratégiánk NATO-stratégiához történő kapcsolódását olyan módon, hogy érvényre jusson a nemzeti érdek, de a szövetség kollektív védelmében való részvétel elkötelezettsége is. Erre a NATO stratégiai célja is lehetőséget biztosít, miszerint: „A NATO anélkül, hogy megfosztaná a nemzeti államokat azon joguktól és kötelezettségeiktől, hogy felelősséggel viseltesse a szuverén nemzetvédelem iránt, lehetőséget biztosít számukra, hogy kollektív erőfeszítés útján növeljék képességüket a legfontosabb nemzeti biztonsági célkitűzések eléréséhez.” (Az Észak-atlanti Szövetség stratégiai koncepciója, IX. függelék 18. pont.)

A katonai stratégia kiemelten fontos funkciója a Magyar Köztársaság NATO-hoz és a WEU-hoz való viszonyának meghatározása és – tagsági viszony esetén – szövetségi kötelezettségei teljesítésének a kinyilvánítása. Ez azt is jelenti, hogy a NATO-stratégiát figyelembe véve szükséges meghatározni az ország katonai védelmének irányelveit, valamint az ország részvételének elveit és követelményeit a szövetség kollektív védelmében. Hasonlóan a NATO-államok gyakorlatához, a honvédségnek továbbra is képesnek kell lennie önállóan folytatott harc- és korlátozott tartalmú hadművelleti feladatok végrehajtásával az ország katonai védelmére. Mivel Magyarország a NATO védelmi terület elülső zónájában fontos stratégiai helyzetet foglalna el, a NATO légierije, légvédelmi és vezetési rendszere meghatározott részeinek, valamint más fontos katonai elemeinek telepítésével mindenképpen számolnia kell. Mindezeknek és más szövetségi kötelezettségeknek fontos stratégiai vonzata van a katonai védelmet és a haderőt, a honvédelmi rendszer működtetését, valamint a kijelölt infrastruktúra biztosítását és előkészítését érintően. Mindezeknek a katonai stratégiában történő megjelenítését az *állam katonai biztonsági céljai és irányelvei garantálhatják*.

A katonai stratégia nemzeti jellegének és – lehetséges – szövetségi jellemzőinek biztosításával összefüggésben külön is kiemelandő: *Magyarország katonai biztonsági*

ságáért NATO-tagsága esetén is a Magyar Köztársaság állama a felelős. Ennek a felelősségnek pedig mindenekelőtt úgy tehet eleget, ha a stratégia, a katonai védelem stratégiai koncepcióját (a haderő alkalmazásának elgondolását) meghatározó irányelveiben kifejezésre juttatja a nemzeti érdeket és a NATO-tagsággal járó kötelezettséget, valamint a szövetség – szükség szerinti – katonai részvételét az ország biztonságának szavatolásában. Ezen irányelvekre – mint a katonai stratégia fő részére – alapozottan határozható csak meg a nemzeti katonai védelem konkrét stratégiája, beleértve abba a haderő-alkalmazás tervezését, valamint a katonai védelem honvédelmi feltételeinek a biztosítását is. Az ilyen tartalmú stratégiai irányelvek realizását pedig mindenekelőtt az állam biztonsági céljai, a számba vehető katonai veszélyformák és kihívások, valamint az ország adottságai, lehetőségei és katonai ereje határozza meg, mindezt a stratégiaalkotásnak döntő módon szükséges figyelembe venni.

A katonai stratégia forrása, elsődleges meghatározója az alkotmány és a vonatkozó törvények, de közvetlen meghatározója a nemzeti biztonsági stratégia. Az állam biztonsági stratégiája az ország külső és belső biztonságára és védelmére vonatkozó állami célokat, irányelveket és követelményeket összegezi a biztonság valamennyi összetevőjének figyelembevételével. A biztonsági garanciaelemek sorában alapvető komponensként jelenik meg a honvédelem rendszere, meghatározó jelleggel az annak alapját jelentő katonai védelem és a Magyar Honvédség. A katonai erő biztonsági stratégiában betöltött szerepe az ország mindenkori katonai fenyegetettségének, lehetséges szövetségesi kötelezettségeinek és katonai védelmi feladatainak függvénye lesz. Védelmi helyzetekben a katonai erő az ország katonai védelmével főszerephez jut. Ez a szerepkör határozza meg a katonai stratégia helyét és szerepét is az állam biztonsági nézetrendszerében.

A nemzeti katonai stratégia – a külső biztonságot szavatoló katonai védelmi szerepéből következően – a katonai védelemre és a honvédségre vonatkozó állami koncepció. Az ország katonai védelmének megszervezését a nemzeti katonai védelem stratégiája, mint a honvédség haderejének (a szárazföldi és a légierő) alkalmazási koncepciója fejezi ki, melyhez célokat, irányelveket és követelményeket a katonai stratégia ad. Ezzel összefüggésben kell meghatároznia a haderő rendeltetés szerinti, vagyis katonai védelmi feladatait, felépítésének és építésének alapkérdéseit. Mindezekhez pedig szükség van az ország katonai biztonsága ellen számba vehető katonai veszélyforrások és az alapvető veszélyek meghatározására is, melyet a katonai stratégia csak az ország új katonai biztonsági környezetének értékeléséből levont következtetések alapján rögzíthet. Ily módon az ország katonai biztonság kihívásaira és kockázataira épülő, a katonai védelemre és a honvédség haderejére vonatkozó állami koncepció szükségszerűen a katonai stratégia fő része lesz. Jelentősége miatt célszerű, ha a katonai stratégia meghatározza a haderővel szembeni állami követelményeket is, összhangban a nemzeti katonai védelem új stratégiaformáival.

Az ország várható NATO-tagsága, a módosuló katonai és a tágabb értelmezésű honvédelmi feladatok a honvédelem rendszerével, az ország felkészítésével és mozgósításával, valamint meghatározott területe és infrastruktúrája biztosításával szemben is új követelményeket támasztanak. Mivel ezek közvetlenül kapcsolódnak az ország önállóan és szövetségi keretek közötti katonai védelméhez, célszerű ha a katonai stratégia ezen területekre vonatkozóan általános irányelveket határoz meg.

Ezt a honvédelmi törvény IX. (1) pontja szinte meg is követeli, miszerint: „A honvédelmi miniszter a kormánynak az ország honvédelmi feladatainak végrehajtásáért felelős szakminisztere. Ennek megfelelően gyakorolja mindazokat a honvédelmi irányítási jogokat, amelyeket az alkotmány, e törvény, illetőleg külön törvény nem utal más szerv vagy személy hatáskörébe.”

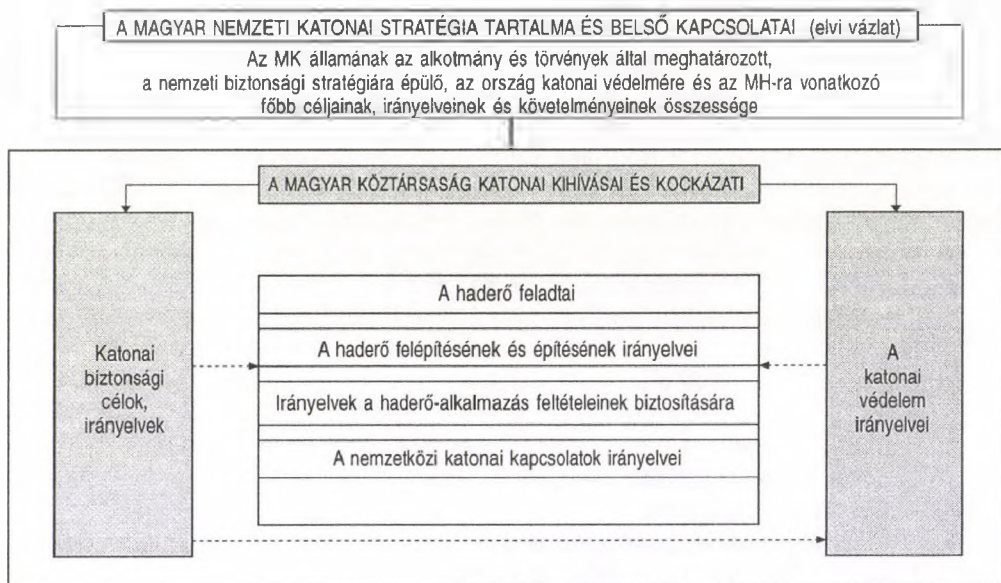
A magyar nemzeti katonai stratégia – javasolt meghatározását és alapvető tartalmát figyelembe véve – az állam katonai céljainak, irányelveinek és követelményeinek koncepcióba foglalt kifejezője. Kiinduló alapul szolgál a honvédelmi (általános védelmi és a katonai védelmi) tervezés és szervezés számára, egyidejűleg alapokat biztosít a katonai doktrína haderő-alkalmazási és kiképzési elveinek, szabályainak és követelményeinek meghatározásához is. Ezáltal a katonai stratégia az állami irányítás és a felső szintű katonai vezetés irányító és vezető tevékenységének „iránytűje”, meghatározó „vezérfonala” lesz a honvédelem-építés és -szervezés gyakorlatában.

A nemzeti katonai stratégia magába foglalhatja:

- a.) a Magyar Köztársaság államának katonai biztonsági céljait és irányelveit. Ezen belül célszerű meghatározni: államunk viszonyát a fegyveres erőszakhoz, a Magyar Honvédség szerepét az ország katonai biztonságának szavatolásában és a stratégia védelmi jellegét; Magyarország viszonyát a NATO-hoz, a WEU-hoz és a szövetség védelméhez; az ország katonai védelmének alapelveit, ezen belül a NATO „szükséges és elégséges védelem” elvének nemzeti konkretizálását; valamint az államnak a honvédséggel szemben támasztott követelményeit;
- b.) a Magyar Köztársaság új biztonsági környezetének megítélését, katonai biztonsági kihívásait és kockázatait;
- c.) az ország katonai védelmének irányelveit. Ezen belül meghatározhatók: a katonai védelem céljai, követelményei és a haderő-alkalmazást alapozó nemzeti katonai védelmi stratégiaformák, a lehetséges NATO-védelem keretei között önállóan és arra alapozottan; irányelvek a békeidejű nemzetközi katonai műveletekben való részvételre, valamint – NATO-tagság esetén – a szövetség védelméhez való hozzájárulás meghatározásához. Mivel béke idején a haderő részvétele a nemzetközi béketeremtő, békefenntartó és a humanitárius műveletekben a katonai tevékenység sajátos megnyilvánulási formája, az abban való részvétel elveit a katonai védelem irányelveiben célszerű meghatározni;
- d.) a haderő feladatait;
- e.) a haderő felépítésének és építésének irányelveit, ezen belül: a haderő struktúrájára, méretére és arányaira, béke- és hadiállományára, területi elhelyezésére (diszlokációjára), készenlétére és harckészültségére, megszervezését és alkalmazását biztosító katonai rendszereire, valamint a haderő fejlesztésére és korszerűsítésére vonatkozó célokat, elveket és követelményeket. A haderő építésének irányelveihez kapcsolódóan célszerű meghatározni a haditechnikai eszközök beszerzésének elveit is;
- f.) a honvédelem stratégiai feltételeinek irányelveit;
- g.) a nemzetközi kapcsolatok irányelveit.

A nemzeti katonai stratégia tartalma döntően az ország – lehetséges NATO-keretek közötti – katonai védelmére és a Magyar Honvédség alapját jelentő haderőre vo-

natkozhat, de magába foglalhatja a katonai védelem közvetlen előfeltételeinek (a honvédelmi rendszer működtetésének, az infrastruktúra biztosításának stb.) irányelveit is. Az ilyen katonai stratégia behatárolja a felső katonai vezetés honvédelmi tevékenységének irányát és tartalmát, ezáltal érvényre juttatja az állam irányító tevékenységét az ország katonai biztonságának szavatolásában.

A katonai védelem stratégiájának és követelményeinek alapvetéséről

A nemzeti katonai stratégiának kiemelten fontos rendeltetése: meghatározni az ország katonai védelmének céljait, megszervezésének alapelveit és követelményeit. Erre épülve alakítható ki, tervezhető csak meg az ország katonai védelmének – tervekbe foglalt – stratégiája, mint a haderő alkalmazásának koncepciója, ami utóbbi pedig a haderő feladatai, felépítése és építése, valamint az alkalmazását biztosító katonai rendszerek reális meghatározásának előfeltétele. Ezért az új katonai stratégiának – a NATO- és más államok stratégiájához hasonlóan – mindenekelőtt a katonai védelmi stratégia új biztonsági helyzetnek megfelelő újragondolását és megszervezését kell szavatolnia. Ehhez célszerű figyelembe venni a NATO és tagállamai, valamint más, az ország katonai biztonságát érintő stratégiák változásait is.

Az *Egyesült Államok* stratégiai vezetése – a QDR (Quadriannual Defense Review) programba illeszkedően – egy új védelmi stratégián dolgozik, melyet 1997. december 1-jéig terveznek a kongresszussal elfogadtatni. Az új koncepció a „preventív védelem” stratégiájaként vált ismeretessé, melyre az „erő kivétel katonai doktrínája” alapozódik. A stratégia továbbra is abból indul ki, hogy az Egyesült Államoknak készen kell állnia az egyidejű részvételre „két nagy regionális konfliktusban”, melyet létszámadatokat illetően 1,5 millió hivatásos katona és tiszt, 900 000 tartalékos állomány támaszthat alá. A „preventív védelem” ezentúl négy fő irányt

foglal magába. Ezek: 1. a volt Szovjetunió atomfegyvereinek csökkentésére és biztonságos tárolására, valamint a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozására irányuló erőfeszítések; 2. Kelet-európa és a volt Szovjetunió országaiban a fegyveres erők polgári irányítás (ellenőrzés) alá helyezése; 3. védelmi együttműködés Oroszországgal és Kínával; 4. „rendkívüli körülmények között” a csapatok „korlátozott részvétele” külföldi humanitárius missziókban.

Oroszország katonai stratégiája az 1993-ban elfogadott, úgynevezett átmeneti doktrínán alapul. Lényegi megállapításai: az Orosz Föderáció atomfegyvert alkalmazhat, ha olyan, nukleáris fegyverrel nem rendelkező állam támad az országra vagy szövetségeseire, amelyik szövetségi szerződési viszonyban áll nukleáris fegyverrel rendelkező állammal; ha olyan állam valósít meg vagy támogat fegyveres betörést vagy támadást a föderáció, illetve szövetségesei ellen, amelyik együttműködik nukleáris fegyverrel rendelkező állammal. Az Orosz Föderáció fegyveres erőit azzal a céllal is alkalmazza, hogy megszüntesse a háborús konfliktusokat, bármilyen fegyveres erőszakot az államhatáron, más államok határain a szerződéses kötelezettségeknek megfelelően. Háborús veszélyforrásként kezeli az Oroszország katonai biztonságát veszélyeztető katonai blokkok és szövetségek kiszélesítését. Az orosz stratégiai vezetés az új biztonsági helyzetben új katonai doktrínát tervez kiadni, amely továbbra is az atomfegyvereket tekinti az orosz katonai stratégia alapjának. Előírányozza a katonai körzetek és haderőstruktúrák reformját, de várhatóan figyelembe veszi a NATO—orosz megállapodást és az európai hagyományos fegyveres erők csökkentésére vonatkozó új szerződést (CFE).

Az érvényben lévő magyar katonai védelmi stratégiát a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei elnevezésű alapidokumentum összegezi. A stratégia meghatározásának kiinduló alapjaként az országot érhető háborút tekinti. Azzal számol, hogy a háború hagyományos eszközökkel folytatott haditevékenységeit az ország határain belül, „a bármely irányból támadó ellenséggel szemben” kell megvívni, amely elgondolás magában foglalja az ellencsapásmérést is. Döntően ehhez a stratégiai koncepcióhoz igazodik a haderő alkalmazásával, állományával és struktúrájával, a katonai (a harckészültségi és mozgósítási, a haderő-szervezési és hadkiegészítési, a felkészítési és kiképzési, a vezetési stb.) rendszereivel kapcsolatos elv- és követelményrendszer is. Legfőbb hibája, hogy nem határozza meg az országot érhető háborús küszöb alatti veszélyformák megelőzésének és elhárításának koncepcióját. A katonai védelem stratégiája csak a legkevésbé valószínűsíthető veszélyformával, a háborúval számol, a haderő alkalmazását és feltételeinek biztosítását a háború haditevékenységeihez köti.

A katonai védelem stratégiájának korszerűsítése mindenekelőtt azt jelenti, hogy azt alkalmassá kell tenni az ország ellen reálisan számba vehető katonai veszélyformák és a hatásukra kialakulható védelmi helyzetek visszatartására és elhárítására. Másképpen fogalmazva *a Magyar Köztársaság katonai védelme a lehetséges katonai veszélyformákhoz és a hatásukra kialakulható védelmi helyzetekhez igazodó, rugalmas reagálóképességet garantáló stratégiát követel*. Ennek pedig nélkülözhetetlen előfeltétele az ország katonai veszélyforrásainak és veszélyformáinak reális értékelése és a haderő-alkalmazás koncepciójában történő érvényesítése.

A biztonsági helyzetelemzések szerint Európában az államok közötti háború

valószínűsége minimális. Ha mégis háborúra kerülne sor, abban az esetben is annak korlátozott formájával célszerű számolni, amely általában az államok közötti – vagyis állami szervezésű – fegyveres konfliktus eskalációjaként következhet be. A NATO-bővítés és megoldási módja Európában, de elsősorban térségünkben teljesen új biztonsági és védelmi helyzetet eredményez. NATO-tagságunk esetén térségünk és országunk külső biztonsági helyzete és lehetséges fegyveres fenyegetettsége is megváltozik, és új tartalmat kap. Azzal célszerű számolni, hogy Közép-Európában az államok közötti háború és a katonai konfliktusok lehetősége tovább csökken, Magyarország katonai biztonsága pedig a NATO kollektív védelmére épülhet. Mindazonáltal úgy értékelhető, hogy térségünkben a háborús küszöb alatti fegyveres veszélyek valószínűsége még hosszabb távon is megmarad. Következésképpen *a Magyar Köztársaság ellen a háborús küszöb alatti fegyveres veszélyek csoportjával, mint veszélyforrással és azok veszélyformáival számolhatunk.* Országunk ellen közvetlen fegyveres veszélyforrást és fenyegetettséget jelenthet a bármely szomszéd országban, vagy országok között kialakult fegyveres konfliktus, amely az országunkba való áttevődés lehetőségével jár.

A Magyar Köztársaság ellen számba vehető háborús küszöb alatti – katonai veszélyforrásként értékelhető – *fegyveres veszélytípusok* a következők:

- valamely szomszédos országban kirobbant fegyveres konfliktus vagy polgárháború országunkat érő fegyveres hatásai;
- szomszédos országok között folyó fegyveres konfliktus hazánkat érő fegyveres következményei;
- valamely szomszédos ország Magyarország ellen szervezett katonai akciói.

Ma úgy értékelhető, hogy térségünkben a fegyveres veszélyformák közül a katonai konfliktus a leginkább veszélyes forma, miközben háborúvá történő eskalálódásának valószínűsége csökken. A szomszédságunkban zajló fegyveres konfliktus esetén azzal lehet számolni, hogy az országban – kezdetben az érintett határ menti területen és légtérben, majd azt meghaladóan is – olyan jellegű és méretű fegyveres fenyegetettségi és veszélyhelyzetek alakulhatnak ki, amelyek a katonai védelem egyes formái és az ezekhez szükséges stratégiaformák alkalmazását indokolják. *A katonai védelem stratégiája alapvetően a háborús küszöb alatti alapvető veszélyformákra és veszélyhelyzetekre, azon belül pedig döntően a külső fegyveres konfliktus lehetőségére épülhet, továbbra is figyelembe véve a kialakulható katonai konfliktus háborúvá történő átalakulásának lehetőségét.*

Mivel az ország ellen számba vehető alapvető katonai veszélyformák és a hatásukra kialakulható fenyegetettségi és veszélyhelyzetek lényeges eltérést mutatnak, visszatartásuk és elhárításuk is eltérő – a veszéllyel arányos – stratégiaformát és katonai védelmet indokol. Ebből következően a katonai védelem egyes – a lehetséges alapvető katonai veszélyeket figyelembe vevő – alkalmazandó stratégiaformái lehetnek:

- a.) *A katonai védelmi válságkezelő stratégia.* Alkalmazását valamely szomszédos országban zajló vagy szomszédos országok között kialakult fegyveres konfliktus hatásainak visszatartása és következményei áttevődésének megakadályozása indokolja. Ilyen helyzetben az érintett államhatár körzetében *korlátozott fegyveres fenyegetettségi helyzetek* alakulhatnak ki, az élet- és vagyonszükséglet veszélybe kerülhet, amelynek megelőzése, illetve visszatartása alapvető állami érdek. Ennek katonai eszköze pedig a katonai védelmi válságkezelő stratégia lehet. Az erre a stratégiaformára épülő katonai védelmi

tevékenység arra hivatott, hogy visszatartsa, illetve megakadályozza: a szemben álló felek harci repülőeszközeinek légtérsértéseit és harci akcióit az érintett államhatár magyar légterében és körzetében; a külső fegyveres csoportok határterületre történő behatolásait és fegyveres tevékenységét; az ország határ menti területei és légtere erőszakos katonai igénybevételét harci cselekmények végrehajtására. Mindezek – szükség esetén – a haderő veszéllyel arányos, korlátozott harci alkalmazását kényszerítik ki.

b.) *A külső fegyveres konfliktus elhárításának stratégiája.* Alkalmazását a külső fegyveres konfliktus közvetlen veszélye, illetve a hatására az ország határ menti körzeteiben kialakult korlátozott katonai fenyegetettségi és az azt követő katonai konfliktushelyzet indokolja. Rendeltetése lehet: a határterületen és légterében *állandósult katonai válsághelyzet* eszkalálódásának megakadályozása, a fegyveres konfliktus visszatartása – ha nem jár sikerrel: visszaverése és a katonai konfliktushelyzet *harctevékenységeinek eredményes végrehajtása.*

c.) *A háború haditevékenységeinek stratégiája.* Alkalmazását idegen állam fegyveres erői támadásának közvetlen veszélye és a kialakult *háborús fenyegetettségi helyzet, illetve a háborús helyzet* (hadihelyzet) kényszerítheti ki.

Mivel térségünkben – így országunkat érintően is – ma a külső fegyveres konfliktus értékelhető a legvalószínűbb és legveszélyesebb katonai veszélyformának, az ország katonai védelmét is a külső fegyveres konfliktusra vonatkozó stratégiaformát alapul véve szükséges megszervezni, számolva annak háborúba való eszkalációjával is. Ez azt is jelenti, hogy a katonai védelem feltételeit (a honvédség állományának és a vele szemben támasztott követelmények meghatározása, az ország és a fegyveres erő mozgósításának megszervezése, a stratégiai tartalékképzés, a honvédelmi rendszer működtetése stb.) döntően a fegyveres konfliktus lehetőségére alapozottan szükséges biztosítani. A katonai védelem stratégiájának egyértelművé szükséges tenni azt is, hogy az ország katonai védelme nemcsak védelmi, hanem támadó tevékenységi formákat is feltételez. A katonai válságkezelő és a fegyveres konfliktus stratégiája többségében az ország katonai védelmét garantáló támadó harctevékenységi formákat indokol. Ez az objektív körülmény módosuló követelményeket támaszt a katonai tevékenységek alkalmazandó formáival és módjaival szemben is.

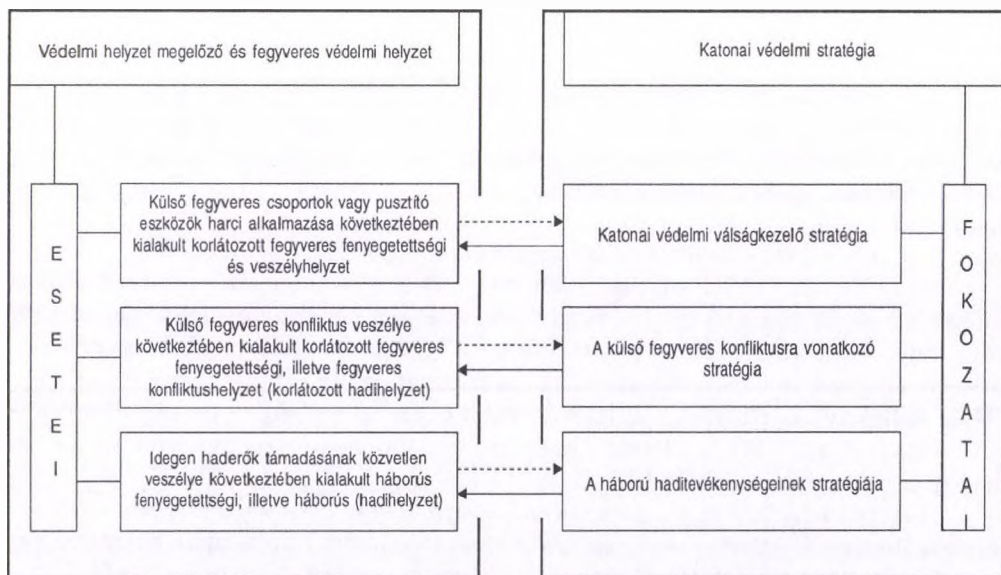
Magyarország NATO-tagsága a katonai védelem stratégiáját – mint a nemzeti katonai stratégia alapját – döntően érinti, de az állam honvédelmi felelősségét nem módosítja. Az ország katonai védelméért – NATO-tagság esetén is – a Magyar Köztársaság állama a felelős. Magyarország csatlakozása a NATO-hoz területét is a szövetség kollektív védelmének területévé teszi. Ebben az esetben az ország átfogó katonai védelme a NATO-tagállamok kollektív védelmének részét is jelentené, az ország és a haderő teljes részvételével.

A katonai védelem stratégiájának (a haderő alkalmazásának) előzetes tervezésekor reálisan kell számba venni az ország lehetőségeit és adottságait, a haderő katonai képességeit a lehetséges katonai veszélyek visszatartásához és elhárításához. Erre alapozva szükséges meghatározni a szövetségi keretek között önállóan, valamint a kollektív védelem részeként végrehajtandó katonai védelmi feladatokat. Azaz célszerű számolni, hogy a háborús kiűző alatti katonai veszélyek többségének visszatartása és elhárítása nem igényli a NATO kollektív védelmét, így az továbbra

is a magyar haderő önálló feladata marad, a szövetség katonai erőinek szükség szerinti igénybevételével. A háborús küszöböt megközelítő védelmi helyzetekben azonban az ország katonai védelme, csak a szövetség kollektív védelmének részeként, arra alapozottan garantálható. Ehhez pedig – a NATO katonai stratégiája alapján – *tisztázni szükséges a magyar haderő katonai védelmének helyét és szerepét a szövetség védelmében, valamint a haderő (a szárazföldi és a légi) feladatait.* Mivel a magyar haderő hadműveleti képessége erősen korlátozott, a külső fegyveres konfliktus eszkalálódott formájának elhárítására feltehetően nem lenne alkalmas. Ennek figyelembevételével célszerű tervezni a NATO kollektív védelmének igénylését.

A Magyar Köztársaság NATO-tagsága feltételezi a magyar haderő részvételét a szövetség katonai védelmében az ország határain kívül, a NATO haderő-alkalmazási koncepciójának megfelelően. De számolni kell haderőnk olyan NATO-műveletekben való alkalmazásával is, amelyet NATO-érdekből szerveznek és hajtanak végre a kialakult válsághelyzet, fegyveres konfliktus vagy regionális háború megelőzése, illetve megszüntetése céljából. Katonai védelmi formának tekinthető a NATO, illetve az WEU szervezésében, az ENSZ és az EBESZ felkérésére, a nemzetközi béke-teremtő, békefenntartó és humanitárius műveletekben való magyar katonai részvétel is. Erre tekintettel a katonai védelem stratégiájának számba kell vennie a felajánlható részvétel nagyságát, formáját és módját. A nemzeti katonai stratégia irányelveinek tehát ki kell terjednie az ország közvetlen katonai védelmén túl a haderő külföldön végrehajtandó katonai feladataira is.

A védelmi helyzet és a katonai védelmi stratégia kapcsolata (elvi vázlat)

A katonai védelem stratégiájára, annak egyes formáira alapozottan lehet csak reális állami követelményeket és feladatokat meghatározni a Magyar Honvédség számára, az ország katonai védelmére. A honvédséggel szemben támasztott állami követelmé-

nyek újragondolásakor döntően az ország ellen számba vehető külső fegyveres konfliktus elhárítását, illetve sikeres megvívásának alapkövetelményét reális érvényesíteni. Ennek során – az ország NATO-tagságát feltételezve – meghatározó jelleggel azt szükséges figyelembe venni, hogy a magyar haderő önállóan, a NATO szükség szerinti közreműködésével, egyidejűleg rendszerint egy, az országhatár mentén kialakult fegyveres konfliktus légi-földi harctevékenységeinek megvívására legyen alkalmas. A fegyveres konfliktus eszkalálódásának esetére növelni tudja katonai képességeit, majd a NATO kollektív védelmére alapozottan, haderő-csoportosításába beépülve, hadműveleti jellegű feladatok megvívására is képes legyen. Az ország katonai védelmén túl a haderő részeinek alkalmasnak kell lennie a *szövetség védelmében való részvételre az ország határain kívül*, valamint meghatározott részeivel az ENSZ és más nemzetközi válságkezelő szervezetek műveleteiben is. Mindezek megkövetelik a haderő egyes szervezeteinek a szövetséges katonai csoportosításokba való integrálhatóságát.

A katonai védelem – az ország NATO-tagságát is feltételező – nemzeti stratégiája módosuló követelményeket támaszt a honvédség béke- és hadiállományával szemben. A *haderő békeállományának* szavatolnia szükséges a külső katonai meglepés kizárását, valamint a háborús küszöb alatti katonai veszélyek visszatartását és elhárítását úgy, hogy az biztosítsa:

- a.) a veszélyeztetett államhatár megerősített őrzését és védelmét, az ország légtérének védelmét és a külső katonai meglepés kizárását;
- b.) valamely szomszéd országban vagy országok között zajló fegyveres konfliktus vagy háború országunkat érhető fegyveres hatásainak visszatartását, illetve visszaverését, a katonai védelmi válságkezelő stratégia szerinti tevékenységek eredményes végrehajtását;
- c.) a külső fegyveres konfliktus megelőzését, illetve annak elhárítását garantáló légi és földi harctevékenységek sikeres megvívását a katonai összeütközések első időszakában, annak eszkalálódása nélkül;
- d.) a NATO-tagállamok védelmében való – korlátozott – részvételt;
- e.) a békehadrendről és -állományról az M hadrendekre és állományra történő fokozatos áttérést (a fegyveres konfliktus harctevékenységei és a korlátozott háború állományigényei kielégítését);
- f.) a katonai védelem feladatai végrehajtására való felkészülést és kiképzést; az alkotmányban és a törvényekben meghatározott közreműködési feladatok végrehajtását, valamint a katonai béketeremtő, békefenntartó és humanitárius műveletekben való részvételt.

A békeállomány létszámának meghatározásakor döntő módon szükséges figyelembe venni a létszámviszonyok függését a rendszeresített, illetve a rendszeresítésre tervezett haditechnikától és a harcászati követelményektől. Ily módon célszerű biztosítani, hogy a békelétszám az ország lakosságának 0,5%-át ne haladja meg.

A honvédség hadiállományával szemben is differenciált követelményeket szükséges meghatározni oly módon, hogy az biztosítsa a külső fegyveres konfliktus (korlátozott hadihelyzet), valamint eszkalációja esetére egy korlátozott háború katonai védelmi szükségleteit. A fegyveres konfliktus sikeres megvívása feltételeinek biztosítását már békeidőszakban szavatolni szükséges.

A katonai védelem – javasolt – stratégiája és a honvédség állományával szemben támasztott differenciált követelmények alapján célszerű továbbfejleszteni: a szárazföldi és a légi erő szervezeti belső tagozódására, a csapatok diszlokációjára, készenlétére és mozgósítására, működését és alkalmazását biztosító rendszereire és fejlesztésére vonatkozó elveket és követelményeket. A honvédség tervezett reformjának éppen ezen területekre kell irányulnia, hogy azok szükség szerinti átépítésével és korszerűsítésével biztosítsa a katonai védelmi követelmények teljesíthetőségét.

*

Összegezve megállapítható: az állam biztonsági céljai katonai nézetrendszerének újragondolását és korszerűsítését indokolják. A Magyar Köztársaság biztonságpolitikáját és honvédelmét szabályozó alapidokumentumokat szükségszerűen felváltja a nemzeti biztonsági és a nemzeti katonai stratégia NATO-konform szabályozása. A nemzeti katonai stratégia rendeltetését azonban csak akkor töltheti be, ha korszerű tartalmával szavatolja a Magyar Köztársaság sikeres katonai védelmét önállóan, illetve az ország NATO-tagsága esetén a szövetség – szükség szerinti – erőire alapozottan. Alapul szolgál az általános védelmi és a katonai védelmi tervezés, a haderőnemek szerint differenciált katonai doktrína, valamint a honvédelem-szervezés és -építés gyakorlata számára. Ehhez tartalmát tekintve nemzeti jellegűnek, katonai védelmi és haderőcentrikusnak kell lennie, a lehetséges NATO-tagsági viszonyt és követelményeket figyelembe véve. Ennek és korszerűségének pedig mindennekelőtt az a legfőbb biztosítéka, ha a stratégia tartalmi alapjai közvetlenül is ráépülnek a Magyar Köztársaság – korszerűsítést is feltételező – alkotmányára. *Az ország katonai biztonságáért – NATO-tagsági viszonytól függetlenül – a Magyar Köztársaság állama a felelős!*

IRODALOMJEGYZÉK

1. A Magyar Köztársaság alkotmánya
2. A Magyar Köztársaság alkotmánya (alkotmánytervezet, AEB/1/1997)
3. A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei (országgyűlési határozat, 1993.)
4. Ajánlások a Magyar Köztársaság új alkotmánykonceptiójához a biztonságot és a honvédelmet érintően; Új Honvédségi Szemle, 1996/2. sz.
5. Az 1993. évi CX. törvény a honvédelemről
6. A fegyveres konfliktus és új alkotmányi doktrinális szabályozásának időszervi kérdéseiről; Új Honvédségi Szemle, 1995/2. sz.
7. A magyar honvédelmi stratégia néhány időszervi elvi kérdése; Hadtudomány, 1993/4. sz.
8. A magyar hadászat elvi alapjairól; Új Honvédségi Szemle, 1992/3. sz.
9. A katonai védelem és a haderőreform; Hadtudomány, 1995/2. sz.
10. Észak-atlanti Szerződés Szervezete, NATO-kézikönyv, 1997
11. Az Egyesült Államok új stratégiai koncepciójáról; MTI jelentések, 1997
12. Az Orosz Föderáció katonai doktrínájának alapelvei; Moszkva, 1993.
13. Irányelvek az olasz hadsereg új doktrínájához; Rivisita Militare, 1996/2.sz.
14. Német stratégiai lehetőségek (German strategic options, 1997)

Hajma Lajos

Negyven év a doktrínák változásainak tükrében

A második világháborút követően a nemzetközi erőviszonyok függvényében alakultak, változtak a hadügy alapvető kérdései, s fogalmazódtak meg a szemben álló felek, hatalmi csoportosulások katonai doktrínái, azok a politikai és katonai stratégiai alapelvek, amelyek érvényesültek a biztonsági, a védelmi felfogásokban, a fegyveres erők építésében és alkalmazásuk elveinek kialakításában. A szerző negyven év történelmének azokat az eseményeit idézi fel, kapcsolja össze a katonai elmélet, a hadtudomány fejlődésével, amelyek a hadügy kérdéseiben változást jelentettek, és a katonai doktrínákban is megfogalmazódtak.

A hadtudományi kutatók, szakírók és más a kérdéskörrel foglalkozók általában megegyeznek abban, hogy ennek a tudományterületnek a témakörei az utóbbi időben jelentősen kibővültek a biztonságpolitika, a békefenntartás és béketeremtés újszerű feladataival. A hadtudomány mint ismeretrendszer gyűjti és rendszerezi a tárgykörébe tartozó területen elért eredményeket, és a múlt tanulmányozására támaszkodva a gyakorlat által igazolt általános következtetéseket von le a háborúkra, a fegyveres erők, a hadművészetre, illetve a fegyveres küzdelem elhárítására vonatkozóan, és azokat ajánlások formájában juttatja el a hadügy különböző területeire felhasználás és hasznosítás céljából.

A hadtudomány fejlődését a második világháború után alapvetően befolyásolták a megváltozott nemzetközi erőviszonyok; a két ellentétes politikai, gazdasági és katonai csoportosulás feszült szembenállása Európában; a hatalmas méretű fegyverkezési verseny, a hadviselés lehetőségeinek a szárazföldön és a tengereken, a légtérben, valamint az űrben történő kiterjesztésének gondolata stb.

A hidegháború időszakának – amely gyakorlatilag békeállapot volt – jellemzője volt, hogy a szemben álló felek kerülték a közvetlen katonai összeütközést. Ugyanakkor hosszabb távon a stratégiai céljaiknak megfelelően egymás gyengítésére, új befolyási övezetek megszerzésére, végső célként a másik fél legyőzésére, olyan mérvű meggyengítésére törekedtek, hogy az elveszítse világhatalmi pozícióit és vereséget szenvedjen.

Ugyanakkor a második világháború utáni Európában lényegesen kevesebb helyi katonai összeütközésre került sor, mint más földrészeken, abból eredően, hogy a tábor fő erői itt csoportosultak és így paradox módon éppen a hidegháború ténye

zárta ki a fegyveres konfliktust, mivel az magában foglalta volna egy általános háború veszélyét. Az érdekszférán kívül eső vagy távolabb levő térségekben, így a harmadik világ térségében, a második világháború utáni időkben több mint 100, különböző méretű és intenzitású helyi háborúra került sor.

Mindezek a tényezők jelentős mértékben bővítették és sokoldalúvá tették a hadtudományi kutatás területeit. A *szovjet, illetve varsói szerződésbeli elvek* a hadtudományt osztályjellegűnek tartották, következőképpen szocialista (szovjet), illetve burzsoá hadtudományról írtak. Nyugaton általában marxista-leninista (szovjet) és nyugati hadtudományi kategóriában gondolkodtak.

Két ellentétes ideológiai alapú hadtudomány létezett, mindkettő a háború és a hadviselés fő kérdéseit tanulmányozta, esetenként szinte versenyszerűen, s ugyanakkor kölcsönösen hatottak is egymásra.

A *nyugati polgári gondolkodásban* ciklikus jelleggel ugyan, de fontos szerepet játszott a háborúnak, mint elméleti kérdésnek a kutatása, különösen a második világháború utáni évtizedekben, amikor a nemzetközi konfliktusok kutatásával összefonódva, önálló diszciplínaként a nyugati társadalomelméletek egyik fő irányzatává vált a háború vizsgálata. A társadalomtudomány a háború és a hadviselés kérdésével igen komplex megközelítésben foglalkozott, s komoly eredményeket is ért el. Hadtudományi jellegű kutatásokban a profik – a hadügyminisztériumok, a vezérek, a felsőfokú katonai tanintézetek stb. – mellett nagy számban működtek közre katonai szakírók, kutatók, polgári egyetemek, úgynevezett békekutatók, különböző tanulmányok és könyvek százait jelentetve meg a fenti témákban, ami egyben bizonyos mértékben a hadügy nálunk most felkapott, úgynevezett civil kontrollját is jelentette.

Keleten ezzel szemben a kérdéskör tanulmányozása jóval szűkebb körben, főleg a katonai hierarchián belül folyt. Meghatározó jellegűek voltak a párt- és az állami döntések, a párt- és az állami felső katonai vezetők nyilatkozatai. A Varsói Szerződés tagállamainak hadseregeiben iránymutatóként a szovjet hadtudomány eredményeit fogadták el, hozzáigazítva a saját nemzeti sajátosságait, amennyire azt lehetett.

Az erőviszonyok alakulása 1945 után, a tömeges megtorlás doktrínája

A második világháború befejezését követően a hadtudományi kutatók elsősorban a győztes nagyhatalmak haderői hadművészetének tapasztalatait tanulmányozták. Ekkor azonban már egyre erőteljesebben jelentkezett a nyugat-európai országok és észak-amerikai szövetségeseik mélyülő aggodalma a szovjet terjeszkedő politika miatt. Miután a nyugati szövetségesek lényegesen csökkentették, leszerelték az Európában levő haderőik jó részét, azt tapasztalták, hogy ugyanazt a másik oldal csak korlátozottan hajtotta végre.

	1945-ben	1946-ban
USA	3 100 000 fő	391 000 fő
Egyesült Királyság	1 321 000 fő	488 000 fő
Szovjetunió	kb. 11 000 000 fő	kb. 6 000 000 fő

A szovjetek expanziós kelet-európai politikája, az ún. népi demokráciák létrehozása és rendszereik szovjet mintára alakítása tovább fokozta a korábbi háborús szövetségesek közötti feszültséget. A szovjet ideológiai offenzíva, a Marshall-terv elutasítása és más, barátságtalan lépések – mint pl. a Norvégia, Törökország és Görögország szuverenitása elleni fenyegetések, az 1948 júniusi csehszlovákiai kommunista államcsíny vagy a berlini blokád – mind igazolták a közös félelmeket.

Az 1945–1947 közötti időszakban az Egyesült Államok fegyveres erői fejlesztése és alkalmazási elveiben még a második világháború során kialakított hagyományos általános háború elgondolása érvényesült, amelyben más haderőnemek rováására a légierőnek szánták a döntő szerepet.

A háborút követő demobilizáció során az USA 89 aktív hadosztályából 10-et hagytak csak meg, a több mint 63 000 harci repülőgépet 1950 közepére 24 000 darabra csökkentették. Elméleti kutatások terén megelégedtek a háború részükre levonható fontosabb tapasztalataival, azzal kiegészítve, hogy rendelkezésükre álltak a Japánban már kipróbált legpusztítóbb fegyver, az atombomba hatásának adatai, az alkalmazásának tapasztalatai.

Az atommonopólium megszűnt azzal, hogy 1949 szeptemberében a szovjetek is végrehajtották az első atombomba-kísérletet. Majd ezt követték 1952. november 1-jén az amerikai, illetve 1953 augusztusában a szovjet hidrogénbomba-robbantások. *Kialakult a nukleáris háború koncepciója*, amelynek a részleteit mindkét oldal hadtudományában nagy ütemben kezdték kidolgozni.

A szovjet katonai elméletben forradalmi változásnak értékelték a nukleáris fegyverek kifejlesztését. Lehetséges alkalmazásuk következtében jelentős változások történtek a szervezetekben és a harcászati elvekben is. Megkezdtek a szárazföldi csapatok teljes gépesítését, létrehozták a honi légvédelem erőit.

Sztálin halála után a szovjet hadtudomány és hadtudományi kutatás kezdte visszakövetelni hagyományos helyét a hadügyben. Elhagyták a Sztálinnak tulajdonított „háború sorsát eldöntő öt állandóan ható tényezőt” (a háterszág szilárdsága, a csapatok erkölce, a hadosztályok száma és minősége, a haderő fegyverzete és a parancsnokok szervezőképessége), helyébe az ún. atomharcászati elvek léptek (mély lépcsőzés, széles szétbontakoztatott harcrendek, az atomcsapások sikerének kimélyítése stb.). A csapatok szervezetében ezred–hadosztály–hadsereg rendszer lépett életbe a dandár–hadtest lépcső helyett.

A Varsói Szerződés államaiban átvették a szovjet elveket (pl. a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián már 1955-ben megkezdtek az atomharcászati elvek oktatását). Az '50-es évek végéig a szovjet hadművészetben úgy vélték, hogy a nukleáris fegyverek alkalmazása elsősorban a hadműveletekre, illetve a harcászatra lesz hatással. Az interkontinentális ballisztikus rakétakísérletek (az elsőre 1957 augusztusában került sor) hatására kezdték megváltoztatni ezt a felfogást, és *forradalom a hadügyben* címen új hadászati elvek alakultak ki, amelyek szerint a katonai erő alapját a nukleáris fegyverek és célba juttató eszközeik száma és fajtái képezték. A jövő háborúit nukleáris fegyverek váratlan és tömeges bevetésével képzelték el, amelyben döntő fontosságúnak vélték a kezdeti időszakot.

1960 januárjában Hruscsov új szovjet katonai doktrína kialakításáról beszélt, amit Malinovszkij honvédelmi miniszter 1961 októberében továbbfejlesztett. Még

teljesebb formában Szokolovszkij az 1963-ban kiadott Hadászat című művében (nálunk 1964-ben adták ki) látott napvilágot.

1959 decemberében létrehozták a hadászati rakétacsapatokat, mint új haderő-nemet.

Az Amerikai Egyesült Államokban, amelynek doktrínája mérvadónak számított a nyugati államok között, az '50-es évek közepéig a légi-atomhatalom, illetve pontosabban a nukleáris villámháború hadászati elgondolása volt az uralkodó, amely szorosan beilleszkedett a feltartóztatás (containment) néven ismert általános és külpolitikai koncepcióba. Ennek a törekvésnek a keretében sikerült kiépíteniük a katonai tömbök széles körű rendszerét is (1949: NATO, 1951: ANZUS, 1954: SEATO, 1955: CENTO – mint fontosabbak).

Az 1956 és 1960 közötti években tovább tökéletesítették a nukleáris fegyvereket és azok célba juttató eszközeit, a rakétarendszereket és a hadászati bombázókat (B-47, B-52 típusú bombázók, Snark, Atlas típusú rakéták stb.). Megkezdtek a kis hatóterejű (0,02–0,5 Kt) nukleáris löszerek, valamint hordozó eszközeik (Honest John, Corporal harcászati rakéták) gyártását és rendszeresítését. 1957-re az Egyesült Államok haderejében a különböző rendeltetésű rakétákból már több mint 30 típus került – zöme a csapatoknál – rendszeresítésre. A szárazföldi csapatoknál az addigi hármas tagozódás helyett bevezették az ún. pentomic-szervezést (a hadosztályoknál a három ezred helyett öt zászlóaljharccsoportot hoztak létre), amely nézetük szerint jobban megfelelt az atomharcászat követelményeinek.

Szinte szünet nélkül folytatták a különböző méretű gyakorlatokat (pl. Shage Brush, Carte Blanche, Lion Blue, King Cole fedőnevűek). Külön érdemes megemlíteni az első hadászati méretű NATO-gyakorlatot a Carte Blanche-t 1955 nyarán, amelyen – a feltételezések szerint – 335 nukleáris csapás érte a NATO-államok területét.

Mindezek és más tényezők azt jelezték, hogy mind az *Egyesült Államok tömeges megtorlás elnevezésű katonai doktrínája*, mind a szovjetek általános hadászati elgondolása a teljes és kölcsönös elpusztítás veszélyét hordozta magában, s a kutatók és a szakírók már másról sem írtak, mint a „kölcsönös öngyilkosságról”.

Az atomparitás, a rugalmas reagálás katonai doktrínája

A szovjetek felzárkózása a rakéta-nukleáris fegyverek fejlesztése terén, lényegesen módosította a Szovjetunió és az Egyesült Államok viszonyát, egy általános háború megvívására vonatkozó elképzeléseiket. Az Egyesült Államok a szovjet interkontinentális ballisztikus rakéták által elérhető zónába került, így a szovjet területekre mért tömeges nukleáris csapások az amerikai földrészre irányított pusztító válaszcspapást vonhatták volna maguk után. Ezzel a tömeges megtorlás doktrínájának vége lett. 1957–1961 között az *Egyesült Államokban és más NATO-államokban megkezdtek a rugalmas reagálás, mint új doktrína kidolgozását.*

Ezt megelőzőleg 1950. június 25. és 1953. július 27. között a Koreai-félszigeten lezajlott a második világháború befejezését követő legjelentősebb helyi háború, amelyben mindkét oldalon – a nyugatiak, illetve az észak-koreaiak és a kínai „önkéntesek” – lényegében a második világháború során kialakult harctevékenységi formákat és eljárásokat alkalmazták.

A hagyományos fegyverek között itt kerültek első ízben nagy számban bevetésre az F-80, F-84, F-86, valamint a MiG-15-ös sugárhajtóműves vadászbombázók.

A koreai háborúban a felek „önmérsékletet” tanúsítottak: a harmadik világháború elkerülése ugyanis közös érdekévé vált. A szovjetek közvetlenül nem avatkoztak be, Kína „önkénteseket” küldött, míg az Egyesült Államokban a legendás, az atombomba bevetését javasló McArthur tábornokot is leváltották. A koreai háború tehát lényeges hatást nem gyakorolt a hadtudomány fejlődésére.

Az '50-es évek végén és a '60-as évek elején az Egyesült Államokban és más nyugat-európai országokban jeles politikai és katonai személyiségek – a különböző katonai és polgári kutatóintézetek bevonásával – intenzív kutatómunka eredményeként a megváltozott helyzetből kiindulva számos könyvben, tanulmányban és cikkben az előzőnél sokkal rugalmasabb katonai doktrína kialakítását szorgalmazták.

Ekkor jelentek meg olyan könyvek, mint pl. M. D. Taylor tábornok (a második világháború végén a 101. USA légideszant-hadosztály parancsnoka – később az USA VKFB elnöke): *Bizonytalan harsonaszó*, H. A. Kissinger (nemzetbiztonsági tanácsadó és volt külügyminiszter): *A választás szükségessége* című könyve, amelyek lényegében egy általános háború különféle változatainak lehetőségeit vizsgálták (az általános atomháború mellett a korlátozott hagyományos háborúkat is). Megjelentek a jövő útjait kereső elméleti munkák: *Ellenőrzött háborúk* (McNamara hadügyminiszter), az *Eszkaláció* (Herman Kahn) és a *Garantált megsemmisítés* vagy a *Két és fél háború*, mint amelyek mind a rugalmas reagálás katonai doktrína részeit képezték.

A rugalmas reagálás legfontosabb kritikájának azt szokták emlegetni, hogy bár világméretűre tervezték, mindenekelőtt azonban csak Nyugat-Európára volt kidolgozva részleteiben. Éppen ebből eredt a kudarca, mindenekelőtt a vietnami háború következtében.

A vietnami háború különleges hadviselési formákat alakított ki, amelynek folyamán korszerűen felszerelt, óriási technikai fölényben lévő reguláris amerikai csapatok harcoltak partizánharcmodot folytató gerillák és félreguláris erők ellen. A hadműveletek különleges hadszíntéri körülmények között folytak, csak hagyományos fegyverekkel. A leszűrt tapasztalatok – a célok, a bevetett erők és eszközök korlátozott volta, különleges terepviszonyok stb. miatt – európai hadszíntéren csak korlátozott mértékben voltak alkalmazhatók.

A Szovjetunióban 1970 februárjában az akkori honvédelmi miniszter, Grecko marsall kijelentette, hogy „egy fegyveres konfliktusban a döntő eszköz a nukleáris rakéta lesz, bizonyos körülmények között azonban a harcok hagyományos fegyverekkel is folyhatnak”. Így már a szovjet katonai doktrínában sem tekintették végzettszerűen elkerülhetetlennek a nukleáris háborút. Ettől kezdve a hadtudományi kutatásokban egyre növekvő szerepet kapott a hagyományos hadviselés kérdéseinek tanulmányozása.

Az erőviszonyok kiegyenlítődése, a reális elrettentés mint új koncepció

Az 1970-es évek közepére a Szovjetunió és az Egyesült Államok nagyjából egyenlő mennyiségű nukleáris fegyverrel rendelkezett (mind a töltetek, mind a hordozóeszközök számát tekintve), de a szárazföldi csapatok és a fegyverzetük mennyisége vonatkozásában a szovjetek, illetve a Varsói Szerződés tagállamai voltak fölényben

Európában. Ezzel jelentősen megnőtt a lehetőségük a hagyományos fegyverekkel folytatott hadviselésre is. Hadászati vonatkozásban arra törekedtek, hogy az Egyesült Államokhoz hasonlóan kiterjesszék katonai lehetőségeik határait az Atlanti-óceánra, a Csendes-óceánra és az Indiai-óceánra, a Földközi-tenger térségére, valamint természetesen az űrre is. Ezeknek a céloknak megfelelően hatalmas méretekben fejlesztették főleg a haditengerészetet, a távolsági légierőt, valamint a kozmikus hadviselési eszközöket.

Az Egyesült Államokban a katonai doktrína új elvének a Laird hadügyminiszter által 1973-ban a képviselőházban beterjesztett, ún. *realis elrettentést (realistic deterrence)* tekintették, amely nemcsak a rugalmas reagálás egyszerű korszerűsítését jelentette, hanem a lényegét tekintve is új koncepciót. Megjelentek a világméretű általános nukleáris háború, a hadszíntér méretű (korlátozott) nukleáris háború, a hadszíntér méretű hagyományos háború, valamint a lokális vagy helyi háború kategóriái.

Az USA-haderő két nagy csoportosítást alakított ki: a hadászati csapásmérő erőket (az első csapásmérő hadászati rakéták és bombázók, a rakétaelhárító erők); az általános rendeltetésű erőket (a szárazföldi csapatok, a harcászati légierő, a haditengerészet, a szállító- és tartalék erők).

A koncepciók kidolgozásánál figyelembe vették – a vietnami mellett – az arab-izraeli helyi háborúk (1967, 1973) tapasztalatait is. Ezek a helyi háborúk, akarva-akaratlanul egyfajta kísérleti gyakorló- és lőterekül szolgáltak a minőségileg új, fejlettebb technika kipróbálásához.

Az 1973. évi arab-izraeli háború, amelyet egyes szakirodalmak „tizennyolc napos háborúnak” is neveznek, jellegében nem tért el az előző, az 1967-es háborútól, ez ugyanis hagyományos eszközökkel vívott helyi (lokális) háború volt, amelyben a vezető nagyhatalmak közvetlenül nem vettek részt.

Az 1967-es háborúban összesen (az Egyiptom és Szíria segítségére siető más arab államok csapataival együtt) mintegy 700 000 katona, 3000 harckocsi és 700 harci repülőgép vett részt, 1973-ban már közel 1 700 000 katona, 6000 harckocsi és kb. 1800 harci repülőgép került bevetésre.

A korabeli hadtudományi értékelések szerint: amíg az 1956-os a harckocsik háborúja, az 1967-es a légierő döntő célú háborúja volt, addig az 1973-as az akkori új harceszközök a harcászati és légvédelmi, illetve a páncéltörő rakéták valamint a rádióelektronikai harceszközök háborúja lett.

Ernek, az egy térséghez kötött három háborúnak a jelenségeit a hadtudományi kutatók mind Nyugaton, mind Keleten komolyan tanulmányozták.

A 70-es évek közepére a szovjetek, illetve a Varsói Szerződés a Nyugattal (elsősorban az Egyesült Államokkal) elért nukleáris paritás mellett (a hagyományos fegyverek terén a NATO-val szemben a harckocsik, a tüzérségi lövegek és a harci repülőgépek) *jelentős fölénybe kerültek*. A The Military Balance akkori adatai szerint: a NATO-nak harckocsiból 11 000 darab, tüzérségi lövegből 6200 darab, harcászati repülőgépből 3300 darab állt rendelkezésre, addig a Varsói Szerződés ugyanezekből az eszközökből 27 000, 13 000, 6000 darabbal rendelkezett.

Mindezek a másik oldalon nem maradtak válasz nélkül. Brown, az Egyesült Államok akkori hadügyminisztere 1978 augusztusában kijelentette, hogy az *atomegyensúly* korszakában a hagyományos fegyverfajták alkalmazásával vívott megbízható védelemre van

szükség és döntő, hogy az Egyesült Államok és a NATO ezen a téren minőségi fölényre tegyen szert.

A tervek megvalósítása céljából nagy ütemben folytatták a bombázókról, a tenger-alattjárókról és a szárazföldi kilövőkről indítható manőverező robotrepülőgépek (szárnyszerű rakéták) próbáit, teljes erővel fejlesztették az új Trident típusú rakétákat, létrehozták az ún. neutronfegyvereket, az MX hadászati rakétákat, a NATO-haderőkben új harcászati rakétákat (Pershing-2) és TOW páncéltörő rakétákat rendszeresítettek.

Abból az elméletből kiindulva, hogy a Varsói Szerződés jelentős fölényrel rendelkezett a NATO-val szemben, úgy vélték: a globális egyensúlyt az USA és a NATO által telepített, ún. *eurohadászati* erők sürgős létrehozása révén lehet megteremteni. Ennek megfelelően a NATO ún. kettős határozata értelmében 108 db Pershing-2 és 464 db manőverező robotrepülőgép telepítését kezdték meg Nyugat-Európában. Ezzel szemben a szovjetek nagy számban állították rendszerbe az SS-20-as (RSD-10 típusú) rakétákat (280 db-ot) és más csapásmérő eszközöket.

Nagy jelentőséget nyert a *hadszíntérméletű nukleáris háború elmélete részleteinek kidolgozása*. Még jobban előtérbe kerültek a meglepetésszerű, tömeges rakéta-nukleáris csapásokkal indított hadászati méretű hadműveletek, amelyekben valamennyi haderőnem jelentős szerepet játszik. Ennek megfelelően alakították a hadászati vezetés szerveit, a legfőbb főparancsnokság és a frontok közé beiktattak négy kontinentális hadszíntér-parancsnokságot, megerősítették a vezetés különböző szintjeit, meggyorsították a döntéshozatali lépcsők munkáját stb.

A lehetséges háború tragikus következményeinek elemzése mindkét oldalon arra ösztönözte a politikai és a katonai vezetőket, hogy a kölcsönös és totális elpusztulás lehetősége mellett más elveket és módszereket alakítsanak ki. Nyugaton a már korábban széles körben propagált korlátozott háború új, még szélesebb körű lehetőségei merültek fel (pl. figyelmeztető nukleáris csapások, szelektív célok elleni csapások, eszkaláció stb.) annak érdekében, hogy a nukleáris fegyverek tömeges bevetését annak következményeivel együtt el lehessen kerülni egy fegyveres konfliktus kirobbanása esetén.

A kölcsönösen elegendő és egyenlő biztonságra épülő védelmi doktrína

A szovjet katonai vezetés részben önállóan, részben a Varsói Szerződés keretében a hadművészetben szintén fokozott figyelmet kezdett szentelni annak tanulmányozására: hogyan folyhatnak a hadműveletek a fegyveres küzdelem bizonyos (kezdeti) időszakában a *nukleáris fegyverek alkalmazása nélkül*. Ennek megfelelően különös figyelemmel tanulmányozták a hagyományos fegyverekkel vívott háború kezdeti időszakának kérdéseit. Ezen követelmények szerint fejlesztették a csapatok szervezetét (nagyobb szerepet kaptak a különleges pl. a légideszant- és a Specnaz-csapatok), fegyverzetét, vezetését.

A hadtudományi kutatások eredményeit közlő szakirodalom kiterjedten foglalkozott az atomfegyverek alkalmazása nélkül meginduló, majd a nukleáris fegyverek bevetésére történő áttérés és az ehhez kapcsolódó problémák megoldásának lehetőségeivel. Természetesen a politikai szférán kívül a katonai tervezésben is döntő kérdésnek tekintették ezt a problémát.

A magas intenzitású hagyományos háborúk különféle formái mellett megjelent az *alacsony intenzitású konfliktusok (LIC) elmélete* elsősorban egyelőre a harmadik világ térségében, majd mint lehetőség más területeken is.

A szovjet hadtudományi gondolkodásban is – főleg *Gorbacsov*-nak köszönhetően – megjelent és fordulatot hozott az az új politikai gondolkodás, mely szerint mai világunkban a nukleáris korban a háború, a katonai erő alkalmazása nem lehet többé a nemzetközi konfliktusok rendezésének elsődleges módja, ehelyett a globális problémák megoldás érdekében a politikai tárgyalásos rendszert kell előtérbe helyezni. Ez azt a felismerést is hozta magával, hogy a nemzeti és a nemzetközi biztonság alapvetően már nem lehet csupán katonai, hanem mindenekelőtt politikai és bizalmi kérdés; másrészt a biztonság nem érhető el csak nemzeti keretek között, ezen túllépve nemzetközi biztonsági rendszer kiépítésére van szükség; harmadrészt a katonai-technikai tényezők helyett kölcsönös bizalomra van szükség, amelyben nagy jelentőséget kapnak a politikai, kulturális-lélektani és más tényezők. *A kölcsönösen elegendő és egyenlő biztonság fogalma már a világrendszer reálfolyamataiból eredő szükségszerűségként merült fel.*

A folyamatokat nagyban elősegítette, hogy *Gorbacsov* már az SZKP XXVII. kongresszusán (1976. február) megkérdőjelezte az imperializmus „intrikus, agresszív háborús” magatartását és ezzel összefüggésben a szovjet katonai doktrína katonai-technikai oldalának akkori tételeit is.

Usztyinov honvédelmi miniszter és Ahromejev marsall, vezérkari főnök is kezdett hinni a Nyugat és Kelet közötti détente-ban és abban, hogy „egy általános háború veszélye alacsony”. A katonai körökben terjedtek azok a felismerések, hogy a hadügyben forradalmi fordulat döntően az új technológián múlik, amelyben fontos szerep jut az adatfeldolgozásnak (számítógépes), a precíziós fegyvereknek, a nagy hatóerejű lőszernek és a lézertechnikának stb. Ezek olyan új kihívást jelentettek, amelynek a szovjetek, illetve a Varsói Szerződés tagállamai, gazdasági helyzetük és a Nyugattól való jelentős lemaradásuk miatt mind nehezebben tudtak megfelelni. Tetézte ezeket az a felismerés, amit az izlandi csúcstalálkozón fogalmazott meg Reagan és *Gorbacsov*, hogy egy *európai nukleáris háborút nem lehet megnyerni*. A háború nem lehet a politika folytatása.

A politikai szférában a hidegháború folytatását ellenző erők kezdtek megerősödni és a nagyhatalmak vezetőinek csúcstalálkozói is jelentősen hozzájárultak a kölcsönös bizalom megerősítéséhez.

1986-ban a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének (PTT) budapesti értekezletén is meghirdetett, az Atlanti-óceántól az Urálig történő haderő- és fegyverzetkorlátozási kezdeményezés alapján határozott lépések következtek mindkét oldalon.

Jelentős fordulatot jelentett a VSZ PTT 1987. májusi berlini ülésén a *Varsói Szerződés katonai doktrínája* címet viselő nyilatkozat, amelynek a főbb tételei a következők voltak: a háború ma már nem lehet a politikai célok elérésének eszköze; a Szovjetunió és a Varsói Szerződés országai sohasem kezdeményeznek támadást más államok ellen; a Szovjetunió nem alkalmaz elsőként nukleáris fegyvereket; nincsenek területi követelései más államokkal szemben; a Szovjetunió, illetve a Varsói Szerződés államai a katonai egyensúly megőrzésére törekcszenek, de jóval alacsonyabb szinten.

A két szövetség katonai doktrínájáról a Varsói Szerződés által 1987-ben kezdeményezett párbeszédet a NATO kezdetben nem fogadta ugyan el, később azonban az Észak-atlanti Közgyűlés (a NATO és tagállamai parlamentjeinek 200 képviselője) támogatta határozatban, mint olyat, ami fontos az ellenségkép feladásában.

A Varsói Szerződés katonai doktrínájában megfogalmazott tételek nagy része rendre kezdett megjelenni a nyugati hadtudományi írásokban is, bizonyítva a két, akkor még ellentétes ideológiai alapú nézetrendszer kölcsönhatását és nyíltságát.

Közben a Reagan elnök nevével fémjelzett ún. *csillagháborús tero*, másképpen hadászati védelmi kezdeményezés (SDI), amelynek alapján az amerikaiak az űrbe tervezték telepíteni a rakétaelhárító rendszerük egy részét, újabb rivalizáláshoz vezetett, amit a szovjet oldal az ABM (rakétaelhárító rakéta) rendszerről szóló szerződés megszegésével tervezett „megtorolni”.

A közel kilenc évig tartó *afganisztáni háború*, amely hatalmas politikai és katonai veszteségekkel járt a szovjetek számára, az európai hadszíntéren alkalmazható lényeges harcászati hadműveleti tapasztalatokkal nem járt. A szovjet hadsereg Afganisztánban (mint az amerikaiak Vietnámban) hatalmas haditechnikai fölénye ellenére vereséget szenvedett.

Lényegében ezen időszak alatt került sor az amerikaiak által a karibi szigetvilágban levő *Grenada elleni invázióra*, ahol az 1983 októberében hatalomra került marxista-leninista rendszert igyekeztek leverni. A konfliktus az amerikai túlerejű győzelem mellett nem szolgált más térségekben különösebben hasznosítható tanulságokkal.

Mindezek mellett az amerikaiak és más NATO-tagállamok még a vietnami háború után az ottani tapasztalatokat is figyelembe véve megkezdtek új hagyományos fegyverek kifejlesztését, és olyan nagy pontosságú fegyvereket alkottak, amelyek nagy találati valószínűséggel képesek megsemmisíteni a mozgó célokat (repülőgépek, harckocsik). A fegyverek közé nagy pontosságú bombák, rakéták, torpedók, lövedékek stb. tartoztak, amelyek mint „majdnem nukleáris” fegyverek a hagyományos és a valóságos nukleáris fegyverek közötti különbségek fokozatos eltűnését voltak hivatva elmosni (ilyenek a korszerűsített TOW, Dragon és a Hellfire pct. rakéták stb.).

A 80-as évek elején a NATO hadműveleti elveiben megjelent az ún. *légi-földi hadművelet koncepciója*, amelynek lényege: a szárazföldi csapatok, a harcászati légideszantok, valamint a harcászati légierő idő, erő és eszközök tekintetében pontosan megtervezett és összehangoltan végrehajtott manőverező harctevékenysége a támadó ellenséges erők, elsősorban a Varsói Szerződés hadműveleti manővercsoportjai széttűzése érdekében a hadműveleti felépítés teljes mélységében.

Mindezek mellett a 90-es évek elején a hadtudomány mindkét oldalon új kihívásokkal nézett szembe, amelyeket a megszűnő bipoláris világ és az ezzel járó problémák vetettek fel. A nagy átalakulások új kérdései: a háború kirobbantásának megakadályozása, a válságkezelés, az alacsony intenzitású vagy küszöb alatti konfliktusok, a béketeremtés és -fenntartás, a katonai együttműködés, a partnerség új területeinek és a kapcsolódó eljárásoknak a kimunkálása stb.

Az új kérdések megoldását kereső párbeszéddekhez kezdeti példákat többek között az 1990-ben és 1991-ben Bécsben, az akkori EBEÉ kereteiben megrendezett, ún. dokt-

rínaszemináriumok szolgáltatták, amelyek során az érintett országok vezérkari főnökei tájékoztatásokat adtak országaik biztonságpolitikai, védelmi elképzeléseikről, az alakuló katonai doktrínáik alapelveiről. Ezek az előadások szinte összecsengően a doktrínák védelmi jellegét hangsúlyozták, kiemelve a támadó jellegű fegyverek és hadseregek létszámának jelentős csökkentése eredményeként előállt helyzetet.

*

A hadtudománynak jelenleg a megváltozott körülményekhez igazodó, újszerű céljai és perspektívái vannak. A legfőbbek a védelmi koncepciók kialakítása, a hadseregek átalakítása, a válságkezelés és az új nemzetközi feladatokra való felkészüléssel járó feladatok. Ezeknek a feladatoknak a megoldásához, úgy gondolom, hasznos lehet a második világháborút követő több mint 40 éves időszak hadügyi tapasztalatainak tanulmányozása és annak bemutatása, hogy: a hadtudomány, az elmélet miként előzte meg vagy követte a főbb változásokat.

IRODALOM

1. Hadtudományi Lexikon, MHTT, Budapest, 1995
2. International Military and Defense Encyclopedia, Brassey Inc., New York, 1992
3. Military Review 1989., 1990., 1992. és 1993. számai
4. Julian Lider: Military Theory, Concept, Structure, Problemes, St Martin's Press, New York, 1989
5. Vojennaja Misl 1990. évi különszáma
6. Szokolovszkij: Hadászat, Zrínyi Katonai Kiadó, 1964
7. Dr. Móricz Lajos: A hadtudomány értelmezése, Hadtudomány, 1996/2.
8. Soviet Military Power 1990. USA DOD kiadvány, Washington 1990. szeptember
9. Ágh Attila: Konfliktusok, háborúk, Zrínyi Katonai Kiadó, 1989
10. Dr. Hajma Lajos: A második világháború utáni helyi háborúk tapasztalatai, ZMKA, jegyzetek a VK tanfolyam számára

Szabó János

A Nemzetvédelmi Egyetem kiépítésének és működtetésének stratégiájáról

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen napirenden van az egyetemi stratégia megvitatása, amelyhez folyóiratunk is fórumot biztosít. Számítva olvasóink részvételére, elsőként közreadjuk az egyetem megbízott rektorhelyettesének vitaindító anyagát, amelyben a szerző az átfogó intézményi stratégiát vázolja fel. Véleménye szerint ez akkor lesz majd teljes mélységében analitikus, konkrét mozzanataiban kvantifikálható, ha az intézmény funkcionális egységeinél elkészülnek és összeillesztésre kerülnek a stratégia elkülönülő szegmenseinek „aprómunkái”, azaz a részstratégiák. Ebben az értelemben a ZMNE stratégiáját három szinten – összegyetemi vezetési szinten, az ágazatok (karok, adminisztráció, anyagi-technikai biztosítás) szintjén és a funkcionális egységek (tanszékek, osztályok, intézetek) szintjén – kell értelmezni és felépíteni. Ezeknek a bonyolult, de a magyar katonai felsőoktatás átépítése szempontjából különösen fontos kérdéseknek a kimunkálásához kérjük olvasóink hozzászólását.

A Nemzetvédelmi Egyetem új vezetése úgy ítéli meg, hogy – számos, többnyire nem tőle függő körülmények hatásait is figyelembe véve – akkor teszi a legjobban a dolgát, ha mindenekelőtt átlátható, egyértelmű stratégiát dolgoz ki és tesz közzé. Ebben nemcsak a maga számára próbál komplex és konstruktív programot kidolgozni, hanem segíteni kívánja mindazok tisztánlátását is, akiknek dönteniük kell: vállalják-e – és mely területen – az önmagát átépítő katonai felsőoktatás megvalósításának fáradságait. Akkor is meg kell ezt tennünk, ha világos számunkra, hogy nem kockázatmentes dolgoz a saját, majdani levizsgáztatásunk „forgatókönyvét” adni kritikusaink kezébe.

I. A stratégiai alkotás rendezőelvei

A katonai felsőoktatás új körülményei, tartalmi, módszertani és strukturális kérdései

Az európai változások kapcsán minden korábbit felülmúló integrációs hullám indult el annak érdekében, hogy egyeztetett irányelvek szerint történjen Európa emberi erőforrásainak biztosítása és nagyobb elkötelezettséggel az európai fiatalok nevelése; a többkultúrájú környezet iránt fogékony, abban eligazodni képes, a demokráciát szükségletként értelmező, hatásos érintkezési készségekkel rendelkező új generáció felkészítése.

Jelenlegi átépülése során a magyar katonai felsőoktatás a dinamikusan fejlődő európai katonai felsőoktatás azon vonulatában keresi a helyét, amely vállalja az eu-

rópai közös kulturális hagyományt, de folytatója kíván lenni saját nemzeti örökségének is; amely úgy korszerűsíti a katonai szakmai képességeket, hogy közben a *szakértelmiségi jellegre helyezi a hangsúlyt*; amely a tiszti hivatást a diplomát adó pályák között kívánja megtartani, de fokozottan érzékeny a védelmi szektor konkrét szakemberszükségleteinek dinamikája és komplexitása iránt is.

□ Az európai polgári demokráciákban általános tendencia, hogy a népesség öregedéséből adódó demográfiai visszaesés és a munkaerőpiac fokozott kvalifikációigénye folytán a lakosság ifjúsági rétegeinek még továbbtanulni képes és akaró hányada egyre inkább túljut a középiskolás képzési szinten. Ebbe az általános helyzetbe az *európai katonai felsőoktatás* intézményei sajátosan illeszkednek: a haderőlétszámok csökkenése mellett a professzionalizálódással arányosan nő a haderők hivatásos tiszt- és tiszthelyetteshányada. Ezen hányadon belül a korábbihoz képest komplexebb szakmaszerkezet és sokrétűbb, differenciáltabb, ám a költséghatékonysági szempontok fontosságnövekedése miatt gondosabban „kidekázott” képzettségi szintek együttese jellemzi a korszerű hadseregeket. Jelentős előny, hogy a magas szinten tartott presztízs általában jó utánpótlási és szelekciós lehetőségeket teremt a nyugati katonai felsőoktatás számára.

A magyar katonai felsőoktatás a fentiekhez képest speciális kondíciókkal rendelkezik: a nemzetközi mérce szerint is igen jelentős haderőlétszám-csökkenést nálunk a tiszti létszámszükséglet tekintetében – legalábbis ez ideig – *nem volt képes ellensúlyozni a haderő professzionalizálódása*, azaz a hivatásosok arányának növekedése. A haderőlétszámon belül ez az arány kismértékben nőtt ugyan, de az összlétszám tekintetében ma kevesebb tiszt szolgál az MH állományában, mint a rendszerváltás kezdetén és ez a helyzet tartósan prognosztizálható.

A létszám- és szükséglet-visszaesés mögött azonban *radikális szerkezetátalakulás ment végbe* a hazai katonai felsőoktatásban: mind a képzési szakokra, mind azok tartalmára *rányomta bélyegét a védelmi szektor közszolgálati jellegének fokozódása*, az igazolható tudásra alapozó ágazatok és szervezetek szaporodása, a magas szintű kommunikációs és szervezőkészség iránti kereslet, a felfutó továbbképzésigény, a radikálisan változó körülményekhez is alkalmazkodni képes, széles alapú és rugalmas képzés iránti elvárás.

A magyar védelmi szektor ezeken felül még csupán most kezdi megtapasztalni, hogy mit jelent számára az emberi erőforrás-gazdálkodás a korábbi *adminisztratív prezzzionált (és ezért alapvetően jól kiszámítható) modell helyett a civil munkaerőpiacra nyitott modell* felvállalása. Ha ugyanis a magasan kvalifikált, magas presztízsű szakembereket a szabad konvertálhatóság alapján elszippantja a munkaerőpiac (vagy ami ugyanannak a másik oldala, hogy nem képes megtartani a védelmi szektor), az különleges feladatokat ró az emberi erőforrás-gazdálkodásban részt vevő valamennyi intézményre, így a katonai felsőoktatásra is.

□ A katonai felsőoktatás politikai és szervezeti vezetésének együttes felelőssége, hogy *kialakítsák a végbemenő változások által megkívánt emberi erőforrásokat*, ám az előbbire inkább a felhasználás igényeinek, az anyagi és szabályozási források biztosításának, a „megrendelői” és a „szállítói” kapacitások optimális egymásratalálásához szükséges kondíciók megteremtésének felelőssége hárul.

A védelmi szektorban dolgozók *egyre nagyobb hányadának kell mind intenzívebb képzést biztosítani*, aminek egyszerre kell igazodnia az életkori, tanulási, tudásközvetítési hatékonyság, az életidő maximális szolgálati kihasználhatósága és a dinamikus változások megkövetelte rendszeres megújítási igények, valamint a hierarchiában történő előmenetelhez szükséges specializációk optimalizálási elvárásaihoz. Ez az elvárás széles alapú, hosszú távra használható, rendszerezett tudásközvetítéssel és a rá épülő, rendszeresen visszatérő rövid továbbképzésekkel, valamint a magas intenzitású táv- és önképzési kondíciók biztosításával teljesíthető a leghatékonyabban. Ennek működtetése során a hazai katonai felsőoktatásnak arra kell számítania, hogy a képzés résztvevőit az összes korcsoportból kell merítenie és olyan hallgatói testülettel kell dolgoznia, amely – társadalmi, tudományos, oktatási, sőt kulturális hátterét tekintve – igen változatos.

Különös jelentősége van, hogy fenntartsuk az egyensúlyt egyfelől a dinamikus változásokra reagálást *hosszú távra megalapozó* széles bázisú, rendszerezett, általános oktatás és módszertani képzés, másfelől a megrendelők *közvetlen szükségleteit figyelembe vevő szakosodás* és az operatív szakmai jártasságok fejlesztése között. Következetesnek kell lennünk az oktatás multidiszciplinaritásának biztosításában, a társadalomtudományok, illetve a természet- és a technikai tudományok kiegyensúlyozott katonai szakmai értékének, funkcionális arányainak biztosításában. Különös súlyt kell helyeznünk a mobilitás és az európai összetartozás szempontjából döntő nyelvtanulás és a nyelvtudás fenntartására a hallgatók tantervében csakúgy, mint a vezetési és technikai érintkezés szempontjából nélkülözhetetlen informatikai és számítógép-kommunikációs ismeretek, illetve képességek kialakítására és fenntartására.

Mindezen szempontok érvényesítése megköveteli az olyan irányú erőfeszítéseket is, hogy *a legképzettebb szakembereket, tudósokat és gyakorlati szakembereket vonjuk be az egyetemen folyó tevékenységbe*, képesek legyünk megszerezni és megtartani is őket az egyetem értékátadó folyamatainak minősége érdekében. Végül, de nem utolsósorban új módszereket kell bevezetnünk az utánpótlás szelekciós bázisának gazdagítása érdekében a középiskolákkal való ösztönző kapcsolattartás új módszereinek kipróbálásával (pl.: mintatanítások bevezetése, modern hírközlő médiák felhasználása az egyetemi image közvetítésében stb.).

□ *A Nemzetvédelmi Egyetem szerkezetét* főként az intézményi célok, a küldetés, a középiskolai rendszerhez való kapcsolódás, a „megrendelő” intézményekkel való kapcsolat, a felsőoktatási rendszer más intézményeivel fenntartott együttműködési és integrációs formák, valamint a források biztosítottságának mértéke és módja, továbbá a végzett hallgatók karriermintái, tovább- és átképzési igényei határozzák meg.

Az egyetemi szerkezet meghatározó elemei (részletesen az SZMSZ rögzíti) alapvetően úgy szerveződnek, hogy biztosítsák az egyetemi diplomát és *a posztgraduális fokozatok* szerzését, ugyanakkor tegyék lehetővé a főiskolai kimenet rövidebb futamú, ám a későbbiekben *egyetemivé bővíthető* képzését. Az egyetemi szerkezetben funkcionális helye legyen a civil és a katonai képzésnek, intézményesüljön a katonai testületi szolidaritás és kohézió, a speciális erőnléti és testi nevelés, a szervezeti kultúra stb. által megkövetelt katonai nevelés értékátadása. Az egyetemi struktúra

adjon lehetőséget a tudományos igényű, hosszabb távú képzés mellett a rövidebb távú szakmai át- és továbbképzések vállalására, valamint rövidített ciklusú intenzívebb képzésre csakúgy, mint a „nem hagyományos” hallgatók részidős képzésére.

A szervezetnek ki kell fejeznie továbbá, hogy a Nemzetvédelmi Egyetem természetes érdekeivel kötődik a más felsőoktatási intézményekkel, illetve a nemzetközi katonai felsőoktatási és kutatási intézményekkel való integrációhoz (közös szakalapítás, közös tanszék felállítása, vendégtanári rendszer, áthallgatási szerződések stb.).

Az egyetem adminisztrációjának szerkezetében is tükröződnie kell a többirányú kompatibilitás (civil-katonai) igényére történő reagálásnak, a személyügyi, a pénzügyi és a gyakorlatszerzési kölcsönkapcsolatok realizálási szükségleteinek.

□ A Nemzetvédelmi Egyetem vállalni kívánja az európai és a magyar egyetemi hagyományokat, szorgalmazza, hogy a szakmai profiloknak megfelelő kutatások folyjanak, azok növeljék a hazai és a nemzetközi együttműködésben részt vevők tudásának kincsestárát, az oktatói gárdát szaktárgyaik élvonalában tartsák, információt és motivációt nyújtsanak az oktatáshoz, ezáltal javítsák az oktatás minőségét. Ezen túl az egyetem vezetése a hazai intézményi, valamint a nemzetközi kapcsolataiban mindent megtesz annak érdekében, hogy az egyetemi műhelyek kutatási eredményei jelen legyenek az aktuális hazai problémák megoldásának folyamatában, hogy az egyetemi kutatások hatékonyan támogassák a hazai védelmi szektor modernizációs folyamatait, s járuljanak hozzá országunknak az új európai biztonsági rendszerbe történő betagozódásához.

Szakmai komplexitás, sokrétűség, nyitottság és a felsőoktatás egyéb összetevői

A Nemzetvédelmi Egyetem nem kíván csupán a védelmi szektor szellemi elitjének a szelektálójá és képzője lenni, hanem – érzékenyen az emberi erőforrás egészének rendkívül felerősödött dinamikájára – be kívánja fogadni mindazokat a középiskola utáni képzési formákat (post-secondary), amelyek a teljes vagy részidős, nappali vagy levelező, távoktatásos vagy intenzív formákat, a tudományos-fejlesztő vagy a szakmai szolgáltató igényeket, a cél- vagy típustanfolyamok iránti szükségleteket célozzák.

Stratégiai alapelvként kezeljük, hogy – ellentétben némely nagy hadsereggel rendelkező nyugati országgal (pl. Németország, USA), ahol különválasztva tanítják a katonai szakmai készségeket és külön a hadtudományi diszciplinákat – mi vállaljuk: együtt, egymást kiegészítve végezzük a tudományos igényű egyetemi felkészítést és a védelmi szervezeti hierarchiában történő közvetlen gyakorlati alkalmazhatóságot célzó ismeretek, jártasságok, készségek közvetítését. Alapelvként rögzítjük, hogy az egyetemi kimenet a szaktudományos komplettírozást vállalja, a főiskolai kimenet a közvetlen gyakorlati alkalmazhatóság felé hajlik, a tanfolyami képzések rendszere pedig a közvetlen szervezeti pozíciókra specializált humán erőforrás-fejlesztés szempontjából fontos cél-alkalmasságokat kialakító, felépítő jelleggel működik. Mindezek egymás mellett, a katonai kiképzettség és a szakértelmiségi kiműveltség értékeinek realizálhatóságát egyaránt biztosítva, a lehetőségek szerint egymást gazdagító kölcsönhatásokkal alkotnak egységes egészet.

Ebben a rendszerben az egyetem küldetését, szerkezetét, normáit, szabályait,

pedagógiáját, erőforrásainak biztosítását és stratégiáirányait a korábbiánál nagyobb mértékű komplexitással és sokrétűséggel kell kialakítanunk. A sokrétű, komplex oktatás vállalása a nyitottság megnyilvánulása, amit a többi felsőoktatási intézménnyel tartott kapcsolatainkban is működtetni kívánunk: ezért az oktatást és vizsgáztatást olyan modulrendszerű alapokon szervezzük, hogy *lehetővé váljon a hallgatók előre meghatározott feltételek közötti átiratkozása és más típusú mobilitásuk, azaz az együttműködés és a változatosság a különböző oktatási szintek és formák között, a hallgatók előzetes tanulmányainak elismerése* (pl. kreditrendszer).

□ A Nemzetvédelmi Egyetem – a felsőoktatási törvénnyel összhangban – a hazai középiskolát végzettek közül, illetve a *védelmi és fegyveres közszolgálati szektor személyi állományából* rekrutálja hallgatóit. Ebből következően a felsőoktatási ellátmány nagysága is alapvetően a művelődési és közoktatási tárca, valamint a megrendelő szektorok szponzorálásától függ majd.

A hallgatói rekrutációs folyamatban harmonikusan illeszteni kívánjuk a megrendelő védelmi és fegyveres közszolgálati szektor humán erőforrás-gazdálkodó központi hivatalai által végzett irányító és küldő-beiskolázó tevékenységet az egyetem beiskolázó, felvételiző, szelektáló rendszerével. Az egyetemnek a színvonal biztosítása érdekében, a beiskolázó igényeinek tiszteletben tartása mellett, mérlegelni kell a jelöltek oktatásban elért eddigi eredményeit, képességeit, tapasztalatait, illetve az alkalmasság más (a katonai, valamint a közrendvédelmi és a közbiztonsági munkában szükséges) tényezőinek állapotát.

□ Az európai egyetemi hagyományokat mindig is a többkultúrájú és nemzetközi hatásokra nyitottság jellemezte. Ezt erősíti a magyar védelmi szektornak az új európai biztonsági rendszerbe történő beilleszkedési szándéka: a régió országaival való jó kapcsolat fenntartásából s még inkább a NATO-orientációból, legfőképpen azonban a magyar fegyveres erő békefenntartásban és más nemzetközi akciókban való részvételéből eredő igény.

Az egyetemnek *egyfelől* autonóm intézményként magának kell megszerveznie nemzetközi kapcsolatait, elsősorban a hasonló profilú oktatási és kutatási intézmények irányába, közös kutatás, oktató- és hallgatócsere, tanulmányutak, nemzetközi pályázatokon való részvétel és egyéb társulási tartalommal; *másfelől* viszont – mivel valamennyi diplomáciai folyamatnak erőteljes szakmai érintettsége van – továbbra is közreműködik a védelmi tárca és a fegyveres erők nemzetközi kapcsolataiban, részben mint fogadó, részben mint utazó, utaztató fél.

□ Az egyetem erőforrásai *csaknem teljes egészében állami támogatásból* származnak a képzési létszámokkal, a nyújtott szolgáltatásokkal, illetve a kutatói-oktatói teljesítményekkel többé-kevésbé arányos mértékben. Mivel ez várhatóan meglehetősen korlátozott forrásokat jelent, *számolnunk kell az „egyéb módokon” történő forrásszerzés* iránt egyre növekvő nyomással. Ezek az „egyéb módok” alapvetően a piacgazdasági mechanizmusok működtetését jelentik, vagy úgy, hogy közvetlenül a szolgáltatások élvezőitől kapunk jövedelmet, vagy úgy, hogy a külső pénzszerzés extraváltozataira orientálódunk, pl. pályázatokra nevezünk, illetve különleges szerződések keretében „piacosítjuk” az egyetem szellemi kapacitásait.

□ A minőség javítása a felsőoktatás és a tudományos élet területén is egyre sürgetőbb. A polgári demokráciák versenyfolyamatai nem állnak meg a piaci élet közvetlenebbül gazdasági területein. Az egyetemi működésben mind a finanszírozás biztosítói (akik alapvetően azonosak a törvényes felügyelet gyakorlóival), mind pedig az egyetemi szolgáltatások fogyasztói (hallgatók, szerződő felek, kutatási partnerek stb.) megkövetelik az intézményektől, hogy *munkájuk minőségét fenntartsák, illetve hogy ez megismerhető, átlátható* legyen. A minőség azokkal a speciális célokkal függ össze, amelyeket az oktatási és tudományos programok kitűznek. Az egyetemi stratégiában ezért *pontosan meg kell fogalmazni a teljesítményi kritériumokat*, meg kell jelölni a teljesítmények mérhető dimenzióit, illetve azt a szervezeti faktort és módot, amely a teljesítményregisztrálást és -értékelést végzi.

Az egyetem számára az értékelési módszerekben való előrelépés közvetlen érdek, hiszen nélkülük nem fokozhatjuk autonómiánkat, felelősségünket, szellemi érzékenységünket. Az egyetemi vezetés és a döntéshozó mechanizmusok csak a konkrét teljesítményértékelés ismeretében képesek funkcionálisan csoportosítani az erőforrásokat, érvényesíteni a nyilvános kontrollt.

Az értékelésnek ki kell terjednie az *egyetem vonzására*, az intézményt övező közvélemény, a sajtó, az oktatók, a hallgatók megítéléseire és azokra a tendenciákra, amelyek az egyetemre irányulók és onnan kilépők mobilitását jellemzik.

A *hallgatók általi minőségi megítélések*, az előadások hallgatók általi értékelése, vagy a szerződéses partneri kapcsolatok az azzal járó pénzügyi alapokkal együtt szintén a „piaci mutatók” szerinti értékelést segítik. Az értékelésnek fontos eszközei továbbá a *felügyeleti és a finanszírozó szervezetek* (minisztérium, alapítványok stb.) által működtetett eljárások, amelyek a felsőoktatási intézmények összehasonlítását végzik standardmutatók szerint, többnyire szakértők bevonásával. Építenünk kell az egyetemi önértékelés gyakorlatára, s ennek az előbbiekkal egymást erősítő összehatására. Fel kell készülnünk arra, hogy az értékelés és a teljesítménymérés korábban szokatlan helyzeteket produkál a minőségi mutatók kvantifikálása során.

□ A jelenlegi erősödő versenyben, ami a legjobb szakemberek megszerzéséért folyik, a Nemzetvédelmi Egyetemnek is *stratégiai elemmé kell avatnia a megfelelő emberi erőforrások biztosítását*. Tervszerű intézményesítéssel kell megszerveznünk, hogy a legjobb oktatók és hivatali személyzet számára vonzó legyen az intézmény, s ugyanakkor képesek legyünk meg is tartani őket.

A korábbiaknál tervszerűbben kell végeznünk a tehetségek felkutatását, irányításukat, az oktatói kar továbbképzését. A ritka vagy „kifizetődő” tárgyakban újra kell gondolnunk az *anyag érdekeltség* lehetőségeit. A legjobb oktatói kar vonzásának és megtartásának érdekében javítanunk kell az oktatói kar élet- és munkakörülményein, a funkcionális egységek felszereltségén, az alkotói feltételeken (beleértve az alkotói szabadság és a mobilitás lehetőségét). A legjobb *hallgatók oktatásba és kutatásba való bevonásának*, valamint honorálásának, illetve a gyakorlatból részmunkaidős vagy alkalmi oktatók bevonásának átgondolt rendszerét kell kialakítanunk. Bátrabban kell élni az *oktatói és a kutatói kapacitások átcsoportosításának*, képzésének, átképzésének lehetőségével. Külön figyelmet kell fordítanunk a minősített oktatók és a nagy tapasztalatú katonák (katonai) *nyugdíjazás utáni* foglalkoztatására, s ennek megfelelően fogadókésszé kell kiépítenünk a tanszékek, intézetek szervezeteit is.

□ A Nemzetvédelmi Egyetem vezetésének mozgásterét behatárolják a törvényes előírások és szabályozások, a felügyeletet végző tárca kormányzati ténykedése, a megrendelők mennyiségi és minőségi elvárásai, a kapcsolódó hazai és nemzetközi szervezetekkel kötött megállapodások, a saját anyagi, technikai adottságai és emberi erőforrásai, társadalmi presztízse stb. Törvényesen biztosított autonómiáját csak az ezekhez való igazodással gyakorolhatja. Az így adódó intézményi szabadság megfelelő stratégia alkalmazásával kihasználható, sőt bővíthető. Az intézmény stratégiájában ez az autonómia jelenik meg a hozzá kapcsolható felelősséggel és szellemi érzékenységgel, s választ a lehetséges programok, struktúrák, kapcsolatok és módszerek között. Mindezt tervekbe foglaltatja és gondoskodik a végrehajtásról.

A vezetés stratégiája nem merev terv, hanem az intézményen belüli dinamikus változási folyamat szervezése a specifikus gyenge és erős pontok ismeretében, a vitákban kimerített prioritásokkal s a demokratikus nyilvános kontroll működtetésével. E stratégia realizálása a vezetés, a koncepció és az összehangoltság határozottságát követeli, továbbá megfelelő információs rendszert feltételez, amely figyeli az intézményi környezetben végbement változásokat. Szükségessé teszi továbbá, hogy a korábbiaknál nagyobb hangsúlyt kapjon az egyetemi tisztségviselők (dékánok, tanszékvezetők, az adminisztráció vezetői stb.) megfelelő kiválasztása és továbbképzése is.

II. A Nemzetvédelmi Egyetem jelenlegi stratégiai pozíciójának összetevői a külső és a belső környezetben

Kritikus tényezők (gyenge pontok) az egyetem külső környezetében

- A védelmi kormányzat programja – amelyhez igazodnunk kell – a jelenlegi társadalmi-politikai-gazdasági helyzetre adott stratégiai válaszában egyszerre nyitott a védelmi költségvetés és a katonai erő redukciója, valamint a védelmi szektor modernizálása, a NATO-kompatibilitás megteremtése irányába. S mivel a forrásszegénység és a forrásigényesség ez idő szerint ellentmondásban van, az utóbbi célok esélyei meglehetősen magas kockázatokkal terhesek.
- A védelmi kormányzat a Nemzetvédelmi Egyetem átépítési folyamatát nem tudja és nem is kívánja mentesíteni a szektor általános kondíciótól, így nem várhatjuk, hogy a jelentős erőfeszítéseket követelő önátépítési folyamatban részt vevők motiválására, ösztönzésére – az általános és intézményi érdek hangsúlyozásán túl – járulékos forrásokat tudnánk felszabadítani.
- A Magyar Honvédségben, de a védelmi és a fegyveres közszolgálati szektor egészében is ez idő szerint kidolgozatlanok a szükséges humánkapacitások stratégiái, a meghirdetett haderőreform (redukció+modernizáció+NATO-orientáció) személyzeti szükségletei rendkívül bonyolultak és nehéz azokat prognosztizálni.
- A hazai felsőoktatás modernizációja és az európai standardoknak megfelelő átépítése ugyancsak követelményeket támaszt a benne szervesülni kívánó katonai felsőoktatással szemben: a katonai felsőoktatásnak – miközben még

- a korábbi szektoridegen jellegzetességeivel sem fejeződött be a küzdelme – erőfeszítéseit máris az új helyzetben nélkülözhetetlen nemzetközi standardoknak történő megfelelésre kell irányítania.
- A polgári felsőoktatás forrásszegénysége és redukciója nehezíti az együttműködést azokban a dimenziókban, ahol nem tudunk intézményei számára „piacot” kínálni.
 - Még nem tűnt el végleg és teljesen a katonai felsőoktatás, illetve a hadtudomány iránti korábbi keletű előítéletesség, általános a hazai tudományosság és a felsőoktatás támogató forrásainak megfogycatkozása.
 - A „felsőoktatási piac” egységesülésének következményei között még nem determináltuk azon lehetőségeket, hogy más egyetemek egy-egy vagy néhány szakemberünk „átszipkázása” esetén képesek egy-egy szakunkat (vagy egyenként csaknem valamennyit) kiszakítani és saját szervezetükön belül működtetni. Ez a veszély a Nemzetvédelmi Egyetem késlekedésével és szakemberei elvándorlási késztettségével egyenesen arányos.
 - A középiskoláknak gyenge a katonai felsőoktatás irányában működtethető rekrutációs kapcsolata.
 - Előzmény nélküliek és kialakulatlanok a katonai felsőoktatásnak más felsőoktatási intézményekkel való cserekapcsolatai, integrációs mechanizmusai.
 - A nemzetközi kapcsolatok kiépítése egy időben folyik az e kapcsolatok kialakításához szükséges kapacitások létrehozásával (kapcsolati stratégiák, nyelvtudás, ismeretadaptációk), a nemzetközi kapcsolatokhoz szükséges értékek tanulása és az adaptáció nehézségei együtt jelentkeznek a Nemzetvédelmi Egyetemen az autonóm nemzetközi kapcsolattartás gyakorlatlanságával.
 - A hazai történelmi örökség a tisztképzés kapcsán (a számos pozitív elem mellett) olyanokat is közvetít, amelyek a jelenlegi helyzetben nem könnyítik meg az átépítést (kurucosság, elzárkózó elitizmus, alacsony presztízis, legitimációhiány, magyar hivatásrendiség stb.).

Pozitív tényezők (támogató mozzanatok) az egyetem külső környezetében

- A védelmi kormányzat programja és a haderőreform minden eddiginél erőteljesebb innovációs igényt, a korszerű, teljesítményképes tudás tömegességének szükségleteit fogalmazza meg.
- A megkezdett modernizáció, a minőségi átalakulás garanciáit jelenti a katonai felsőoktatás számára is: a korábbi szükségtelen elzárkózás, rejtés, titkolódzással szemben a nyitottság; a kiszolgáltatottsággal szemben a törvényesség és a társadalmi kontroll; illetve az erős szükséglet a konkrét alkalmazható kutatási és oktatási eredmények iránt.
- A „megrendelő” a Nemzetvédelmi Egyetem állománya jó és személyes kapcsolatokat tart fenn.
- A katonai felsőoktatás „kimenőjelének” számító képzés tervezését megkönnyíti, hogy a védelmi szervezet formális rendje segíti a hierarchiában való szakemberszükséglet és azok előmenetele kalkulációját.
- A „megrendelő” intézmények, szervezetek struktúráján belül jelen vannak

- a katonai felsőoktatás és a hadtudományi kutatás természetes szövetségesei: az egykori hallgatók és a hadtudósok egy része.
- A „megrendelő” szervezetek igen jelentős mértékben rendelkeznek a tisztképzésbe is bevonható szakemberekkel, gyakorlást biztosító infrastruktúrával és egyéb lehetőségekkel, amelyek szerződéses viszonyban hasznosíthatóak.
 - A „megrendelőktől” a felsőoktatási és a tudományos kutatási megrendelések mellett katonai cél-, ki-, át- és továbbképző tanfolyamok iránti megrendeléseket is várhatunk, miből adódóan módunk lehet megtartani azokat a magasan képzett, kiváló szakembereket is, akik valamilyen okból nem rendelkeznek oktatói és/vagy tudományos minősítéssel.
 - A hazai felsőoktatási rendszeren belül a katonai felsőoktatás számára relatíve egyértelműen körülhatárolható az elvárt szakmaszerkezet.
 - A képzési és kutatási specializáció miatt a többi felsőoktatási intézménynek nem jelentünk konkurenciát, a nyitásunkkal viszont potenciálisan új lehetőségeket jelentünk számukra (pl. hozzánk lehet pályázni civil tanároknak is, velünk lehet együttműködni, használható infrastruktúrát tudunk kínálni stb.).
 - A Nemzetvédelmi Egyetem tanszékei, intézetei és a kutatók, tanárok eddig kialakult és működő civil felsőoktatási, valamint kutatóintézetekkel fenntartott kapcsolatai jó alapot adnak az intézményes egyetemi kapcsolatok és integrációt növelő együttműködési formák fejlesztésére.
 - A Nemzetvédelmi Egyetem nemzetközi kapcsolatai – főleg a NATO-országokkal és a régiót alkotó volt VSZ-országokkal – és a velünk szembeni érdeklődés igen dinamikusán fejlődött az utóbbi fél évtizedben. A kapcsolatok tartalma a funkcionalitás felé tér el a korábbi „keleti kapcsolatok” reprezentatív dominanciájával szemben, s eddig is tekintélyes segítséget jelentettek az egyetem működéséhez (tananyag, szoftver- és hardvereszközök, tanár- és hallgatócsere stb.).
 - Segíti a külkapcsolatok irányváltásának elfogadtatását, hogy a nyugati szövetségi rendszer integrációs elve nem alávető, hanem a nemzeti identitást, a saját megoldásokat megtartó jellegű. A nemzetközi kapcsolatok jelentősen javítják a személyes presztízt és a személyes tekintély intézményesíthetőségét, s kínálják ennek átvitelét a Nemzetvédelmi Egyetem intézményi kapcsolataiba.
 - A hazai tisztképzés történelmi öröksége bővelkedik a hivatással való erős identifikáció, a nemzeti kötődések, a katonai hagyományok ápolása, a szimbolikus mozzanatok folyamatossága, a magas műveltségi és hatékonysági hagyományok mintáiban.

Kritikus tényezők (gyenge pontok) az egyetem belső környezetében

- Az akkreditálható egyetemi struktúra mint stratégiai cél elérése az akkreditálható katonai felsőoktatási program és az akkreditálható egyetemi szervezet megteremtését feltételezi. E két elválaszthatatlan kondíciórendszer optimális esetben egymást kölcsönösen erősíthetné, a jelenlegi induló helyzetben azonban hiányaikkal egymást gyengítik.

- Az egyetemi struktúraátalakítás útjában álló tényezők között számolnunk kell: 1.) a korábbi struktúrát fenntartani igyekvő egzisztenciális és pozicionális érdekeltségekkel; 2.) az átalakítási kényszerek valódi súlyának bagatelizálási hajlamával; 3.) az új, illeszthető struktúraelemek nyugati mintáinak, építkezési szemléletének, kalkulációs módszereinek ismereti hiányaival; 4.) a jövőbeli katonai felsőoktatási kimenőtjeljesítmény-elvárások prognózisának relatíve tartós hiányával.
- A Nemzetvédelmi Egyetem struktúrája az örökölt négy telephelyes bázisán csak több lépésben juthat el egy funkcionális, a helyi adottságok helyett az összegyetemi szükségletekhez igazodó, a párhuzamosságokat, duplikációkat lefaragó, aggregált, haderőnemi (a fegyvernemi elkülönüléseket ágazatcsoportokba összefogó), egyszerűsített, áramvonalas, gazdaságos szerkezetéhez. Ezen lépések száma és vezérlési ideje csak átalakítási investícióval látszik csökkenthetőnek.
- Az egyetemi autonómia felerősödésével számolnunk kell annak a szemléletnek a fokozott térnyerésével, amely a belső kondíciókhoz és akaratképzéshez próbálja igazítani a struktúraformáló döntéseket, illetve megpróbálja másodlagosakként kezelni az egyetem felügyeleti, fenntartói, megrendelői, kontrolláló környezetének elvárásait. Ennek veszélyességét – legalábbis a normális egyetemi „üzemmenet” elérése előtt – alig lehet túlbecsülni.
- Belső struktúraátépítő kapacitásaink (kidolgozó és vezérlő egységeink) ma még túlságosan „katonások”, azaz kész kiindulóadatokat és tényeket várnak, hogy azt „végrehajtói reflexekkel” feldolgozzák, de még nem képesek a kívánt szinten a sokszorosan meghatározatlan környezetben tárgyalásos és becslési technikákkal, innovatív módszerekkel, külső erők bevonásával stb. saját maguk kiindulópontokat termelni, „piaci kockázatokat” vállalni, iniciatívan fellépni, a döntési autonómiát a döntés-előkészítés autonóm működtetésével biztosítani.
- A Nemzetvédelmi Egyetem emberi erőforrásai mennyiségileg a haderőreform elvei szerint redukáltattak, a minőségi szelekciót (a minősítettek megtartását) azonban ez idő szerint nem a belső motiváció-rendszer, hanem inkább a külső munkaerő-piaci nehézségek végzik el számunkra, azaz a megtartást, a motivációt, a szelekciót nem tudjuk elég stabilan kézben tartani;
- Az egyetemi emberi erőforrás jelentős (a megfizethetőséghez és nem a szükségletekhez képest) mennyiségi feleslegekkel, ugyanakkor jelentős minőségi hiányokkal küzd.
- Az *oktatás tartalma* tekintetében a kelleténél jobban kötnek bennünket a már kidolgozott oktatási dokumentációink, bejáratott jegyzeteink, meglévő tansegédleteink, személyi kvalitásoktól (és nem egyértelmű szervezeti követelménytől) függ az egyetemes (egyensúlyos nyugati-keleti és egyéb országokból származó) tudásanyag közvetítése vagy annak hiányai; egyenetlen a NATO-kétnormás oktatás, illetve az esetleges majdani egynormás (NATO-kompatibilis) tananyag-közvetítés.
- Az egyetem technikai ellátottsága alatta marad az elvárásoknak, ami a vele kapcsolatos készségek (pl. számítógépes kommunikációs készségek) számonkérhetőségét is relativizálja.

- Oktatási módszertanunk stabilan tartja az örökölt tanárcentrumú pozícióit. Az önállóan tájékozódni, szellemileg autonóm módon építkezni képes hallgatót feltételező és célzó módszertani kultúra ma még kisebbségben van.
- Az egyetem a hallgatói rekrutáció tekintetében fogyatékos: *egyfelől* nincsenek saját üzemeltetésű, tervszerű, vonásnövelő, pályáirányító, a belépőket „termelő” intézményrendszerrel kapcsolattartó mechanizmusai, *másfelől* a belépő hallgatókkal kapcsolatban kevés lehetősége van szelektív mechanizmusok alkalmazására (ez egyébként egyik oka a túlzott tanár-centrumúságnak is!).
- A tanszéki „üzemmenetből” ma még a legtöbb helyen hiányzik a kutatás és az oktatás egysége, illetve egyensúlya. A kutatás híján oktató tanárokat fokozottan sújtja a tananyaguk, módszereik megmerevedése, a változásokkal szembeni érzékenység hiánya. Kevés eszközünk van az oktatásban és a kutatásban egyaránt kiváló szakembereink ösztönzésére, megtartására a közeljövőben is inkább csak az elmaradók szelektálásával operálhatunk.
- Teoretikusan sem eléggé tisztázott az egyetem tervezett működésében a főiskolai és egyetemi kimenetek átfedésmentes és egymáshoz funkcionálisan illeszthető szerkezetének építkezési rendje. Ezzel összefüggésben rendezetlen a katonai szakképzés és az egyetemes hadtudományos képzés egymáshoz való viszonya. Nincs még tervünk a katonai szervezet (a védelmi szektor) szervezetébe illeszkedő gyakorlati használhatóságot szolgáló cél-, át- és továbbképző, valamint vezetőképző tanfolyamrendszeréről. De nincs még tervünk a katonai felsőoktatásba kerülő hallgatók katonai szocializálását (a hivatásértékeket, attitűdöket, viselkedést kialakító) végző „kollégiumi rendszeréről” sem, amelynek feladata lesz, hogy felesleges drill nélkül nevelje(!) a katonai szervezetbe illeszthető tisztí állományt.
- Nem ismerjük ma még a „nemzetvédelmi jelleg” kiterjeszhetőségének határait (a HM-BM-IM-PM az összes fegyveres és rendvédelmi ágazatára kiterjed-e vagy annál szűkebb lesz?).
- Az egyetem nem örökölheti a korábbi formális ellenőrzési és értékelési rendszert, ám ma még kidolgozatlan a stratégiai ellenőrzés és értékelés rendszere.
- A nemzetközi kapcsolatok ösztönzése és kondíciói igen egyenlőtlenül oszlanak meg, a központi összegytememi nemzetközi jelleg erősítésének pedig hiányzik az intézményes háttere: egy profi módon tervező, szervező, tapasztalatokat és forrásokat visszacsatoló nemzetközi kapcsolatokért felelős stáb.
- Az egyetemnek új finanszírozási rendje kialakításakor túl kell lépni a szintén „túl katonás” ellátmányi szemléleten és módszereken. Egyfelől ki kell építenie a teljesítményarányos finanszírozást, másrészt a központi források funkcionális (és nyilvánosan kontrollált) elosztási rendszerén túl, *radikális piaci nyitással* ki kell dolgoznia a járulékos forrásokhoz jutás stratégiáját.

Pozitív tényezők (támogató mozzanatok) az egyetem belső környezetében

- Kialakult és mára többséget alkot azon oktatók aránya, akik vívmánynak, előrelépésnek értékelik a katonai felsőoktatás további fenntartását, a tisztí pálya diplomás pályák közötti megtartását, a hazai hadtudomány folyama-

tosságának megőrzését, s meggyőződésük, hogy a közvetlen katonai gyakorlatra történő felkészítés és az alkalmazási céllal folytatott tudományos kutatás is nyer az egyetemi jelleg kiépülésével.

- A Nemzetvédelmi Egyetem oktatói kara mögött rendkívül intenzív erőfeszítésekkel jellemezhető időszak áll, amelynek során létrejött a szükséges kvalifikációk azon „kritikus tömege”, amely már védi a befektetéseit a leértékelődéstől, ezáltal olyan további teljesítményekre sarkall, amelyek alkalmasak az egyetemi akkreditáció elérésére.
- Az egyetemi jelleg alkalmas arra, hogy emelje az intézmény presztízsét, s ezzel megrendelői presztízsét is, ami emelkedett értékű „piaci” pozíciókká fordítható.
- Az egyetemi autonómia növelheti az egyetem mozgásterét (persze felelősségét is!) az oktatás tartalmának, eszközeinek, módszertanának, személyzetének, nemzetközi és hazai nyitottságának, pénzügyi-finanszírozási megoldásainak megválasztásában.
- Az egyetem a hazai tisztképzés történelmi örökségén belül a magyar katonai értéktudat élő történelmi kontinuitásának továbbvivője.
- Elkészültek a legfontosabb törvényi, rendeleti szabályozók: biztosítva van az egyetem elvi irányítása, törvényességi felügyelete és kiépültek az egyetemi öngazgatás szervei (egyetemi, kari, intézeti tanácsok). Elindult az egyetem nemzetvédelmi jellegű képzési profilbővítése (ennek továbbvitele, hitelesítése a tárcák közötti megegyezés kérdése).
- Rendelkezzünk a tudományos kvalifikációk gyarapításának lehetőségével, akkreditált doktori programunk van, és 1993 óta a hadtudomány az MTA köztestületébe befogadott, teljes értékű tudományszak.

III. A Nemzetvédelmi Egyetem intézményi stratégiájának céljai

Az egyetemi stratégiaalkotás elsődleges tennivalója nem lehet más, mint a lehetséges pontossággal feltárni a jelenlegi helyzet intézményi szegmenseinek állapotjelzőit, meghatározni az erős és a gyenge pontokat, rámutatni azon mozzanatokra, amelyekre támaszkodhatunk, illetve azokra, amelyeket erősíteniünk, fejlesztenünk kell, továbbá amelyeket még ezután kell kiépítenünk. Ezt követően vállalnunk kell az egyetem belső életében, illetve külső környezetében található befolyásoló *tényezők* alakulásának megtervezését, de legalábbis *prognosztizálását*. Az egyetemmé válás folyamatában *ki kell jelölnünk az intézmény azon stratégiai pozícióját*, amelyet el kívánunk érni, amelynek érdekében *ki kell építeni és össze kell hangolni az intézményi szegmensek erőforrásait, valamint tennivalóit*. Végül *ki kell jelölnünk azt az utat és módot, illetve azon eszközöket*, amelyek működtetésével e stratégiai cél elérését biztosítani kívánjuk. Ennek természetesen csak úgy tehetünk eleget, ha a működés minden irányában elvégezzük a stratégiaalkotás szükséges tennivalóit.

□ A Nemzetvédelmi Egyetem ez idő szerint *a hazai intézményekkel való kapcsolatában* jelentős változásokat él meg, s az ezekhez való racionális alkalmazkodása jelentős változtatásokat követel tőle.

a.) *A felügyeleti szerepkörű közigazgatási intézmények körében* az autonóm egyetemmé válással új típusú (civil) kapcsolatok kiépítése, ápolása és működtetése

szükséges, elsősorban az MKM és a HM kapcsolódó szervezeteivel, bizottságaival, amely folyamatnak még csupán az elején vagyunk. E relációk újjáépítésén belül különleges fontossága van a törvényi és a rendeleti szabályozás, az oktatás anyagi feltételei, illetve a szervezeti kapcsolatok biztosításának.

A közvetlenül előttünk álló legfontosabb feladat, amire készülnünk kell, az egyetemi akkreditáció, aminek két oldala van: az egyetemi program akkreditációja, illetve az egyetem intézményeinek akkreditációja.

A stratégiai cél a felügyeleti szerepkörű közigazgatási intézményekkel fenntartott kapcsolat valamennyi dimenziójának jogi-szabályozási rendezettsége (ezek között is az akkreditáció sikeres biztosítása) és az új működési-szabályozási rend folyamatos karbantartáshoz szükséges kezdeményezőkézség intézményesítése az egyetemen.

b.) *A megrendelő szerepkörű (nem csak katonai, sőt nem csak fegyveres szférára kiterjedő) szervezeti szintekkel kapcsolatban kettős kihívás regisztrálható:*

- *egyfelől* korábban nem jelentkező megrendelőkkel kell működő „megrendelő-szállító” típusú kapcsolatokat kiépítenünk. Ez különösen igaz a védelmi közigazgatásban, illetve a többi fegyveres közszolgáltatnál (rendvédelmi szervezetek, HB, KüM büntetés-végrehajtás, vám- és pénzügyőrség, biztonsági szolgálatok, tűzoltóság stb.) jelentkező szakemberek iránti igényekre, valamint más felsőoktatási intézmények hallgatóinak áthallgatási igényeire adandó intézményi válaszaink kidolgozását illetően;
- *másfelől* a korábbi „megrendelőinkkel” való kapcsolatunk (MHP, VKF, fegyvernemi főnökségek, határőrség stb.) tartalmán és formáján is változtatnunk kell, mindenekelőtt az egyetem szakmai autonómiáját, a megrendelő igényeinek lehető legteljesebb kielégítését és az egyetemi szolgáltatások piaci jellegzetességeit szem előtt tartva.

A stratégiai cél e dimenzióban az, hogy a megrendelők elvárásai érvényesülhessenek, ugyanakkor az egyetem szolgáltatásai „a piacon elkeljenek”, és az oktatás-kutatás forrásszükségei a szolgáltatások ellentételezése során hosszú távon kielégítést nyerjenek.

c.) *A rekrutációs szerepkörű intézményi szintekkel (középiskolák, kiegészítő parancsnokságok, MH Humán Főcsoportfőnökség stb.) szintén az új működési feltételekhez, szabályozáshoz igazítottan kell kidolgozni az egyetem működési egységeinek feladatait.*

A stratégiai cél ezekkel az intézményekkel az, hogy a rekrutációs kapcsolataink keretében lehetőségeink szerint elhárítsunk minden akadályt a szelekciós bázis növelése elől; kölcsönösen növeljük egymás reputációját (társadalmi presztízsét) a védelmi pályákat működtető szervezetekkel; átlátható és kiszámítható pályaképen belül el tudjuk helyezni hallgatóink számára az egyetemen szerzhető tudás értékét; mindezzel együtt tartós vonzást tudunk gyakorolni a védelmi pályák felé történő egészséges áramlás fenntartására.

d.) *Az oktatási, szakmai-tudományos intézményekkel fenntartandó kapcsolat keretein belül az egyetemek, a főiskolák és a kutatóintézetek, illetve az MTA szervezetei tekintetében az alapintézményekkel már rendelkezünk. A felsőoktatási integráció, az oktatási-tudományos közéletben való részvétel, a kutatás-oktatás egysége illetve a nyitottság-átjárhatóság igényei igen erős kihívásokat fogalmaznak meg számunkra.*

Stratégiai cél: az egyetem és oktatóinak presztízsét erősítő; a megfelelő tananyagokhoz, tanerőkhöz való hozzájutást; az egyetem tanárainak, kutatóinak, hallgatóinak megfelelő gyakorlást, kvalifikációt; az összefogást igénylő szakok, szakirányok működtetését, az egyes önálló projectek lebonyolításához szükséges összefogást biztosító együttműködési rendszer kiépítése és működtetése.

e.) A *médianyilvánosság* intézményeivel való kapcsolatban új helyzetet jelent, hogy az egyetemnek saját imázsát önállóan kell kidolgoznia, annak történeti és modern értékeit oly módon komponálva meg, hogy megfeleljen az intézmény jövőre orientált társadalmi szerepének ugyanúgy, mint az aktuális vonzerő iránti elvárásoknak.

A *stratégiai cél:* értékeink megjelenítése; az egyetem presztízsét emelő szolgáltatásainak tényleges és potenciális közönségét megszólító, a társadalom felé való nyitottságot megvalósító információbiztosítás; az egyetemen folyó oktató-kutató munka társadalmi meg- és elismerésének, támogatásának biztosítása; pozitív részvállalás a védelmi szektor egészének társadalmi nyilvánosságában; biztosítani a védelmi szektor civil kontrolljának megfelelő informálását.

□ Az egyetem *belső szervezeti egységeinek* valóságos kondícióit csak az egyes egységek elkülönített önvizsgálatait szintetizálva leszünk képesek áttekinteni. Addig is, amíg ezt elvégezzük, általánosságban az alábbiakat jegyezzük meg:

a.) Az *egyetemi öngazgatás testületei* alapvetően létrejöttek (egyetemi tanács, doktori tanács, habilitációs bizottság, hallgatói önkormányzat, érdekképviseltek), a folyamatot végig kell vinni *részint* a még szükséges szintekre történő kiterjesztéssel (kari tanácsok, intézeti tanács), *részint* pedig az új szerepeknek és szabályoknak történő megfeleltetéssel (újraválasztás, új működési keretek, munkabizottságok kialakítása, működtetése).

b.) Az *egyetem oktatási-tudományos alapegységei* (tanszékek, karok, intézetek) *személyzetében* az egyetemi illetékességekkel szemben támasztott követelmények szerint megindult az újrászerelektálás: A *szolgáltatásokat* illetően elkészültek az új szakok indításával (alapításával), illetve a posztgraduális (doktori) programokkal kapcsolatos dokumentumok. *Orientációjukban* még csak a kezdetén tartunk annak, hogy más kutató- és oktatóintézmények iránt nyitott, a NATO-kompatibilitásnak megfelelő oktatási szerkezetet és tananyagkészletet „beüzemeljenek”.

c.) Az *egyetem adminisztrációja* megkezdte önátalakítását, azaz a kizárólagos katonai szervezeti keretek és működésmódok átállítását egy sajátos, mixelt (katonai és civil szférához egyaránt illeszkedő) struktúrára, illetve működési rendre. Ugyanakkor ehhez – éppen a katonai szervezeti előzmények miatt – az átlagosnál erőteljesebben várja a külső normák, szervezeti, személyi tényezők és elvárások biztosítását. Az adminisztráció új vezetőinek kiválasztásakor szem előtt kell tartani azt, hogy rendelkezzenek a jó végrehajtói képességek mellett a szervezetek „önjáró” üzemeltetésére, azaz az egyetemi döntéshozás érvényesítésének alkotó (kezdeményező) adminisztratív támogatására irányuló adottságokkal is.

d.) Az *egyetem forrásbiztosítása, anyagi és eszközellátása* alapvetően módosított formákban történik a jövőben. Az átállás előkészítése megindult, végigvitele radikális változtatásokat igényel az egyes funkcionális egységek esetében csakúgy, mint az egyetem egészét illetően.

e.) Az egyetemi kultúra (módszerek) elemeinek és rendszerének az új kihívásokra, valamint elvárásokra válaszképes viselkedéseket inspiráló karakterű, hatású átállítása az intézmény hosszú távú működésének garanciáját jelenti.

□ Az egyetem korszerű egyetemes tudásközvetítő és a nemzetközi ekvivalenciát megcélzó felkészültségének naprakész funkcióját csak az állandó, folyamatos nemzetközi kapcsolatok révén képes biztosítani, illetve bizonyítani. A korábbinál ez lényegesen tágabb és önállóbb nemzetközi kapcsolati stratégiát, valamint kapcsolattartó (tervező és operatív realizáló) aktivitást igényel, lényegesen tágabb körű bevonással és nagyobb volumenű támogatással. Mindenképpen alapozni kell az eddig kiépített és máig folyamatos nemzetközi kapcsolatokra, eközben érvényesíteni kell a Magyar Köztársaság védelmi orientációjának megfelelő prioritásokat (PfP-, NATO-orientáció), illetve lehetőségeink függvényében bővíteni kell részint a kapcsolati kört, részint a kapcsolattartás tartalmi és formai elemeit a professzionális hangsúlyok dominanciája mellett. Távlati célként tűzzük ki megfelelő stábbal, infrastruktúrával, koncepcióval, stratégiával megalapozott önálló nemzetközi kapcsolattartási rendszer felállítását és működtetését az egyetemi oktató- és kutatótevékenység színvonalának, illetve eredményességének támogatása érdekében.

F e l h í v á s

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság – az Országos Rendőr-főkapitányság, a Vám és Pénzügyőrség Országos Parancsnokság, a Határőrség Országos Parancsnokság és más szervezetek közreműködésével – 1997. szeptember 23-a és 26-a között tartja Budapesten a X. Rendvédelem-történeti tudományos konferenciát.

Program: plenáris ülés és szekcióülések. Az utolsó napon fakultatív program keretében a pénzügyőrmúzeum és a gödöllői kastély megtekintése.

Szekciók: pénzügyőri, rendőri-csen-dőri, határőrizeti.

Előadáscímeket (témajavaslatokat) a szervezőbizottság szívesen fogad. Az előadókat a bizottság írásban értesíti a téma elfogadásáról vagy elutasításáról.

Részvételi díj: 300 Ft/fő/nap. A részvételi díj valamennyi szolgáltatást (szállás, étkezés stb.) magában foglalja. A konferencián ingyenesen vehet részt, aki semilyen szolgáltatást nem vesz igénybe.

Várjuk mindazok jelentkezését, akik a téma irányáértéklődnék.

Információ, jelentkezési űrlap:

212-4555/221 v. 380 mellék,
vagy 175-8509.

Varga Péter Miklós

A polgári védelem és a környezetvédelem együttműködésének néhány kérdése

A korábbi évtizedekben hosszabb időtartamú és nagyobb méretű katasztrófák esetén jelentkező feladatok végrehajtásában a hadsereg nagy létszámú műszaki, vegyivédelmi, egészségügyi stb. alakulatai és a HM alárendeltségébe tartozó polgári védelem erői vettek részt. Időközben változtak a fegyveres erők lehetőségei és átrendeződtek feladatai. A polgári védelem jelentős tudományos, szakmai bázissal és gyakorlati tapasztalattal rendelkezik, amelyet a szerző ajánlata szerint a környezetvédelmi feladatok ellátásában kamatoztathat.

A rendszerváltást követően hazánkban a társadalmi, gazdasági mobilitás következményeként – a szükségletek hierarchikus rendszerének törvényszerűségei alapján – háttérbe szorultak a biztonsághoz, a védelemhez kapcsolódó attitűdök, szempontok. Mind az állampolgárok, mind a gazdasági vezetők a fent említett törvényszerűségeken alapján állapítják meg aktuális teendőik és ráfordításaik sorrendjét. Amennyiben valakit létkérdések szorongatnak, a veszélyek közül csak az őt leginkább fenyegetővel foglalkozik. Magyarországon a háború és a katasztrófa – legalábbis az emberek tudatában – jelenleg nem ezek közé tartozik.

A tulajdonviszonyok változása akaratlanul is újabb veszélyforrások kialakulását okozhatja. A lakások központi jellegű fenntartása és kezelése idején például úgy-ahogy, de megoldott volt a házirend és a védelem számos kérdése. Jelenleg a lakástulajdonosok egy része „az enyém, azt csinálók, amit akarok benne” elv alapján rácsokkal elzárja a lakás bejáratát, a közlekedő folyosókat, gondnokról, kapuzárásról nem gondoskodik, sok esetben elemi tűz- és egyéb védelmi rendszabályokat sért meg. Vagyis tulajdonos van, de gazda nincs.

Ilyen átmeneti helyzetben, amikor a gazdasági és erkölcsi mélypontról éppen csak elmozduló társadalom még távol van nyugat-európai irányelveknek megfelelő, a fenntartható fejlődést megcélzó környezetbiztonsági szemlélettől, *fokozott szerepe van a jogalkotásnak, az állam koordináló, iránymutató szerepének.*

Az elmúlt 5–6 évben nehezítette a döntéshozók dolgát, hogy a védelmi jellegű szervezeti változásokat a kellenél nagyobb mértékben befolyásolták a politikai vagy a védelmi funkciókat befolyásolni, kisajátítani igyekvő pártpolitikai szempontok. Ehhez járultak még a feladatokat megvalósító szervezetek belső reakciói is, amelyek a többszörös átszervezések és a sokszor kilátástalan helyzetük miatt mélyponton lévő szervezetek – részben érthető és indokolt – önvédelmi reakciói is voltak.

A fentiekkel röviden jellemzett társadalmi, gazdasági közegben, amikor már csak az igen magas követelményeket támazstó európai és ENSZ környezetbiztonsági elvek az irányadók, jogalkotásunk a specializáció és az integráció kényes egyensúlyát sikerrel valósítja meg a védelmi területeken.

Az ENSZ 1992-es riói, *Környezet és fejlődés* elnevezésű konferenciája óta a fenn tartható fejlődés koncepciója széleskörűen használt és elfogadott, amely a jelen szükségletek kielégítését biztosítja a jövő generációjának veszélyeztetése nélkül. A koncepciónak egyenes következménye az eddigi elhatároló és túlságosan specializált gyakorlat helyett a környezet biztonságának egységes rendszerű szemlélete, amely egyfajta megközelítés szerint látja a szerves összefüggést a környezet- és a természetvédelem, az egészségvédelem és a katasztrófavédelem között.

Mielőtt rátérek a polgári védelem katasztrófavédelmi tevékenységének környezetvédelmi aspektusaira, nézzük meg *az eddig gyakorlat hiányosságait, és hogy miben jelent újat a fenti szemlélet.*

Az elmúlt évek katasztrófavédelmi gyakorlatában rögzült néhány olyan szemlélet, amely már-már gátolja a polgári védelem továbblépését, fejlődését. Elterjedt az elsődleges beavatkozás túlzott hangsúlyozása, ami alapvetően helytelen felfogás. Ez ugyanis a katasztrófavédelem teljes folyamatát azonosítja az első beavatkozás általában rövid idejű szakaszával, azaz az egész védelem kezdeti lépéseivel és nem veszi figyelembe az előzményeket, a hatásláncot, valamint a mentés kiszélesítését; a tevékenység logisztikai háttérét és igényét, a lakosságról való gondoskodást; a fentiekkel kapcsolatos tervező-szervező munkát, a vezetői tevékenységet stb. Ebből következik, hogy hazánkban az eddig intézményesített, többnyire szokásjogon alapuló szabályozási, szervezeti, operatív gyakorlat nagyrészt technikacentrikus. A legkritikusabb vészhelyzeti magatartásmódok kezelését illetően lemaradt a katasztrófa-lélektan és a magatartás-tudomány által kínált lehetőségek hasznosításában. Ez a tény leginkább a veszélyhelyzeti vezetés, a vezetői alkalmasság kérdéseinél mutatkozik meg. Nem veszi továbbá figyelembe sem a vezetést, mint folyamatot, sem a logisztikát. Mivel pedig ezeken a tereken a polgári védelem jelentős tudományos, szakmai bázissal és gyakorlati tapasztalattal rendelkezik, a közeljövőben koncepció formájában kidolgozza a veszélyhelyzetben döntéshozó vezetői feladatokat ellátók alkalmasságával és képzésével kapcsolatos követelményrendszert. Az erre alapuló elemzések és vizsgálatok – a gyakorlat és katasztrófaszituációk tapasztalatai alapján – elsősorban azon rendvédelmi és közigazgatási vezetőknél halaszt-hatatlanok, akiknek tevékenységük jellege miatt nem áll módjukban meggyőződni ilyen irányú ismereteikről, képességeiről vagy azok hiányáról.

A már elavult szemléltetekkel szemben napjainkban az egyre inkább teret nyelő környezetbiztonság fogalma és gyakorlata integrálja a lehetséges károsodások megelőzését, elhárítását mind a természeti, mind a műszaki, mind a társadalmi problémák tekintetében. Az irányzat elemei nem újak. A hangsúly tolódik el minden területen az operatív beavatkozástól a megelőzés irányában, a szakmai elszigeteltségtől a globális szemlélet (együttes védelem) felől, a műszaki-technikai megoldásoktól a tudatosítás-felkészülés felé.

Mindezek figyelembevételével célszerű megvizsgálni *a polgári védelem katasztrófavédelmi tevékenysége során jelentkező környezetvédelmi érdekeket!*

A polgári védelem – mint szervezet és mint feladatrendszer – a következő néhány speciális megkülönböztető jeggyel rendelkezik a katasztrófavédelem többi beavatkozó szervéhez, szereplőjéhez képest:

- feladatainak jellegéből adódóan sokféle tevékenységi kört, szakmát integrál; tevékenysége elsősorban a tervezésre, szervezésre, vezetésre és felkészítésre irányul a nem minősített időszakokban;
- a megelőzéstől a helyreállításig a feladatok teljes folyamatában fontos szerepe van;
- a legtöbb információval, adattal rendelkezik működési területén mind a veszélyforrásokról, mind a veszélyeztetettekről, rendelkezik a kiterjedt kárterületen beavatkozó szervezetek együttműködését, tevékenységét vezetni képes szakemberekkel és az ehhez szükséges tudományos, szellemi potenciállal;
- a fegyveres és rendvédelmi szervek közül a tűzoltóság mellett a polgári védelemnek van a lakosság széles rétegeire közvetlen befolyása;
- a katasztrófavédelem nemzetközi kapcsolataiban, feladataiban meghatározó szerepe van.

A katasztrófavédelmi feladatok ellátása során szinte minden résztvevő – így a polgári védelem is – talál kapcsolódási, együttműködési pontokat a környezetvédelemmel. A polgári védelmi törvény a különböző típusú veszélyhelyzetek esetében meghatároz bizonyos mennyiségi mutatókat, melyek fölött már nem elégséges a helyzet megnyugtató kezeléséhez a környezetvédelmi, a népegészségügyi vagy más szolgálatok beavatkozása. Az ilyen helyzetek természetéből adódik azonban, hogy lehetetlen előre olyan mennyiségi és minőségi sarokpontokat rögzíteni, melyek meghatároznák a helyzet minősítését és az egyes szolgálatok belépésének szükségességét. A jogszabályok által együttműködésre kötelezett szolgálatoknak is elemi érdeke, hogy az egymásra mutogatás helyett a közös cél érdekében a legmesszebbmenőkig vegyék figyelembe a partnerszervezet szempontjait, feladatait.

A következőkben a teljesség igénye nélkül a legjellemzőbb és az együttműködés lehetőségét leginkább szemlélhető érdekazonosságokra hívom fel a figyelmet.

A polgári védelem katasztrófavédelmi tevékenységét – az ENSZ-programokhoz hasonlóan – a jellemző veszélyforrások jellege alapján célszerű vizsgálni.

A természeti katasztrófák közül hazánkban az árvizek és a meteorológiai jellegű veszélyhelyzetek okozhatnak a legnagyobb valószínűséggel komoly károkat, sőt e két veszélyforrás támadása egybe is eshet. Az árvíz az a katasztrófatípus, amely az élő és élettelen környezet szinte minden objektumát szereplőjét a legnagyobb területen veszélyeztet, pusztítja.

A környezetvédelmi törvény (a továbbiakban: Kvt.) 49. § (2) c. pontja követelményként határozza meg, hogy „a környezetveszélyeztetés a lehető legkorábban felismerhetővé váljon”. A polgári védelem feladata a települések veszélyeztetettségének – így az árvízveszélynek is – a felmérése. Egyértelmű, hogy a veszélyfelmérés, a kockázatelemzés, a terület, az objektumok érzékenységeinek felmérése közös érdek. Sőt, részben közös feladat is lehet, mert a többi együttműködő bevonásával, az anyagi lehetőségek és a szellemi potenciálok egyesítésével lényeges megtakarítások érhetők el.

A környezetvédelmi érdekeket és szempontokat már a tervezés időszakában fi-

gyelemben kell venni úgy, hogy megjelenjenek az árvízvédelmi, a polgári védelmi, a tűzvédelmi stb. tervezésben. A megyei, a városi védelmi bizottságokban környezetvédelmi szakembereknek kell képviselniük a veszélyhelyzetben esetleg háttérbe szoruló, a természetes környezet megóvását szolgáló tényezőket. Ezen túlmenően korszerű, a globális környezetbiztonság igényeit kielégítő védelmi megoldások, technológiák, eszközök kidolgozása, átvétele szükséges minden területen.

Nézzük meg például az árvíz levonulása utáni helyzetet! A polgári védelmi szakalegységek egyik legfontosabb feladata az állati tetemek összegyűjtése, elszállítása, megsemmisítése, a mesterséges környezet fertőtlenítése és az ezzel összefüggő ideiglenes helyreállítás a lakosság visszaköltöztetésének biztosítása érdekében. A fertőző gócok felszámolása egyben fontos környezetvédelmi érdek is. A vadon élő állatok mozgása árvíz esetén előrejelezhető ugyanúgy, mint a fertőzés által fokozottabban veszélyeztetett vagy nagy értéket képviselő területek kijelölése. A fertőtlenítés során olyan módszereket, technológiákat, anyagokat kell alkalmazni, melyek hatékonyak, ugyanakkor a lehető legkisebb mértékben terhelik a környezetet. A lakosság, valamint az állatállomány tömeges helyválttatása, kitelepítése felvet környezetvédelmi problémákat. A befogadóhelyeken zsúfoltság alakul ki, és amennyiben a hulladékok, szennyvíz, trágya stb. többletmennyiségének kezelése nincs sem tervezve, sem megoldva, úgy jelentős környezetterheléssel kell számolnunk. Ideiglenes megoldások kidolgozásával és megvalósításával a polgári védelem lényegesen hozzájárulhat ennek csökkentéséhez vagy megakadályozásához.

Árvíz esetén a különböző veszélyesanyag-tárolóhelyek – elsősorban a növényvédelmi vegyszerraktárak – a lehetséges másodlagos veszélyforrások. A víz a legkülönbözőbb módokon hat ezekre az anyagokra: a mechanikai károsítástól a kémiai reakciókig. Könnyű belátni, hogy hatásukra olyan súlyos környezetvédelmi, sőt az embereket közvetlenül is veszélyeztető helyzetek alakulhatnak ki, melyek felül is múlhatják az árvíz pusztító hatását.

Az eddigiek igencsak érzékeltetik a globális környezetbiztonsági szemlélet fontosságát, hiszen az esetek jelentős részében, az állandó tényezők esetében pontosan előre lehet jelezni és elhatárolni az elsődleges veszélyeket a lehetséges, közvetetten pusztító tényezőktől. Természetesen ez a változó tényezők esetére nem vonatkoztatható. Mindez összetett és rugalmas tervezést és vezetést kíván. Ebből következik a kárterületek jellegéből adódó feladatok és beavatkozások sokfélesége, amikor is az együttműködés és a kölcsönös támogatás létkérdéssé válik.

Az 1994-es jokohamai ENSZ-konferencia egyik lényeges tanulsága volt, hogy a természeti katasztrófák hatásának csökkentése tipikusan ágazatközi feladat, amely feltételezi a társadalmi reakciókat ismerő kormányzati, valamint más szervezetek, szakemberek átfogó és szoros együttműködését.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk egyik lényeges feltétele a biztonságot érintő kérdések közül – a kémiai biztonság érdekében – a jogilag is kötelező EU- és OECD-irányelvekkel való összhang megteremtése. A mesterséges környezetből eredő két, leginkább veszélyeztető tényező – a kémiai és a nukleáris – közül az előbbinél hazánkban lényeges elmaradások hátráltatják a csatlakozási folyamatot. A jogszabályi háttér egy része még ideiglenes, a szervezetek nehézkesen, bonyolultan működnek, a vizsgálati laboratóriumi háttér nem akkreditált, vagyis nem az EU és

az OECD országokban bevezetett helyes laboratóriumi munkavégzés (Good Laboratory Practice – GLP) szerint működik, és a helyzet meglehetősen áttekinthetetlen.

Mivel a végleges megoldás jórészt gazdasági fejlődésünk függvénye, így fokozott szerepe van a környezetvédelem és a polgári védelem együttműködésének.

Meggondolandó a széttagolt monitoring rendszerek helyett – a nukleárishoz hasonlóan – egy egységes országos rendszer vagy a rendszereket összefogó szervezet kialakítása, mely végezné a méréseket, az adatszolgáltatást, az előrejelzést és az értékelést. A kockázatbecslés és -elemzés, a veszélyeztetettség értékelése – részben a környezeti hatásvizsgálat keretében – mindenképpen közös érdek, esetleg közös feladat.

A vegyi kárterület felderítése az emberek mentése és az anyagi javak megóvása érdekében történik, de a szennyezés a legtöbb esetben a környezetet is veszélyezteti.

A mentés-mentesítés elsődleges célja figyelembevételének a környezet biztonságát is szem előtt tartó magatartáson keresztül kell érvényesülnie. Ez a gyakorlatban a felderítés eredményeinek, a mérési adatoknak és egyéb információknak a cseréjével, a kölcsönös tájékoztatással valósulhat meg. A mérgező anyagok közömbösítése, a mentesítési eljárások során a polgári védelem saját lehetőségeit kihasználva úgy járulhat hozzá környezetvédelemhez, ha korszerű, a természetes környezetet nem vagy kevésbé károsító technológiákat, eszközöket, anyagokat alkalmaz. Ezek kutatása, fejlesztése, átvétele a környezetvédelemmel közös projektek keretében történhet. Számolni kell azonban azzal, hogy – mivel új, korszerű eszközökről stb. van szó – ez költségesebb megoldás, mint a „hagyományos”. Ezért hangsúlyoztam, hogy hosszú távú környezetbiztonsági szemléletre van szükség a döntés minden szintjén. El kell érni, hogy minden vezető megértse és ne csak hangoztassa: a természetes és a hasznos mesterséges környezet olyan felbecsülhetetlen érték és oly nagy a jelentősége, hogy rövid távú, kis hasznú takarékoság érdekében nemhogy nem szabad, hanem egyenes büntett a rovására takarékoskodni.

A két védelmi szervezet – a polgári védelem és a környezetvédelem – a fentiekén kívül a kutatás, a fejlesztés és a felkészítés valamint a tudatosítás terén működhet együtt a legeredményesebben.

Mivel a két feladatrendszer érintő, meghatározó veszélyeztető tényezők részben közösek, logikusan adódik a közösen alkalmazható technológiák, műszerek, eszközök stb. kutatása, fejlesztése.

Mind a környezetvédelmi, mind a polgári védelmi törvény jelentős feladatokat határoz meg a lakosság felkészítése, a tudatosítás terén. Sok esetben nem célravezető az ismeretátadás szervezet szerinti elkülönítése. A veszélyek jellege szerinti közös oktatási, tájékoztatási projektek (mint pl: kémiai veszélyforrások környezetünkben; vagy a radioaktivitás veszélyei) igen hatékonyak lehetnek. A közös anyagokban – ahol szükséges – természetesen egyértelműen el kell különíteni a védekezést, a megelőzést végrehajtó két szervezetet, amennyiben ez az állampolgár konkrét feladatainak, jogainak megértéséhez szükséges.

Az oktatás és a kutatás összehangolását nagymértékben elősegítené a ZMNE-n a védelemigazgatási szak létesítése, melyen belül – többek között – polgári védelmi és környezetbiztonsági tanszékek is létesülhetnének.

A fejlett országok tapasztalatai alapján a tudatosítás-felkészítés leghatéko-

nyabb színterei a veszélyhelyzetet kezelő különböző társadalmi önszerveződések. Ezek nem csak az általunk jól ismert önkéntes szervezetek (pl. tűzoltó, rendőr, polgárőr) hagyományos funkcióit látják el. Mintegy összekapcsolják a veszélyeztetett lakosság védelmét egyrészt a veszélyeztetőkkel (az ipar), másrészt a védelemért felelős állami szervekkel.

Az utóbbi években ezen szerveződések a fejlett technológiákkal rendelkező országokban előtérbe kerültek, mert az ipari katasztrófák tapasztalatai szerint a veszteségek nagymértékben függnak az elsőként reagáló helyi közösségek hozzáállásától, a formális és az informális vezetők intézkedéseitől.

Az ENSZ környezeti programja (UNEP) által 1987-ben kiadott, *Vészhelyzetek tudatosítása és kezelése helyi szinten* című kézikönyv a cím angol rövidítése, vagyis APELL néven vált ismertté. A helyi közösségek informálása, bevonása a tervezésbe, a gyakorlásokba a védekezés eddig háttérbe szorított humánszempontjait állítja előtérbe. Ennek révén egy kellően motivált, a veszélyeket, az elhárítási módokat ismerő és az állami, az önkormányzati szervekkel együttműködésre kész lakosság áll szemben a katasztrófa pusztító tényezőivel.

A lakossági önszerveződések a környezetvédelmi és a katasztrófavédelmi feladatok találkozásának, az együttműködésnek ideális színterei. A probléma általában úgy kezdődik, hogy valamilyen veszélyes vagy veszélyesnek vélt technológia ellen tiltakozik a lakosság. Nem mindegy, hogy kétségeivel a számára félelmetes információözönben magára hagyva vagy a fent vázolt önszerveződések formájában ad hangot ennek. A tudatos és együttműködő helyi közösségek a technológia telepítésétől az esetleg bekövetkező balesetig, katasztrófaig a legfontosabb partnerei mind a veszélyeztetőknek, mind a védelmi és a közigazgatási szerveknek.

* * *

A fentiek csupán a problémakört érzékeltették, a két feladatrendszer, a szervezetek közötti kapcsolódások ennél sokkal szélesebb körűek. Mint ahogy a környezetvédelmi törvény 10 §-a is utal rá: az együttműködés, a kölcsönös érdekek gyakorlati megvalósulásának színterei az önkormányzatok. Az ehhez szükséges jogszabályi háttér kialakulóban van, azt azonban tudomásul kell vennünk, hogy a különböző ENSZ- és európai irányelvekhez, szabályozásokhoz való csatlakozásunk csak kisebbrészt szervezési kérdés, nagyobb részt gazdasági fejlettségünk, anyagi lehetőségeink függvénye. Ezért nem mindig célravezető a fejlett országok védelmi szervezeteinek mintájára történő átszervezés, változtatás vagy az irányelvek, fogalmak szinte automatikus átvétele, gyakorlati megvalósítása. A környezetbiztonság fogalma fontos problémakört, irányelveket, megközelítési módot takar, melynek célja az eddigi elhatároló és technikacentrikus szemléletmód megváltoztatása. Akit ez a tény elhamarkodott integrációs javaslatok kimunkálására ösztönöz, azok szerintem nem járnak helyes úton. A jelenlegi és a folyamatban lévő jogi szabályozás megvalósítja a szakszerűség érdekében indokolt szervezeti elkülönülést, ezzel egyidejűleg a globális környezetbiztonsági szemlélet érvényesítését is lehetővé teszi az együttműködés kérdéseinek, lehetőségeinek előtérbe helyezésével.

Nagy Tibor

A Honvédelmi Minisztériumban folyó hadtudományi munkáról

A múlt év során a Honvédelmi Minisztérium szerveinél a tudományos munka a HM szervek együttműködésével összeállított, a HM Oktatási és Tudományos Tanács által megvitatott, majd a közigazgatási államtitkár által jóváhagyott munkaterv alapján folyt.

A kutatás középpontjában a Magyar Köztársaság védelmi doktrínájával, a haderő átalakításával, az ország védelmével, a humánerőforrás-gazdálkodással összefüggő és más, a haderőreformhoz közvetlenül vagy áttételesen kapcsolódó kérdések tudományos megvalósítása állt.

A kutatás célja volt: a kormány és a HM felső vezetése politikai, katonai (politikai és katonai stratégiai) döntéseit előkészítő, s azok végrehajtását támogató, olyan tudományos elemzésre épített anyagok összeállítása, amelyek a tárca különböző szervei által kitűzött fő feladatokat előkészítő, kidolgozó operatív munkához háttér-információkat, érveket szolgáltattak.

A központi tervben meghatározott feladatok végrehajtásában, a célok megvalósításában a HM szervek a saját szakterületeiket érintő témákban önállóan – a központi tervben részükre kiírt vagy az általuk vállalt problémák, kérdések kutatásával, illetve saját szervezésben, a

szükséges együttműködött megválasztva stb. – dolgoztak, míg az adott területen kívül eső szervek, csoportok kutatásaikban érvényesítették szakmai szempontjaikat.

A hadtudományi munka egyes területein végzett tevékenységet az 1996. évben az alábbiak jellemezték:

1. *A tudományszervezés területén fő feladat volt:* a tudományos munkára vonatkozó irányelvekben, tézisekben (A hadtudományi kutatások fő iránya az ezredfordulóig – az 1994. november 24-i – tudományos konferencia anyaga, valamint a HM közép- és hosszú távú kutatási terve) megfogalmazottak, a tudományos munkára vonatkozó egyéb előírások és az előjárók által meghatározott követelmények érvényre juttatása; a tudományos munka szervezeti, személyi, anyagi és információs stb. feltételrendszerének biztosítása; a kutatás szervezése, irányítása és koordinálása stb. A konkrét kutatási témákat illetően tartalmilag *szervezési fő feladat volt* – a központi terv céljai megvalósítására irányuló erőfeszítések összehangolásával – annak biztosítása, hogy a kutatások, illetve az azok eredményeit összefoglaló tanulmányok minél színvonalasabbak, jobbak legyenek.

A fenti törekvések jegyében jelentősen javultak a kutatás feltételei, gazdagodtak eszközei, módszerei és formái, kibővült a kutatások köre, elismertebb és fogadottabb lett a tudományos munka, illetve az annak eredményei iránti igény.

Az eredmények azt mutatják, hogy a HM 1996. évi munkatervében meghatározott feladatok teljesültek.

Részleteiben:

- A tudományszervezés kiemelt feladatai közé tartozott az új típusú doktori képzés (PhD) többéves, tudományos elemzésre alapozott előkészítése és beindítása ZMNE-n. Az egyetemen megteremtődtek a doktoranduszképzés szervezeti és jogi feltételei, ide koncentrálódik az a szellemi potenciál is, amely korábban önálló bázison működött (SVKI, Környezetvédelmi központ, Békepartnerségi nyelvközpont), erre épül a polgári egyetemekkel egy közös program.
- Az éves program alapján fontosabb állami feladatokhoz kapcsolódó témákat tűzött napirendre és vitatott meg az OTT két helyi és egy kihelyezett ülésén.
- A HM az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások Kollégiuma egy ülésének biztosításával, pályázatok elbírálásával, valamint az MTA szervezésében rendezett konferencia előkészítésében és megtartásában működött közre. Az OKTK eddigi támogatási rendszerének átalakítása miatt (az alapítvány bírósági jóváhagyásra, bejegyzésre vár) a VII. főirányba tartozó témák kutatásának ideje a honvédség kutatói részéről áttevődtek erre az évre. A jövőben alapítványi rendszerben történik a támogatás.
- Többszöri egyeztetés, pontosítás után elkészült a HM és az MTA közötti tudományos együttműködési megállapo-

dás, melyet a felek 1997. május 29-én aláírtak. Összeállítását mindkét részről hosszabb előkészítés, az együttműködés céljait, területeit, módszereit, formáit, a felek vállalásait pontosító egyeztetés előzte meg.

- A tudományszervezés keretében fontos, az együttműködést előkészítő kezdeményező lépés volt a 810-es számú MANS (ORG) tanulmány (brit átvilágítás) MTA szakértőivel történő véleményeztetése és annak felhasználása az MH átalakításában. A téma további vizsgálatát célozta a múlt év végén előkészített és ez év februárjában megtartott konferencia az MTA bevonásával. A konferencia anyaga magyar és angol nyelven kiadásra kerül.
- A tudományszervező munka fontos elemeként használtuk ki a különböző – eléggé nagyszámú – tudományos rendezvényeket, amelyeken intézkedéseink helyességéről képet kaphattunk, és a tájékozódás mellett állásfoglalásunkkal, véleményünkkel segíthettük, befolyásolhattuk a rendezők törekvéseit.

2. A HM 1996. évi kutatási tervében öt főirány keretében 40 téma kutatását tűztük ki célul a biztonságpolitika, a védelempolitika, a haderő-átalakítás, az országvédelem, a védelemgazdaság, a katonai logisztika és a humán szféra kérdéseit illetően.

A tervezett témák többségének kutatása befejeződött, jellegénél fogva néhány ez évre is átnyúló kutatást igényel. Az év végéig mintegy 30, írásba foglalt tanulmány érkezett a főosztályra. Ennek 2/3-a tervezett, 1/3-a újként felmerülő, nem tervezett, önálló kezdeményezésként megírt tanulmány, témájuknál fogva ezeket a főosztály elfogadta.

A tanulmányok a katonai doktrína alaptételeitől, a biztonságpolitikai kérdésektől kezdve a haderő-átalakítás szá-

mos kérdésén át, a kormányzat honvédelmi irányítása, a fegyveres erők vezetése, a hatás- és jogkörök, döntési mechanizmusok szabályozása, a védelmi tervezés, a védelemgazdaság és a katonai logisztika számos kérdésével foglalkoznak. Alapvetően arra irányulnak, hogy a katonai doktrína alapkérdéseit, téziseit, tételeit, a hadászati elveket és nézeteket tételszerűen összefoglalják, s hozzájáruljanak azoknak az elvi, elméleti alaptételeknek a megfogalmazásához, amelyekre építhetők, kitűzhetők a haderőreform fő irányai. Ezek a hadtudományi munkák egyik legtömörebb, legmagvasabb, a politika és a hadügy szintézisét legkonkrétábban megvalósító termékeként kezelik, értelmezik a katonai doktrínát, amely olyan alapkérdésekre ad választ, amelyek nélkül haderőreformot, haderő-átalakítást elkezdeni nem lehet.

A hadtudományi munka tanulmányokban foglalt eredményei elsősorban a kidolgozóknál, a kutatás folyamatában realizálódtak, a másodsorban képviselt értékeik a további felhasználás során hasznosulnak (összegező munkákban, háttéranyagként, szakirodalomként stb.).

A főosztály azt tervezi, hogy a legjobb tanulmányokból az év második felében tanulmánygyűjteményt állít össze és ad ki.

A katonai doktrína kérdéseinek további kutatását, folyamatos vizsgálatát ez évben is fő feladatnak tekintjük. Ezt célozta a vezérkarral együttműködésben megszervezett konferencia, amelyet – 1996-ról áttéve – 1997. február 21-én tartottunk a katonai doktrínáról. Ezt a rendezvényt közbeeső állomásként – tisztázó, értelmező, a további kutatások irányait meghatározó kollektív tanácskozásként – kezeltük. Terveink szerint az év végéig a HM és az MHTT közös programja alapján újabb konferencia rendezése

kerül sor, amely összegezné a téma kutatásának eredményeit. Ez a munka, túl azon, hogy nélkülözhetetlen a haderő reformjához, az átalakításhoz, megalapozhatja az új nemzeti biztonsági és katonai stratégia kidolgozását is.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a jövőben a kutatás hatékonysága, eredményessége érdekében jobban össze kell hangolni, egyeztetni a kutatási terveket és témákat a különböző tudományos műhelyekkel, tervszerűen, jobban megosztva és „testre szabottabban”, ugyanakkor bizonyos feladatokra jobban koncentrálni kell az erőket, eszközöket igénybe venni, felhasználni. Az egyeztetést (témák, szerzők, kutatók, határidők, díjazás módja, összege stb.) a kutatási megbízások megkötése, pályázati felhívások kiadása előtt minden esetben el kell végezni.

3. Az év során hét jelentősebb rendezvényünk volt. Ezek közül kiemelkedett:

- az MTA Kollégiuma által rendezett kétnapos konferencia, amelyen a plenáris tanácskozást követő napon a VII. főirány szekciouülésén a HM, a honvédség kutatói adtak számot kutatásaik eredményeiről;
- az ez évre áttevődő, de a múlt évben elkészített, a civil kontrollról és a haderő-átalakítás folyamatát és további aktuális feladatait áttekintő konferencia;
- az OTT három alkalommal ülésezett. Napirendjei között szerepelt többek között a felsőoktatási reform (ZMNE), a tiszthelyettesképzés és az új rendszerű doktori képzés, a Monostori-erőd, a HM kutatási terve végrehajtásának értékelése és más aktuális kérdések, közöttük a SVKI és a HIM munkájának áttekintése;
- a fentiekén kívül két alkalommal értekezlet, továbbképzés keretében tekintettük át a tudományszervezők rész-

vételével a kutatás szervezési, szervezeti és módszertani kérdéseit, és hangoztuk össze a munkánkat.

4. 1996-ban hat olyan kiadvány gondozását – előkészítését, szerkesztését, kiadását és anyagi fedezetét – vállaltuk fel, amelyek tudományos értéket képviselnek. Ebből három: A vezető- és tisztképzés története (az 1100 évforduló alkalmából). A tiszthelyettesképzés megújítása, A katonai logisztika (angol nyelvű összeállítás) konferenciák anyagai; további három egyéb kategóriájú kiadvány: szakoktatás követelményeit tartalmazó füzetek, Magyarország a második világháborúban című lexikon, és egy önálló – szakmai körökben, nagy elismerést arató, a rádiólokációs rendszer korszerűsítését elemző tudományos munka.

5. A hadtudományi munka személyi és anyagi kondíciói biztosítva volt. Egyre többen kapcsolódnak be a tudományos munkába és vállalják önálló témák kutatását. Nőtt a tudományos fokozatok megszerzésére irányuló igény. 1996-ban 12 fő szerzett, hadtudomány kandidátusa fokozatot, 6 doktor univ. fokozatot minősítettek (egyenértékűsítették) PhD fokozatossá, és habilitált 20 fő. 1996. szeptember 1-jével indított új típusú doktori (PhD) képzésben 19 (a Honvédelmi Minisztériumból 17 fő, a Belügyminisztériumból 2 fő) doktorandusz hallgató vesz részt.

A hadtudományi munka eredményeinek díjazására, a kutatás ösztönzésére, különböző pályázatokra, rendezvényekre és a kiadványok anyagi fedezetére megfelelő keret állt rendelkezésre, amely biztosította az igények kielégítését.

A honvédelem érdekében huzamosabb időn át kifejtett eredményes munkájuk, pedagógiai és tudományos életút-

juk, a tudományos közéletben vállalt kiemelkedő tevékenységük elismeréseként 1996-ban három fő Zrínyi Miklós Díjban; két fő Hunyadi Díjban és egy fő Flor Ferenc Díjban részesült.

*

Összességében megállapítható, hogy a hadtudományi kutatómunka a HM 1996. évi tudományos munkatervében meghatározott feladatok és célok szellemében folyt, a kitűzött témák többségét – a HM főosztályai és intézményeinek aktív és alkotó közreműködésével – kelő eredményességgel feldolgozták. A kutatás eredményei segítettek a biztonság, a honvédelem, a fegyveres erők átalakításának bonyolult folyamataihoz kapcsolódó törvényhozói, kormányzati és katonai döntések megalapozását.

Javult a kutatómunka szervezettsége, a tudományos tevékenység koordinálása, irányítása és a kutatási eredmények felhasználása. Nőtt a tudomány művelőinek elismertsége.

A HM főosztályai és intézményei – mint ágazatfelelősök, egyben az adott területek tudományos műhelyei – egyre nyitottabbá váltak más tudományok, polgári kutatói bázisok, szervek irányába, kölcsönös igényként fogalmazódik meg az együttműködés szükségessége a biztonság, a honvédelem kérdéseiben.

Ez év kutatási feladatai között prioritást kapnak: a katonai doktrína, a nemzeti védelmi politika és katonai stratégiai alapelvek, a biztonság, az euroatlanti integráció kérdései, különösen a NATO-csatlakozás feltételei, követelményei és a haderő-átalakítás elvi és gyakorlati kérdései, valamint az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150-ik évfordulójához kapcsolódó tudományos rendezvények és a jubileumi hadtudományi pályázat.

Léka Gyula

A műszaki csapatok helye, szerepe katasztrófhelyzetekben

A hazánkat gyakorta sújtó árvizek és más természeti csapások elhárításában, a következmények felszámolásában évtizedek óta részt vesznek a Magyar Honvédség műszaki alakulatai. Hatékony közreműködésük mindenkor függvénye volt a résztvevők létszáma mellett a csapatok felszereltségének, kiképzettségének, földrajzi elhelyezkedésüknek és diszlokációjuknak. A rendszerváltás egyiütt járt a haderő átalakításával is, amely 1989 óta jelentősen érintette a Magyar Honvédséget és annak műszaki szervezeteit. Az MHTT műszaki szakosztálya a fentiek kapcsán időszerűnek és szükségesnek tartotta, hogy – szakemberek bevonásával – egy konferencia keretében áttekintse a műszaki csapatok jelenlegi helyzetét, és a jövő katasztrófaelhárításaiban való részvételük lehetőségeit. A szerző ezt kívánja elősegíteni tapasztalatai közreadásával és a jövőt illető véleménynyilvánítással.

Napjainkra megszűntek olyan műszaki helyőrségek, mint Győr, Pápa, Marcali, Ercsi, Baja, Hatvan, Szolnok, Szeged, Orosháza, a már korábban megszűnt alakulatokról és alegységekről nem is szólva.

Nagy folyóink mentén – amelyek a katasztrófák állandó veszélyforrásai – ma csupán egyetlen, számításba vehető műszaki alakulat, a szentesi dandár található. Az alakulatok megszűnésével egyidejűleg jelentősen csökkent a védekezésre bevonható műszaki technikai eszközök száma is, s ami még fájdalmasabb: a hadseregéből eltávozott a jól képzett, tapasztalt műszaki parancsnoki állomány. Mielőtt még elmerülnénk a ma és a holnap gondjaiban, röviden tekintsünk vissza a múltba! Nézzük meg, hogy a műszaki csapatok milyen formában és módon vették ki részüket az országot ért rendkívüli események, katasztrófák megelő-

zésében, a védekezésben és a következmények felszámolásában.

A műszaki csapatok tevékenysége 1990 előtt katasztrófhelyzetekben

A régmúlt egyes eseményeiről a kezembe került különböző szakirodalom tanulmányozása, a közelmúltról pedig saját tapasztalataim alapján adom közre ismereteimet. Az egyik feljegyzés arról tanúskodott, hogy az 1879-es, Szeged környéki árvízvédekezésben már közreműködtek műszaki alakulatok a gátak megerősítésében, új gátak építésében, építőanyagok kitermelésében, szállításában és a robbantási munkálatokban. A Magyar Királyi Honvédség történetéből ismerjük, hogy műszaki szervezeteinek kialakítása során már figyelembe vették a nagy folyóink által előidézhető árvízveszélyt, és a Duna, illetve

a Tisza által veszélyeztetett térségbe mintegy tíz műszaki alakulatot állítottak fel.

A második világháború után megalkult Magyar Néphadseregben (MN) a rendszerváltásig a műszaki csapatok egyik feladatát képezte az országot érhető természeti csapások elhárításában való részvétel. A fő hangsúly a környezetünket leginkább veszélyeztető árvédekezésre irányult, amit hazánk földrajzi fekvése indokolt.

A Kárpát-medence közel 23%-a, kb. 21 000 km² terület mélyebb fekvésű, mint folyóink árvízszintje, ennél fogva – szinte egyedülálló módon Európában – talán rosszabb a helyzete, mint Hollandiának. Mindezt tetézi még az a tényező, hogy e területek a legsűrűbben lakottak és a legértékesebbek. Jelentős számú nagyváros esik ebbe az övezetbe, köztük van a főváros. Az éghajlati viszonyok, az árvízi statisztikai adatok arra mutatnak, hogy 2–3 évente közepes, 5–6 évente nagy és 10–12 évenként rendkívüli árvizek alakulhatnak ki. A Dunán az árvizek általában a tavaszi hóolvadás végén, nyáron és késő ősszel, a Tiszán március–április, illetve július hónapban következnek be. Mindkét folyón tél végén, a hirtelen felmelegedés hatására gyakori a jeges árvizek kialakulása. Az árvízi hatások tartóssága egyes folyószakaszokon elérheti az ötven vagy a százötven napot is. Az árvíz elleni védekezés alapvető módja a megfelelő gátrendszer kiépítése. Az 1882-ben kezdődött védvonalépítések eredményeként ma a fő védelmi vonalak hossza a Dunán kb. 4220 km, a Tiszán 2910 km, kiépítettségük műszaki alapota azonban több száz km-en még ma sem éri el a kívánt színvonalat.

Kiemelt figyelmet érdemel a védekezés szempontjából, hogy a legutóbb keletkezett árvizek vízszintje szinte minden esetben meghaladta az előzőleg mért adatokat, ezzel egyébként a jövőben is számolni kell.

A fő vonalaiban vázolt tényezők elensúlyozására, a vízügyi feladatok ellátására 1945 után egy egységes szervezet jött létre, az Országos Vízügyi Hivatal (OVH), amellyel együttműködésben a Magyar Néphadsereg kijelölt erői – különösen a műszaki erők – tervszerűen és szervezeten készültek fel és vettek részt az árvédelmi feladatok ellátásában. A követelményeket törvények, miniszeri utasítások szabályozták és szakutasításokban fogalmazódtak meg részletesen. Az OVH az árvédekezés regionális irányítására létrehozta a vízügyi igazgatóságokat (12-t), a honvédség pedig ezekkel összhangban kialakította a katonai árvízvédelmi körzeteket. Mindkét irányító szervezetnél felállították az árvédekezés végrehajtó szervezeteit, a védekező, illetve mentőosztásokat. Meghatározták a védekezéshez szükséges erők, eszközök stb. kirendelésének szabályait, a veszélyeztetettség fokozatait. Mindezeket árvízvédelmi tervekben rögzítették, amelyeket minden év elején pontosítottak.

Az MN fejlesztése együtt járt a műszaki csapatok korszerűsítésével. A felszerelés minőségi változásai alkalmassá, a csapatok diszlokációi lehetővé tették, hogy árvíz- (belvíz) veszély esetén akár helyi, akár regionális vagy országos vonatkozásban szervezeten és időben vegyenek részt a védekezési és a mentési munkákban.

A műszaki csapatok állományába pontonos hidász, út- és hídépítő, műszaki-utász, állásépítő, vízellátó, búvár-, hadihajós, tűzszerész és különböző technikai egységek és alegységek tartoztak. Ezekből hozták létre a katonai árvízvédelmi körzetek és az MN tartalék erők különböző osztagait. Ilyenek voltak az árvízvédelmi, a jégrobbantó, a könnyű- és nehézmentő-osztagok és a speciális tartalék erők. Nagyságuk általában sza-

kasz-század erejű volt, kivéve a tartalékokat (az ún. központi erőket), ahol ennél nagyobb kötelékek álltak rendelkezésre.

A műszaki csapatok, törzsek és a vezető állomány kiképzése és felkészítése elsősorban a harc hadműveleti műszaki biztosítás feladatainak végrehajtása érdekében történt. Emellett a műszaki csapatok vezetése minden szinten tudatosan törekedett a parancsnoki állományt, a csapatokat és törzseket felkészíteni a katasztrófaelhárításából adódó feladatok eredményes elvégzésére. Ennek érdekében a kiképzési programokba, az oktatási intézmények tematikájába beállították többek között, az árvíz eleni védekezéssel kapcsolatos legfontosabb oktatási kérdéseket is. A tiszti iskolától az akadémiáig, a szakasztól a dandárokig bezárólag a szükséges óraszámok keretében elméleti és gyakorlati képzés került végrehajtásra. A műszaki parancsnokok és törzsek felkészítésében esetenként külön is helyet kaptak a különböző vízügyi szervek vezetőivel és kijelölt erőivel közös foglalkozások, gyakorlatok. A legfelső vezetői szinteken rendszeresen foglalkoztak a védekezés feladatainak összehangolásával, pontosításával. Több alkalommal megtörtént, hogy a vízügyi igazgatóságok vezetői és az árvízvédelmi körzetek műszaki erőinek parancsnokai közös rendezvényen dolgozták fel a tapasztalatokat, értelmezték a tennivalókat és ismertették (bemutatták) a védekezés legújabb eszközeit, anyagait, ezek alkalmazási formáit. A kiképzés és a felkészítés rendjében megfelelő helyet kaptak az ún. összefegyvernemi, fegyvernemi és más szakcsapatok, szervek vezető állományának képviselői is. Ennek keretében tisztázták azokat a kérdéseket és feladatokat, amelyek reájuk hárultak.

A fő veszélyként említett árvizek mellett nem hagyták figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy más veszélyforrások is léteznek az országban, ahol a műszaki erőket szintén alkalmazhatják. Gyakoriságuk alapján ide sorolhatók a téli időszak nagy és tartós havazásai, amelyek elsősorban a közlekedésben okozhatnak súlyos zavarokat. Ide sorolhatók továbbá a szélvihar okozta károk, az erdőtűzek, a földrengések és a nukleáris balesetek. Ezek közül a tartós havazás és a nukleáris balesetek következményei felszámolására – az illetékes tárcákkal együttműködve – külön erőket jelöltek ki. Irányításukra országos hatáskörű szerveket hoztak létre.

A katasztrófavédelemben bevonható erők nagysága a honvédség létszámától függően változott. A rendszerváltás előtt az MN békelétszáma közel 150 ezer főt számlált, ennél fogva a műszaki csapatok is a jelenleginél sokszorosan nagyobb erőt képviseltek. Ha ehhez még hozzászámítjuk a mozgósítható erőket, akkor az majdnem annyit tett ki, mint napjaink szárazföldi erői. Nem feladata a cikknek, hogy minősítse az akkori állapotokat, csupán tényként említem meg, hogy mekkora erők szolgáltak a katasztrófavédelem alapjául. Igaz az is, hogy a ezeknek az erőknek az építése elsősorban a VSZ hadászati elképzeléseinek megfelelően történt, és abban nem a katasztrófavédelem játszotta a fő szerepet. De azt is hozzá kell tennem, hogy adott esetben az ország lakossága számára – hozzászámítva a polgári szervek mobilizálható erőit is – a katasztrófa-helyzetek kezelése szempontjából sokkal nagyobb biztonságot jelentett az akkori állapot, mint a mai. Hogy mennyire voltak elegendők vagy túlzóak ezek a műszaki erők, azt az elmúlt időszakban megtörtént rendkívüli természeti esemé-

nyeknek, valamint felszámolásuk körülményeinek elemzésével lehetne megválaszolni. Erre én itt és most nem vállalkozom, de néhány megtörtént esemény felvillantásával érzékeltetni próbálom. Így az olvasóra bízom, hogy döntse el: mennyire volt biztonságos, hatékony és eredményes e rendkívüli helyzetek védekező erőinek tevékenysége.

A cikk korlátai miatt csupán az árvizek és a rendkívüli havazás eseményeiből meríték egy-egy példát, ezen belül is a hangsúlyt az árvízi katasztrófa bemutatására helyezem.

Emlékezzünk vissza az 1970. évi Tisza-völgyi árvízre, amely az eddigi történelmünk legnagyobb olyan természeti csapása volt, mely az egész országot igen súlyosan érintette volna, ha a védekező erők gigászi küzdelme nem jár sikerrel. Ebben a küzdelemben a legkritikusabb időszakban közel ötvenezer ember, több ezer jármű, gép és sok ezer tonna anyag lett megmozgatva. Szinte a társadalom minden rétege érintve volt, de én ezek közül elsősorban a honvédségi erők, ezen belül is főleg a műszaki katonák munkájáról szólok.

Az 1970-es Tisza-völgyi árvíz elleni védekezés főbb tapasztalatai

A Tisza-völgyi árvíz 1970. május 13-án kezdődött, a védekezés pedig június 30-án fejeződött be. A katonai erők az első naptól kezdve az utolsó órákig a vízügyi szervekkel, a közerővel és a lakossággal válllvetve küzdöttek a pusztító ár megfékezésén. A katonai erők létszáma a helyzetek éleződése és csillapodása arányában változott. A kritikus időpontokban közel 15 ezer fő, több ezer gépjármű, különféle gépek és más felszerelések sokasága volt igénybe véve.

A műszaki csapatok speciális felsze-

reléseikkel a védekezés és mentés bonyolultabb feladatait végezték. A katonák másik része az emberek és az anyagok szállításában, valamint a gátak megerősítésében vett részt.

A hazánkban előforduló természeti katasztrófák közül az árvíz ellen a legnehezebb a védekezés, különösen olyan földrajzi adottságok mellett, amelyek között mi élünk. Ezt a Tisza-völgyi árvíz sokszorosan alátámasztja. Ha nem lett volna olyan gyors és szervezett a védekezés, ha nem állt volna rendelkezésre a vízügy több mint tízezer fős szakértő gárdája, a gyorsan mozgósítható, nagy létszámú honvédségi erő, a sokezeres közerő, valamint a gépek, továbbá a különböző anyagok hatalmas tömege és az egész társadalom összefogása, akkor olyan pusztítás következhetett volna be ebben az ország részben, amelynek hatását talán még ma is éreznénk. Mindezek előrebocsátása után tekintsük át, hogy mit is csináltak a műszaki csapatok ebben az árvízi hadműveletben.

Az első ütemben a láncaltalpas úszó deszanteszközöket és alegységeket rendelték ki. Átcsoportosításuk a veszélyeztetett térségekbe lábon, illetve vasúton történt. Alkalmazásuk elsősorban az emberek mentésére irányult, de részt vettek más feladatok elvégzésében is. A települések kiürítésénél sok száz állatot mentettek ki, és az anyagi javak tömegét szállították védett helyre. Biztosították a vízzel körülvárt településeken maradt emberek és állatok ellátását. Közreműködtek a töltések robbantását végző utász-erők helyszínre szállításában és azok biztosításában. Szállították a homokzsákokat a kritikus partszakaszokra, a buzárok lokalizálására. Sajátos vonásként meg kell említenem a géppárok és kis alegységek alkalmazását, ami rendkívül feszes irányítást követelt meg. A kis

erők tevékenységét a helyismerettel rendelkezők eredményesen segítették. A folyamatos és megerőltető igénybevétel csak a gépkezelők váltásával, illetve szakaszos pihentetésével volt megoldható. A lánctalpas úszógépek (LUG) kellő száma és időbeni megjelenése mind az árvíz sújtotta lakosság, mind a védekezést irányító erők biztonságérzetét növelő tényező volt egész idő alatt. A deszant-erőket hamarosan követték a pontonok, az utász-, az út-hídépítő és a búváralegységek.

A pontonos erők alapvetően szállítási feladatokat oldottak meg. A folyamatos és heves esőzések hatására a folyók védőgátjainak koronája egyes szakaszokon annyira átázott, hogy a rajta való közlekedés járművekkel lehetetlenné vált, ezért megközelítésük csak a víz felőli oldalról volt lehetséges. Erre a célra nagyszerűen megfeleltek az úszóhidak elemeiből épített, nagy teherbírású kompok, amelyek felületén nagy mennyiségű homokzsákot, illetve kőzsákot juttattak a védendő gátrészekre. Az utászalegységek elsősorban robbantási munkákat végeztek. A vízügyi erőkkel együttműködve több helyütt gátakat kellett robbantással megbontani vészárórozók létesítése vagy a magasabb vízállású folyók vizének az alacsonyabb vízállású folyókba történő átvezetése céljából. A vízi járművek, kompok számára az elárasztott ártéri erdőkben, sűrű növényzettel borított területeken robbantással készítettek vízi utakat, nyiladékokat. A búvárok önállóan, illetve más szervek búváraival együttműködve eredményesen dolgoztak a gátak szakadásveszélyes helyeinek felderítésében, elzárásában, a buzgárok elfojtásánál és a gátak fóliázásában. Az állásépítő és az útéépítő alegységek a gátak megerősítésénél jeleskedtek. Hídépítő alegységeink

az átszakadt gátrészek szádfalazását végezték. A kirendelt vízellátó alegységek részben önállóan, részben összevontan lettek alkalmazva azokban a térségekben, ahonnan az árvíz levonult. Ezeken a helyeken a kutak különböző szennyezettsége miatt ivásra alkalmatlanná vált a víz. Helyreállításukig vízellátó állomások települtek a víz tisztítása céljából. Az éjjel-nappal folyó védekezésnél különösen a sötétség okozott nagy gondot, amelyet csak világítással lehetett megoldani, és ebben a katonai világító alegységek is eredményesen szerepeltek.

A műszakiak munkája az árvíz levonulása után sem ért véget. Részt vettek az elhullott állati tetemek eltakarításában, az ivóvízellátásban és az elpusztult házak újjáépítésében.

A cikk keretei között lehetetlen azokat az emberi küzdelmeket akár csak felvázolni is, amelyek egy ilyen katasztrofá során előfordulhatnak.

Az 1987. évi tartós havazás elleni küzdelem tömör összegzése

Az 1986–87-es tél Európa-szerte rendkívüli állapotokat idézett elő. 1987 januárjában hazánkban is kritikus helyzet alakult ki. Január 12–13. között Borsodban 130 települést zárt el a hó, közülük egyesek teljesen megközelíthetetlenné váltak. Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Békés és Szolnok térségeiben jelentős hóakadályok alakultak ki. A Dunántúlon óránként változott a helyzet és nőtt a hófúvásos helyek száma. Budapesten a kétnapos havazás során közel 50 cm vastag hó esett, megbénítva ezzel a főváros közlekedését. Az erős, sok helyen viharos erejű szél következtében az ország egyes területein olyan hófúvások keletkeztek, amelyeknek vastagsága meghaladta a 2 m-t. A fentiek hatására

zavarok mutatkoztak a települések ellátásában, az energiaszolgáltatásban, a betegellátásban, különösen a közlekedésben. Néhány út egyes szakaszain a gépjárművek szárai álltak a hóban –25°C-os hidegben.

A közúti igazgatóságok gépei több helyen maguk is a hóban rekedtek. A kialakult helyzetben három tárca – a közlekedési, a honvédelmi és a belügyi – részvételével országos operatív bizottság alakult a szükséges intézkedések koordinálására. Úgyszintén a megyékben is.

A honvédségi erők kirendelésére és irányítására a Honvédelmi Minisztériumban és minden helyőrségben megalakultak az operatív csoportok. A katonai-műszaki eszközök közül elsősorban a láncaltalpas és tolólapokkal felszerelt eszközöket rendelték ki. Az érintett megyékben és helyőrségekben a láncaltalpas úszó járművek a települések ellátásában, a betegek, az élelem és más fontos anyagok szállításában vettek részt. A betegellátás érdekében vagy a beteget szállították a kórházakba vagy az orvost a beteghez. Több esetben biztosították a mentő járművek eljuttatását az elzárt településekhez. Igen sokszor részt vettek az elakadt járművek vagy azok utasainak kimentésében, együttműködve más szervekkel. Pl. Győr-Sopron megyében 100 elakadt járművet mentettek ki. Több alkalommal szállítottak szülő nőt a kórházba.

Az út- és állásépítő gépekkel felszerelt alegységek egy-egy fő- vagy fontosabb út elzárt szakaszait tisztították meg a hótól. A hófúvások gyakorisága miatt a közlekedés csak a gépek folyamatos üzemeltetésével volt fenntartható. Egy útépítő század 30–50 km-es útszakasz biztosítását kapta feladatul. Békés, Szolnok és Pest megyében a hóviharok következtében a helyzet annyira súlyosbodott, hogy felmerült egy teljes út-hídépí-

tő ezred mozgósításának szükségessége is Erre szerencsére nem került sor, mivel az időjárás kedvezően megváltozott. Nagyon eredményesen dolgoztak a tolólapokkal felszerelt katonai gépjárművek és a harckocsik. Ezek az eszközök egyaránt részt vettek a katonai bázisok, a lakóhelyek és egyes útvonalak mentesítésében. A fővárosban főképpen a hegyi útszakaszok megtisztításában játszottak fontos szerepet. Ki kell emelni a haditechnikai eszközök hatékonyabb alkalmazási lehetőségeit a közúti igazgatóságok gépeivel szemben, ami abban mutatkozott meg, hogy az üzemanyaguk a nagy hideg (–25°C) ellenére sem fogyott meg.

A közel egyhetes küzdelemben mintegy nyolcezer katona, hatszáz láncaltalpas, illetve terepjáró gép és egy helikopterszázad vett részt. Ezen idő alatt kimentettek 2800 főt és 1600 gépjárművet. Kiszállítottak több ezer tonna élelmet. Megtisztítottak a hótól több ezer kilométer utat, vasutat. A hazai erők mellett nem hallgatható el, hogy részt vettek a hó elleni küzdelemben (ugyanúgy, ahogy az árvízvédekezések során is) a hazánkban állomásozó szovjet csapatok erői 250 különleges járművel, 212 gépkocsival és 1000 fővel.

A műszaki csapatok lehetőségei napjainkban, katasztrófák esetén

A Magyar Honvédség békelétszáma a közép- és hosszú távú átalakítására hozott országgyűlési határozatok alapján mára hatvanezer főre fogyatkozott. Ennek következtében *jelentősen csökkent a szárazföldi haderő, ezzel együtt a műszaki csapatok létszáma is.*

A műszaki csapatok igen szűkre szabott létszámviszonyai miatt megváltozott a csapatok szervezeti felépítése,

alkalmazásuk elvei, diszlokációja, mások lettek mozgósításának, kiképzésének stb. körülményei és lehetőségei. Ugyanakkor *a honvédséggel szemben támasztott követelmények között továbbra is megmaradt a katasztrófák elhárításában való részvétel.*

A hatályos törvények és rendeletek alapján a jelen időszakban, az árvíz elleni védekezésre 3000 fős katonai erő vehető igénybe, amely megnövekedett veszély esetén mozgósítás útján tovább növelhető. Hivatalos helyről kapott információk alapján az igénybe vehető katonai erők egy dunántúli (nyugati) és egy tiszántúli (keleti) körzetre oszlanak, fele-fele arányban.

A műszaki csapatok az átszervezés következtében mindössze három helyőrségben található: kettő a Duna (Budapest, Ercsi), egy pedig a Tisza (Szentest) mellett. A védekező erők műszaki állománya a speciális feladatokat, mentést, robbantást, földmunkát és víztisztítást végzik a korábbinál sokszorta kisebb nagyságrendben. *A létszámviszonyok, a megmaradt csapatok szervezete arra mutat, hogy egy 1970-es tiszai, illetve korábbi dunai árvízhez hasonló méretű katasztrófahelyzet esetén a mobilizálható erő nem lesz elégséges a védekezésre. A lakosság e szerint magára lesz utalva, mert a védekezés fő erői – a vízügyi szakterői is – erősen lecsökkentek, lehetőségeik beszűkültek. Ha mindezekhez hozzátesszük a veszélyt hordozó folyóink gátjainak állapotát, ami a szakemberek véleménye szerint helyenként igen kritikus, akkor joggal mondhatjuk, hogy a katasztrófavédelem válságban van. Érdemes elgondolkodni azon, hogy szabad vagy érdemes volt-e a legavatottabb védekező szervezeteket (elsősorban a vízügyi szervezeteket és a műszaki csapatokat) a jelenlegi szintre csökkenteni úgy, hogy megfelelő helyet-*

tesítésükről nem gondoskodtunk. Ez a vélemény még akkor is helytálló, ha elismerjük, hogy az ország gazdasági helyzete nem a „legrózsásabb”. Amennyiben a védekező erők építéséről megfeledekezünk, ha a folyóink gátjait folyamatosan nem erősítjük, akkor egy 1970. évihez hasonló rendkívüli helyzetben – akár a Tisza, akár a Duna völgyében – olyan károk keletkezhetnek, és az emberi élet olyan pusztulása következhet be, amely arányaiban sokszorosan meghaladhatja a ma ráfordítandó összegeket, nem is említve annak emberi súlyát.

E sötétre festett helyzet talán soha nem következik be – bár a természet mindig produkál valami kiszámíthatatlant –, *de az ország biztonsága e tekintetben is megköveteli, hogy fokozott gondot fordítsunk rá!*

Az eddig elmondottakban a legveszélyesebb katasztrófa, az árvíz kérdéseit emeltem ki, de a műszaki csapatok jelenlegi helyzetére vonatkozó megállapítások fényében megítélhetők más katasztrófák elleni küzdelem esetén történő alkalmazhatóságuk lehetőségei is. Mellőzve a hosszabb fejtegetést, úgy vélem, hogy *a jelenlegi erők más típusú katasztrófák esetén sem tudnának megnyugtató segítséget nyújtani, különösen olyan esetben nem, mint ami pl. Csernobilban bekövetkezett. Ez utóbbiról a szakemberek úgy vélekednek, hogy hazánkban a nukleáris baleset elleni védekezés a legszabályozottabb. Nem biztos azonban, hogy erre az állapotra vonatkoztatható-e az elégséges jelző. Csernobil tragédiáját nekünk sem szabadna elfelejtenünk, mert nemcsak Paks létezik, hanem vannak körülöttünk más, hasonló létesítmények is. Csernobilról csak pár szót szólva: kiemelem, hogy ott is a hadsereg volt az az egyedüli erő, amely a következmények elhárításában élen járt. Ezen belül is zömmel*

a műszaki, illetve vegyivédelmi csapatok vállán nyugodott a fő teher, mikor is a kritikus időben az ott dolgozó katonalétszáma megközelítette a 100 ezer főt!

Összegezve a jelen állapotokat: véleményem szerint változtatni mindenféleképpen szükséges, és meg is van rá a mód, ha kormányunk és a katonai vezetés környezetünk biztonságát a valószínűsíthető veszély nagyságának megfelelő értékelése és az ellene bevethető szervezett erő (!) szükséges mértékének feltétlen biztosítása alapján közelíti meg. Ehhez kívánok a következőkben néhány gondolatot felvetni.

A műszaki csapatok részvétele a jövő katasztrófáinak elhárításában

E kérdéskör megítélésénél hazánk biztonságpolitikai törekvéseiből indultam ki, figyelemmel földrajzi helyzetünkre és a nemzetközi viszonyokra.

Anélkül, hogy részletezném, mit is értünk ma biztonságpolitika alatt, csupán azokra a fontos elemekre térek ki, amelyek a katasztrófavédelem szempontjából lényegesek és kölcsönhatásban is állnak egymással. Ezek az elemek az alapvető politikai tényező mellett: a környezetvédelem, az ország fegyveres védelme és a nemzetközi kapcsolatok építése.

A honvédségünkkel szembeni követelmények között az első helyen szerepel az ország védelme a külső és a belső agresszióval szemben, de benne foglaltatik az is, hogy vegyen részt a természeti és ipari katasztrófák elhárításában, és legyen alkalmas a NATO-ban való közös tevékenységre. E követelmények teljesítése nyilvánvalóan összefügg a bekövetkezendő rendkívüli helyzetek jellegével és méreteivel. Nyilvánvalóak azok a korlátok is, amelyek a teljesítményt, a lehetőségeket befolyásolják. A katasztró-

fák elleni védelem lehetősége – amint arról az előzőekben már említést tettem – nagymértékben függ a haderő nagyságától, összetételétől, diszlokációjától, felkészítésének rendjétől stb.

A mostani helyzetben és a jövő tekintetében, a vonatkozó határozatok értelmében a honvédség békelétszáma nem haladhatja meg a hatvanezret, a háborús létszáma ennek háromszorosát vagy még kevesebbet. Ennek a létszámnak a negyötödét a szárazföldi, míg kb. egyötödét a repülő- és légvédelmi csapatok teszik ki. A szárazföldi csapatok hadművelleti és területvédelmi erőkre oszlanak, melyből az utóbbiak békében lényegében „nem élnek”. A létszámviszonyok haderőnemi, fegyvernemi stb. tagozódását az illetékes szervek a korábbi arányokban látják célravezetőnek, ebben változtatást nem terveznek. A hadsereg azon képessége tekintetében, hogy az valójában elégséges-e az ország védelmére, a vélemények megoszlanak. A legilletékesebbek véleményénél úgy érezhető, hogy a kisebb haderőt a gazdaság helyzete mellett az is indokolja, hogy a NATO-ba történő belépés ellensúlyozhatja a hiányokat, ami a katasztrófavédelemre is vonatkoztatható.

Ha az előzőekben vázolt gondolatokat vesszük alapul, akkor a katasztrófavédelem ügyében több probléma merülhet fel. *A problémát elsősorban a abban látom, hogy a szárazföldi haderőnemen belüli tagozódásnál a rendezőelvek között elsikkad a katasztrófavédelem kérdése.* Ezt bizonyítja azoknak a műszaki csapatoknak a visszafejlesztése, melyek a korábban leírt módon hatékonyan járultak hozzá a védekezéshez. Ha azt veszem alapul, hogy országunk ellen a nyílt agresszió veszélye lényegében nem áll fenn, akkor *a haderőn belüli arányokat jobban hozzá lehetne igazítani a békeidőszakból adódó fel-*

adatokhoz! Olyanokhoz, mint pl. a boszniai béketeremtő misszióban való részvétel vagy a katasztrófavédelem. Úgy vélem, hogy sokkal bonyolultabb, több időt igénylő feladat a különböző szakmászati munkát végző katonák kiképzése, mint szükség esetén a műszaki katonát esetleg lövésszé formálni. Mondom ezt azért, mert *a hadsereggel szemben támasztott fő feladatok teljesítéséhez sokkal több műszaki katonára volna szükség, mint amennyi jelenleg rendelkezésre áll.* Főképpen a pontonos hidász, a deszant-, a bűvár-, a műszaki-utász és a út-hídépítő erőket kellene növelni. Ez talán a NATO felé menetelve sem lenne haszontalan.

A csapatok számának növelése mellett *felülvizsgálatra szorul a műszaki erők jelenlegi centralizált elhelyezése is a lehetséges hadművelési feladatok, valamint a katasztrófavédelem tekintetében.* Ehhez a meglévő bázisok zöme még mindig rendelkezésre áll. Hozzávetőlegesen *tíz különböző összetételű zászlóaljra volna szükség, melynek kb. 50%-a élne békében, a többit 1–2 napos mozgósítással lehetne mobilizálni.* Ha számokban gondolkozunk, akkor ez összesen *nyolcezer főt* tenne ki, melyből csupán a fele élne a békeidőszakban, és mindössze talán nyolc százalékát tenné ki a szárazföldi haderőnek. Amikor a műszaki erők növelésére gondolok, akkor egyben a hadsereg alapvető feladatának teljesíthetőségét is szem előtt tartom, mert *adott védelmi hadműveletek esetén – a háborús tapasztalatok figyelembevételével – sokkal több műszaki erőre lehet szükség, mint amennyire a mai szervezet lehetőséget nyújt.*

A területvédelmi szervezeteken belül más típusú műszaki szervezetekre van szükség, amelyeknek a létszáma a néhány ezret (2–3) nem haladná meg. Éppen e csapatok rendeltetését alapul véve nem tartanám szerencsésnek, hogy

a katasztrófavédelem miatt a hadművelési műszaki csapatokat gyengítsük, és velük a területvédelem erőit növeljük meg. Ugyanakkor – adott körülmények között – nem zárható ki, hogy műszaki erők részei mindkét köteleken belül felhasználásra kerüljenek.

Honvédségünk átalakításának kérdéseiről igen sok tanulmány látott napvilágot, benne hivatalos és nem hivatalos véleményekkel, más-más szempontból megítélve azokat. Ezekhez csatlakozva én a katasztrófa elleni védelem egyes területeit állítottam a tanulmányom középpontjába, kiemelve abban a műszaki csapatok helyét és szerepét. Természetesen tisztában vagyok azal, hogy *az ország katasztrófa elleni védelme olyan komplex tevékenység, amelyben a műszaki csapatokon kívül sokkal több és másféle erők is részt vesznek, és nem a műszaki csapatok a védekezés terheinek kizárólagos hordozói.* De azt alá kívánom húzni, hogy *a katonai erőkön belül ezen feladatok megoldása során a műszaki erők meghatározó tényezők voltak és azok maradnak a jövőben is.* Nem szeretném, ha valaki azt gondolná, hogy *lebecsülöm a nemzetközi kapcsolatokban rejlő lehetőségeket, de a legfontosabbnak a nemzeti véderő meglétét tartom, mert ez az, amely a legváratlanabb helyzetekben gyorsan aktivizálható, ennél fogva – adott esetben, mint például a természeti katasztrófák elhárítása során is – a biztonság garanciája bennük rejlik.*

Befejezésül megjegyzem, hogy nem tekintem magam a katonai árvízvédelem szakértőjének, csupán sok tapasztalat halmozódott fel bennem, amit szeretnék az olvasókkal megosztani. Lehet, hogy a jövőre vonatkozó elképzeléseim távol esnek a realitásoktól, ami elsősorban bizonyos konkrét ismeretek hiányából fakad, mindenesetre szándékomat a jobbítás, a közösségért érzett aggodalom táplálta.

Pataky Iván

A magyar katonai nyelv védelméért

A szerző nemzeti kincsiink, a magyar nyelv értékeinek őrzésére, ápolására és fejlesztésére hívja fel a figyelmet. Bemutatja, hogy történelmiünk során elődeink: írók, költők, katonák miként harcoltak nyelviünk tisztaságáért. Példái a keleti, majd a nyugati hatás túlzó érvényesülésének elkerülésére, a „divat” mérséklésére, a magyar katonai és köznyelv olykor nyegle, pontatlan megnyilvánulási formáinak megszüntetésére szólítanak fel. Végül javasolja az MHTT keretében egy nyelvvédő és -megújító kör létrehozását a katonai nyelv ápolására, gondozására.

Magyarságunk legnagyobb értéke gyönyörű nyelvünk. Tudom, egyeseket megdöbbent a kijelentés: a magyar Európa egyik legszuverénebb nyelve. Hüen tükrözi sok évszázados függetlenségi törekvéseinket, s noha meghatározó nyelvi törvényszerűségeinktől gyökeresen eltérő latin, szláv, germán környezetben él mintegy ezeregyszáz esztendeje, mindig öntörvényeinek megfelelően fejlődött és kivetette önmagából az idegen hatásokat. Pedig – voltak bőven! Sőt közel nyolc évszázadon keresztül a latin volt az uralkodó rétegek „hivatalos” nyelve. Szókincsünk óriási, meghatározó többsége mégis magyar eredetű, vagy a magyar belső fejlődés (pl. nyelvújítás, folyamatos nyelvtisztítás) szülte. Lényegesen kevesebb idegen szó él a magyar nyelvben, vagy idegen eredetű szóátvétel, mint például a németben, az angolban, vagy akár a románban. Pedig voltak vészterhes korszakai nyelvünknek is. Így a kuruc háborúkat követő évszázadban, a 18. sz. második felében. Arisztokráciánk, születő polgárságunk vagy szinte teljesen elnémetesedett, vagy oly mér-

tékben német volt, hogy nem is beszélt magyarul. Johann Gottfried Herder, az évszázad meghatározó jelentőségű német történelemfilozófusa, költője, az *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* (Gondolatok az emberiség történetének filozófiájához), 1784–91-ben írt történelmi jelentőségű munkájában már a magyar nyelv közeli kihalásáról elmélkedik és a szlávok fölemelkedését jövendőli. Munkája riadót jelentett legjobbjainknak, mindenekelőtt a Besenyei György testőrtiszt által elindított, akkor már kibontakozóban lévő magyar nyelvújítási mozgalomnak. Besenyeiről szólván, érdemes lenne egy magyar hadtudomány-történettel foglalkozó hadtudósunknak, hadtörténészünknek feldolgozni: mennyi mindent köszönhet a magyar költészet, a szép magyar nyelv katonái elődeinknek. És itt nem elsősorban a közismert katonaköltőkre gondolok – mint Balassi Bálint, Zrínyi Miklós vagy Amade László tábornok –, hanem azokra, akiknek irodalomtörténeteink általában elfelejtik megemlíteni katonai voltukat, mint Besenyei György, Kisfaludy

Sándor és Károly vagy „főhadnagy” Fazekas Mihály, akik hosszú hadjáratokat vitézkedtek végig. Vagy az olyanokra mint Berzsenyi Dániel, Petőfi Sándor akik költészetére kitörölhetetlenül rányomta bélyegét katonai szolgálatuk időszaka.

Az sem véletlen, hogy korszerű hadtudományunk megalakítói és első művelői, a Magyar Tudományos Akadémia első katonai tagjai egyben mind a magyar katonai nyelv művelői, korszerűsítői is voltak: Tanárky Sándortól, Kiss Károlytól Mészáros Lázárig. Nagyrészt nekik köszönhetjük és természetesen követőiknek is, hogy ma katonai nyelvünk alapvetően magyar szókincsre támaszkodik, ami közel sem mondható el például az oroszról, amelyben rendkívül jelentős a francia, a német és kisebb mértékben az angol eredetű szavak átvétele. Elég utalnom a rendfokozatok, katonai szervezetek megnevezéseire és jó néhány fegyverre. A most „divatos” angol katonai nyelvben is hemzsegnek a francia, a latin eredetű szakszavak. Büszkék lehetünk arra, hogy említett tudósaink és társaik munkája nyomán ma már legfeljebb családnevekben találkozunk Kapitányokkal, Majorokkal, Generálokkal. Pedig egykor ugyancsak használatosak voltak. Az olyan szervezési és más szakszavak, mint például a brigád, divízió, armada, stratégia, taktika... stb. – szerencsére már átszivárogtak politikai és gazdasági szaknyelvünkbe, ott „mérgezik a légkört”. A katonai szaknyelv sikeresen megtisztult tőlük. A sort bárki tudná folytatni még számtalan példával. A lényeg: elődeink keményen harcoltak nyelvünk tisztaságáért. Sikerteljesen kiirtaniuk a német hatást. Az más kérdés, hogy köznapi katonai gondolkodásunkból már sokkal kevesebb sikerrel. Azt is bátran kijelenthetem, hogy sike-

rült az orosz befolyást kiheverni, egy-két olyan szószörnyeteg befurakodását, mint a „deszant” leszámítva, ami egyébként szintén francia eredetű.

Az elmúlt évszázadok bizonyították és az utolsó ötven év még jobban aláhúzza, hogy igaza van nyelvvédő szakembereinknek: az idegen majmolása általában jelzi az emberi kapcsolatok eltorzulását. Többnyire kisebbségi érzést vagy nagyzólási törekvést, fontoskodást takarnak.

Gondolom, minden kortársam jó néhány példát föl tudna sorolni élménytárából annak bizonyítására, hogy egyes, uborkafára fölkapaszkodott bürokraták koponyájuk tartalmának ürességét, a kongó hangokat miként akarták gyakori orosz szavak, kifejezések mondataikba való beszúrásával álcázni. Többnyire sikertelenül. Pontosan úgy, mint eredeti gondolataik hiányát a „nagyok” idézeteinek szajkózásával. Napjainkra megfordult a szélirány. Keleti helyett nyugati fúj. Az angol (és az angol-amerikai) a divat. A jó kétezer esztendőös latin közmondás igazát ismét lehet csodálni. Változnak az idők és mi is változunk velük (bennük). Ma úton-útfélen angol szavakat hallani, de ha valaki netalán megkísérli a szavakat kimondóval angolul folytatni a beszélgetést, azt hiszem, kellemetlen meglepetés érné. Akárcsak annak idején az oroszsal.

A félreértések elkerülése végett hangsúlyozom: nem az orosz, az angol, a német nyelv tanulása ellen emelek szót. Régóta valloim, írom: egy tisztnek optimálisan legalább két nyelvet kellene ismernie. Egy világnyelvet és egyet szomszédaink nyelvei közül. Meggyőződésem, legalább oly szükség van a német, a cseh, a szlovák, az ukrán, a román, a szerb, a horvát, a szlovén nyelvre, mint bármelyik világnyelvre az ENSZ által el-

fogadott öt közül. Megismétlem: írásomban nem az idegen nyelvek ismerete ellen emelek szót, hanem a magyar nyelv védelmére. Minden nyelvismeretnek kezdete és vége, hogy az ember anyanyelvén tudjon tökéletesen beszélni és fogalmazni. Nem véletlenül jelentette ki a 18. sz. végén élő kiváló nyelvtudósunk, Révai Miklós: „nyelvében él a nemzet”. Megértette, hogy nyelv nélkül egyszerűen nincs nemzeti tudat. A nyelv a lélek tükré. A torz lélek eleve torz tükrön, torz nyelven mutatkozik, szólal meg. Elég végig sétálni bármelyik belvárosi utcán. A kirakatok pontosan tükrözik gazdáik és a magyar társadalom összes vadhajtasát. Egyértelmű, hogy ott már lélekről sem lehet beszélni, semmilyenről, nem csak magyarról nem.

Sajnos ez a szellem kezd hadseregünkbe is befurakodni. Újabban minden „kompatibilis”, „interoperábilis”, minden „harmonizál” ...stb. ...stb. Egyszer tettem meg, hogy az egyik, a kifejezéseket bőven használó „kollégámat” megkértem: magyarázza meg, mit is ért alattuk. Kár, hogy nem volt nálam hangrögzítő. Unalmas perceimben elszórakoztatna szapora nyögéseinek sorozata. Egyre jobban az a gondolat ver bennem fészket, mintha a magyar nyelv gyilkolása mellett az lenne útjára bocsátóik célja: minél kevesebben értsék meg az e szavak által takart fogalmak lényegét, valódi tartalmát.

Miként lehet e múltó divat, az „angol kór” ellen védekezni? Előre leírom, véleményem szerint sokkal nehezebben, mint a német és az orosz ellen, mert nem párosul nemzeti elnyomással. Pedig legalább oly veszélyes, mint a két említett, mivel egész kontinensünket uniformizálja az élet minden területén. És teszi mindezt a „modernizálás” leplebe bújva. Nagyrészt ennek köszönhető, hogy az az

egészséges ellenállás, amely a korábbi évtizedekben élt az emberek tudatában, mára erőteljesen meggyengült. De mint semmiben, a nyelvvédelemben sem szabad túlzóan általánosítani. Tudomásul kell venni: jó néhány területen – így a számítástechnikában, az informatikában (bár ez utóbbi latin, a technika pedig görög szó) – az angol pontosan olyan nemzetközi szaknyelv lett, mint a latin az orvostudományban, a nyelvészetben ...stb. Mégis, miként védekezzünk? – ismétlem meg a kérdést.

Mindenekelőtt nyelvünk megtisztításával. Miként tudós elődeink tették a német katonai nyelv elleni küzdelmük idején. Ennek első lépése a magyar katonai nyelv és köznyelv tökéletes ismerete, használata. Tessék elhinni, nincs rondább látvány, mint amikor a képernyőn egy egyenruhás ember érthetetlenül mágog, bajsza alá dugja szavait. Ráadásul a szó- és mondatvégeket „fölénekli”, miként az például a cseh nyelvben természetes.

A múlt évben végignéztem, hallgattam egy ilyen stílusban előadott katonai műsort a televízióban. A magyar nyelvbe vetett hitem csak azért nem rendült meg, mert röviddel utána következett egy beszámoló a Békés megyében rendezett országos juhásztalálkozóról, és az idős juhászok csodálatosan szép, romlatlan hangsúlyozása gyógyírt jelentett a katonáink kiejtése által föltépett sebekre. Az ilyen rossz magyarsággal elmondottak nemcsak a beszélők igénytelenségének bizonyítékai, hanem az egész magyar iskolai oktatásé, beleértve tisztképző főiskoláinkat is. Az első lépcsőfok azonban mindenképpen az egyén. Neki kell föl vállálnia, hogy tisztességesen megtanul magyarul. Nem szabad elfeledkezni arról, hogy egy tiszt soha sem zárkozhat el a nyilvánosság elől. Már egy szakasz,

század is nyilvánosság! És mivel személyisége példakép is az aleggység, egység előtt, alapvető követelmény, hogy gondolatait, parancsait világosan, érthetően és a magyar nyelv szabályai szerint hibátlanul tudja megfogalmazni.

Itt lép be a képbe a második lépcsőfok, ahol sokat tudunk faragni nyelvünk tisztasága érdekében az egyes emberekben kialakult vadhajításokon. Ez pedig a tisztképzés. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen és a tiszti főiskolákon nem lenne szabad diplomát adni olyan hallgatónak, aki nem képes magát anyanyelvén érthetően kifejezni. Ez az igény minimuma. De mint a régi latinok mondták – mily sok bölcs mondás származik tőlük! – a név kötelez! Zrínyi Miklós pedig nemcsak kiemelkedő katonatudós és ragyogó hadvezér volt, hanem a magyar nyelv csodálatos értője, költészetünk büszkesége is. Példáját csak követni lehet a nevét viselő tanintézet tanárainak, hallgatóinak.

Végül rátérek a harmadik körre. A Magyar Hadtudományi Társaságra. Minket is köteleznek elődeink. Égetően szükséges volna, hogy a társaságon belül, nagyrészt a Zrínyi kiváló tanáira építkezve, létrejöjjön egy olyan kör, amelyik figyelmes szemekkel nyomon követ minden kiadványt, legyen szó akár intézkedésről, akár szabályzatról, akár tansegédletről, szépirodalmi alkotásról, és hiba, nyelvgyilkolás esetén azonnal föl emelné szavát. De ez csak egyik feladata lenne. Nem elég kritizálni, meg kell találni a megoldást is. Ha szükséges új szavakat kell alkotni. 18–19. századi tudós elődeink sem sajnálták erejüket, ha erről volt szó. Sőt századunk is számos jó példával szolgálhat. Így lett Heltai Jenő révén a Kino-ból, a cinema-ból „mozi”. Remek magyar szó, mindent kifejez. Vagy a közelmúltban privatizációból „magáno-

sítás”. Szintén telitalálat. Nagy szükség van az újíto kedvre, mivel az ember hovatovább a negyvenes évek végén, ötvenes évek elején érzi magát. Akkor az orosz nyelvű szabályzatok özönét fordították oroszul kiválóan anyanyelvükön már kevésbé jól beszélő emberek magyarrá, akik ráadásul egy szót sem ismertek a magyar katonai szaknyelvből. Ma ugyanez a helyzet az angollal. Az elmúlt években jó néhány angolból fordított hadtörténeti munkát olvastam és bíráltam meg. Időnként égnek állt a hajam, oly rettenetes lejtérjakabokat olvastam. A melléfordítás oka többnyire a szakszó és a szakterület ismeretének hiánya és a szó szerinti, tükörfordítás volt. Így fordulhattott elő például, hogy az osztrák–magyar „Szent István” csatahajót, (amelynek német hivatalos neve is a magyar volt, így magyarul leírva) az angol munka szerzője természetesen lefordította angolra, de „kijavítva” a k.u.k. flottajegyzéket németre. Ebből a keverékből fordították vissza „magyarrá”, nem ismervén az eredeti nevet. Karinthy Frigyes zseniális „Így írtok Ti”-je jutott eszembe. Komolyan mondom, csak azért tudtam megfejtetni, hogy melyik hajóról van szó, mivel ismertem a fényképet elsüllyedéséről, és így felismertem jobb sorsra érdemes csatahajónkat, a magyar gyáripár máig meghaladatlan csúcstermékét. És ez csak egy egyszerű tévedés.

A lecke tehát föl van adva. Megismétlem, nagyon hasznos lenne, ha társaságunkban létrejönné, megélné egy nyelvvédő, nyelvújító kör, amely szívügyének tekintené a magyar katonai nyelv ápolását, gondozását. Meggyőződésem, a Honvédelmi és Belügyminisztérium – és mindenki, akinek szívügye nyelvünk – fölkarolná és támogatná a kezdeményezést. A többi már csak a körön múlik. Tud-e élni lehetőségeivel,

vagy nem? Képes-e tekintélyt szerezni munkájának vagy nem?

Ismereteim szerint sem a NATO-ba, sem az EU-ba való fölvételnek, belépésnek nem követelménye a nemzeti tudat föladása. Nem azáltal leszünk „compatibilisek”, ha megszűnünk magyarnak lenni, hanem éppen az ellenkezőjével, ha nem majmolva másolunk, ha nem vagyunk szolgálalkúek, hanem öntudatos, szuverén alkotók. Ennek pedig alapvető előfeltétele a tiszta magyar nyelv mesteri ismerete és használata.

Kinek a feladata elsősorban a magyar katonai nyelv védelme, továbbfejlesztése? A válasz egyértelmű! Azoknak, akiknek amúgy is elsőrendű kötelessége honvédségünk fejlesztése, nemzeti jellegének megőrzése. Vezetőinknek! Elsősorban ők vannak abban a helyzetben, hogy beosztásuknál, lehetőségeiknél fogva megállítsák katonai szaknyelvünk elhamburgeseredését. Ajánlom e vezetők figyelmébe jeles hadtudósunk, Tanárky Sándor 1839 januárjában előterjesztett programját a magyar „hadműnyelv” kialakítása érdekében. Félelmetesen időszerű ma is. Sőt! Napjainkban talán még aktuálisabb, mint a múlt század első felében, mert akkor a reformkor elsőpró lendületű fejlődésének hatására mindenki élt a vágy nyelvünk korszerűsítésére. Napjainkra e lendület elkopott és az általános amerikanizálódás mindent kikezdő pusztítása ellen hovatovább az egészséges önvédelmünk is rendkívül meggyengült. Eluralkodott a szolgálalkú másolás.

Pedig a közelmúlt számtalan jó példával szolgált arra is, hogy vezetőink milyen eredményeket értek el a katonai

„műnyelv” fejlesztése területén. Ime néhány példa: megszületett a hadtudományi lexikon, a haditechnikai lexikon, a katonai helyesírási szótár, a polgári védelmi értelmező szótár... és így tovább. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy a honvédelmi miniszter, a honvédség parancsnoka fogott tollat megírni az említett műveket. Közreműködésük elsősorban e könyvek megszületése feltételeinek megteremtésében volt meghatározó. Úgy vélem: oly magas pozícióból ennyi is bőven elég. De ha már e csúcsbeosztásoknál tartunk, idézzük Oláh István egykori vezérkari főnök, majd miniszter példáját. Keményen hadakozott katonai nyelvünk tisztaságáért, közérthetőségéért. Példája bizonyítja: magas beosztásokban oda kell figyelni az aláírásra előterjesztett okmányokra. Vissza kell adni a magyartalanul fogalmazott, érthetetlenül megírt, idegen szavaktól hemzsegő anyagokat, ahogy azt ő nem egyszer megtette: vette a fáradságot, felhívta az érintett személyt... a többi a fantáziára bízom. Meggyőződése, egy-két ilyen „észrevétel” után „javulni” fog szaknyelvünk és fogalmazási készségünk, legalábbis ügyelünk arra, hogy mit és hogyan írunk.

Megjegyzem: nem az angol – mint világnyelv – ellen beszélek. Véleményem szerint a megoldás: beszéljünk, fogalmazunk szépen és helyesen magyarul, mellette tanuljunk meg jól angolul (franciául, németül, oroszul, spanyolul...), ismerjük tökéletesen anyanyelvünket, kiegészítésül pedig legyen egy közvetítő nyelv is birtokunkban, amellyel kapcsolatot tudunk teremteni szerte a világon.

Duchaj István

A katonai közlekedési rendszer felkészítéséről

A szerző kutatási területe a katonai közlekedési és a logisztikai rendszerek kapcsolata, a közlekedési és a szállítási rendszerek kérdéseinek vizsgálata. Ebből az átfogó témakörből mutatja be cikkében a közlekedési rendszer felépítését, a szállítási feladatokra való felkészítést, az ellátás, a termelés és az elosztás logisztikai folyamatát.

Az ország közlekedési rendszerének szervezettsége, fejlettsége, teljesítőképességének és műszaki állapotának helyzete jelentős mértékben meghatározza az ország gazdasági tevékenységének lehetőségeit, honvédelmi képességeit és a lakosság ellátásának színvonalát, nem utolsósorban meghatározóan kihat az ország védelmi képességére. Ezért a közlekedési rendszer működőképessége fenntartásának, valamint a rendszer életképességét növelő rendszabályok előkészítésére irányuló feladatok megvalósításának a honvédelmi felkészítésben is kiemelt jelentősége van.

Békeidőszakban a gazdaság működtetése, de a hadsereg kiképzése és felkészítése is elképzelhetetlen jól működő közlekedési rendszer nélkül. Háborúban még inkább érvényes, hogy a haditevékenységek megvívása, a csapatok mozgatása, manőverezése, az anyagi készletek szállítása közlekedési tevékenység nélkül elképzelhetetlen. Ennek a követelménynek csak jól szervezett, megfelelően felkészített és minden körülmények között működni képes közlekedési rendszer felel meg. A fentiek szem előtt tartásával vizsgáljuk meg a

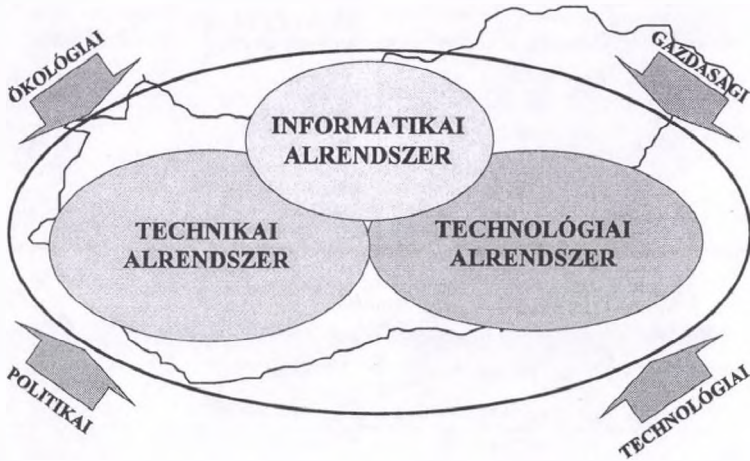
közlekedési rendszer felépítését, alkotóelemeinek viszonyát. Az anyagi-technikai biztosítás alapjai című, 1992-ben kiadott ZMKA jegyzet szerint: „A közlekedési rendszer az előkészített és üzemeltetett különböző közlekedési pályák találkozásainál kialakított állandó, vagy ideiglenes közlekedési csomópontoknak, a közlekedési alágazatok technikai berendezéseinek és szállító eszközeinek, irányító és végrehajtó speciális szervezeteinek összessége.”

A közlekedési rendszer felépítése és felkészítése

Annak érdekében, hogy a közlekedési rendszer felkészítését érdemben tárgyaljam, elengedhetetlennek tartom a rendszer felépítésének vizsgálatát.

A közlekedési rendszer szerves részét képezi a *technikai és a technológiai alrendszer*, amelyek együttműködése egy hozzájuk megfelelő színvonalon illeszkedő informatikai alrendszer nélkül elképzelhetetlen. A közlekedési rendszer nyílt, dinamikus rendszernek tekinthető, alrendszerei és azok építőelemei állandó változásban vannak, amelyeket

KÖZLEKEDÉSI RENDSZER

több külső tényező: gazdasági, ökológiai, politikai, technológiai környezet befolyásol. A rendszer felépítéséből egyértelműen levonható az a következtetés, hogy alrendszerének önálló modulkénti elemzése nem vezet és így felkészítése sem vezethet eredményre. Egy ilyen rendszer felkészítését tehát csak komplex módon, a külső és a belső hatások figyelembevételével szabad vizsgálni.

Az ország védelmi felkészítésében meghatározó szerep hárul a honvédelmi rendszerre, amelynek felépítését a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei IV. fejezet 19. pont a következők szerint fogalmazza meg.

„A honvédelmi rendszer az ország védelmi igényeit tudatosan elfogadó. társadalomra, a fegyveres erők és a lakosság anyagi szükségleteit kielégíteni képes gazdaságra, a védelemre felkészült és működőképes államsszervezetre, a lakosság és az anyagi javak védelmét szolgáló polgári védelmi szervezetekre, valamint a katonai védelmet ellátni képes fegyveres erőkre épül.”

Ahhoz, hogy az ország honvédelmi rendszere a fenti elvárásoknak megfele-

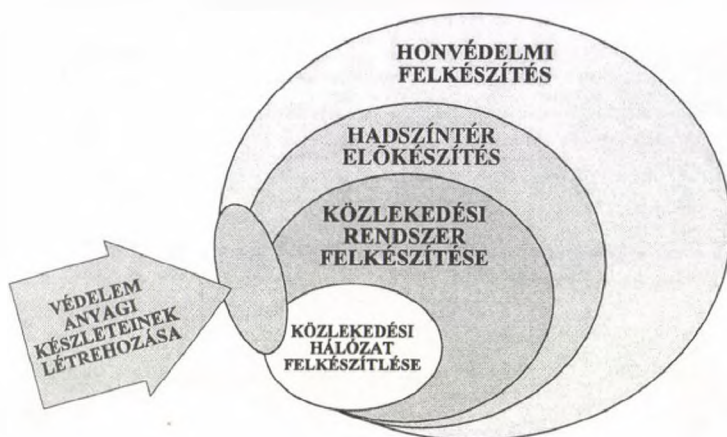
jen, megítélésem szerint egyik legfontosabb feladat a gazdaság olyan felkészítése, amely a fenyegetettség különböző fokozatainak bekövetkezése esetén is biztosítja a nemzetgazdaság működését, a lakosság ellátását létfontosságú javakkal és a védelemhez szükséges anyagi erőforrások megteremtését. Ezt a célt szolgálja a békeidőszakban végzett *honvédelmi felkészítés*.

A közlekedési rendszer felkészítése a honvédelmi felkészítés szerves része, hierarchikus felépítésében a közlekedési rendszer és alrendszerének kapcsolata és kölcsönhatása figyelemmel kísérhető.

A közlekedési rendszer felkészítésének célját a közlekedési biztosítás definíciójából kiindulva határozhatjuk meg: „A közlekedési biztosítás azon tevékenységek és rendszabályok összessége, amelyek a közlekedési hálózat katonai célokra történő előkészítésével, üzemeltetésével, a rombolások után a forgalom helyreállításával kapcsolatosak, és az ehhez szükséges feltételrendszerének megteremtésére irányulnak.”

A közlekedési biztosítás tehát a közlekedési hálózat (technikai alrend-

HONVÉDELMI FELKÉSZÍTÉS ELEMEI

szer) felkészítésére irányul, végső célja azonban az egységes közlekedési rendszer kialakítása. Ezen végső cél elérésének lehetőségét a *feltételrendszer megteremtése* kifejezés foglalja magába, amely burkoltan ugyan, de jelenti a közlekedési rendszer alrendszeinek komplex vizsgálatát, valamint az igények racionális elemzése után egy hatékony, célirányos felkészítést.

Vizsgáljuk meg a *közlekedési rendszer felkészítését az igény oldaláról!* E vizsgálatot az objektív tényezők, azaz a „*beépített kapacitások*” [amelyek például a könnyen sebezhető nagyfolyami vasúti és közúti hidak, az erősen centrális jellegű (Budapest-központú) közúti és vasúti hálózat, a többfunkciós csomópontok, a rendelkezésre álló kapacitások stb.] és az *igények* elemzésével célszerű kezdeni.

A *felkészítés igényoldalát* képezik:

- a hadművelleti igény;
- az erők, eszközök békediszlokációja;
- a közlekedési objektumok veszélyeztetettsége;
- a hadigazdaság működtetése;
- a különböző szolgáltatásokat végzők (erőművek, üzemek, kórházak, intézetek, hivatalok stb.) igénye;

- a lakosság ellátása;
- a NATO-követelmények – mint egyfajta követelményrendszer – figyelembevétele.

A beépített kapacitások, azaz a lehetőségek oldalát a tényleges infrastruktúra képezi. A *felkészítésnek az igények és a lehetőségek egyensúlya megteremtésére kell törekednie.*

A fenti igények kielégítése különösen akkor jelent problémát, ha az adott térség mindennapos és prognosztizálható közlekedési szükségletei (településszerkezet, gazdasági fejlettség) egyébként nem indokolják az adott esetben az e térségbe összpontosított fegyveres erők háborús működéséhez szükséges nagyságú kapacitások kiépítését. Ilyen esetekben a döntéshozatalnál azonban már nemcsak a gazdasági szempontokat, hanem katonapolitikai és biztonságpolitikai szempontokat is figyelembe kell venni.

Az igények összeállítása bonyolult és nehezen determinálható feladat, hiszen a közlekedési igények a mindennapi életben is erősen heurisztikus jellegűek. Csak az egész ország közlekedési igényének figyelembevételével lehet természetes egységben meghatározni a közle-

kedési rendszerrel szembeni követelményeket.

Az ország közlekedési rendszerével szembeni követelmények összeállításához kiinduló alapot a fegyveres erők várható alkalmazási feladataiból eredő közlekedési szükségletek adnak. A várható szállítási feladatok jellege, nagysága és időbeni koncentrátsága valamennyi szállítási alágazat (vasúti, közúti, vízi, légi és csővezetékes) igénybevételét, eszközeinek komplex felkészítését és alkalmazását teszi szükségessé.

A hazánk területén végbemenő ellátási, elosztási folyamatok közvetítő környezete az ország közlekedési rendszere. Ezért a rendszer felkészítésének színvonala az *MH disztribúciós* folyamatok végrehajtására is kiemelt jelentőséggel bír.

Az *MH disztribúciós* folyamatairól

Mielőtt a rátérnék a disztribúciós folyamatok végrehajtásának vizsgálatára, szükségesnek tartom a disztribúció fogalmának egységes értelmezését.

„A megtermelt áruk fogyasztóhoz jutása, vagyis a termelőtől a fogyasztóig kiépített, úgynevezett T–F folyamatrendszer nem más, mint az áruelosztás, amelyet *disztribúció*, azaz térbeli elosztás kifejezéssel említünk.” (*Logisztikai tanulmányok I. MLE. 1993. 121. o.*) Vizsgáljuk meg az ellátási, elosztási logisztika kapcsolatát. *Civil értelmezés szerint* az „ellátói” és a „felhasználói” környezet közé beékelődik a „termelési” környezet. Ezen felosztás egyenes következménye, hogy a tagozatok között megvalósuló logisztikai folyamatokat: ellátási, termelési, valamint elosztási (disztribúciós) logisztikának nevezik.

Katonai vonatkozásban az ellátási, elosztási logisztika kapcsolatánál azt látjuk, hogy a termelési rendszer mint környezet kiesik. Helyét a rendszerben különböző szintű raktárak, bázisok, logisztikai szolgáltató központok (LSZK), anyagtároló – kiadó körzetek (ATKK) váltják fel. Ezt tényként elfogadva leszögezhető, hogy az ellátók és a felhasználók között az ellátási-elosztási (*disztribúciós*) logisztika „varrat” nélküli átmenetet biztosít.

ELLÁTÁSI, ELOSZTÁSI LOGISZTIKA KAPCSOLATA

A közvetítő közeg – a rakodási, szállítási és tárolási (RST) folyamatainak igénybevételével – ezen rendszeren is a közlekedési rendszer. A másik fontos megállapítás, hogy a katonai disztribúciós rendszernél az ellátói környezet a felhasználói környezettel közvetlen szimbiózisba is kerülhet.

A katonai disztribúciós rendszer alkotóelemei tehát: az *ellátási-elosztási környezet*, amely magába foglalja a termelési, kereskedelmi, valamint az elosztási elemeket, illetve a *felhasználói környezet*. A két elem közötti kapcsolat, azaz a disztribúciós folyamat a kijelölt közlekedési rendszeren RST-folyamatok sorozatán keresztül valósul meg.

Vizsgáljuk meg, milyen hatással van a közlekedési rendszer sérülése a disztribúciós rendszerre! Alapként elfogadva, hogy a disztribúciós rendszer elemei között a közvetítő közeg a közlekedési rendszer, megállapítható: a sérülés – nagyságától függően – részleges vagy teljes szakadást idéz elő az elemek közötti RST-folyamatok mennyiségi és minőségi végrehajtásában. Amennyiben a sérülés a közlekedési rendszer elszigetelődéséhez vezet, az elemzést a disztribúciós rendszer minden alkotóelemére, valamint az RST-folyamatok teljes rendszerére ki kell terjeszteni.

A rombolás jellegétől és terjedelmétől, valamint a terület szennyezettségétől függően az elszigetelt területek eltérő időben vehetők igénybe. Ezért amikor ezen területek igénybevételére az elhatározást meghozzák, meg kell határozni az igénybevétel lehetőségeit és célszerűségét.

Az igénybevétel lehetőségének vizsgálatát a technikai alrendszer, azaz a „visszamaradt” és igénybe vehető szállító- és rakodóeszközök, utak, pályák mennyiségének és minőségének elemzé-

sével célszerű kezdeni. Az igénybevételi lehetőségek elemzésének ki kell terjednie a technológiai és az informatikai alrendszert érintő lehetőségek mindenoldalú vizsgálatára is.

Ezen változat esetén is vizsgálni kell az ideiglenes átrakó körletek (IÁK) disztribúciós folyamatba való bekapcsolásának célszerűségét.

A közlekedési rendszer katonai disztribúciós szállítások igénybevételére történő megszervezésének célszerűségét tehát alapvetően az igények minőségi, mennyiségi nagysága, az igénybevétel kezdetének határidője, a működtethető közlekedési útvonalak, objektumok és az igénybe vehető jármű- és rakodóeszközök nagysága, azaz az ezen paraméterek alapján számvethető szállítási és áteresztőkapacitás határozza meg. A szállítási és áteresztőkapacitások azok a mutatók, amelyekkel egyértelműen ki lehet fejezni egy közlekedési rendszer életképességének színvonalát, nagyságát.

A közlekedési rendszer szállítási képességének nagyságát alapvetően a területen működőképes, igénybe vehető szállító-rakodó eszközpark mennyiségi, minőségi összetétele determinálja. A terület áteresztőkapacitása azonban *pályacentrikus*, azaz az áteresztetőséget a működőképes közlekedési hálózat határozza meg. A közlekedési rendszeren belüli RST-tevékenységek folyamatosságának biztosítására létrehozott IÁK(-ok) áteresztőkapacitásának nagyságát tehát csak a vele közvetlen kapcsolatban álló területek *szállítási és áteresztőkapacitásának* együttes elemzésével lehet meghatározni.

Az áteresztőkapacitás nagyságát tehát a vizsgált területen lévő infrastruktúra, azaz a beépített kapacitások határozzák meg.

A disztribúciós rendszer megbízható működésének biztosítása érdekében tehát a két kapacitáselemzés összehan-

golása elengedhetetlen. Ezen feladatot a közlekedési rendszer technológiai és informatikai alrendszeinek a technikai alrendszerrel történő együttműködése teszi lehetővé.

A közlekedési rendszer életképességének növelése

A közlekedési rendszer életképességének növelése elengedhetetlen feladatként jelentkezik. E vizsgálatnak ki kell terjednie – a fentiekén kívül – a vizsgált területen a szállítások megnyitásának határidőire, amelyre a forgalom beindításához szükséges helyreállítási munkák terjedelme meghatározó jelleggel bír.

A helyreállítási munkák erő-, eszköz- és időigényét azonban jelentős mértékben csökkentheti a vizsgált terület berendezéseinek és felszereléseinek előkészítettségi foka, a helyreállítási tartalék anyagok, illetve az építési és a helyreállítási szakalakulatok erőinek és eszközeinek megléte, valamint felszereltségi és kiképzettségi foka.

Az ország közlekedési rendszerének sebezhetőségéből és az ebből eredő veszélyeztetettségéből kiindulva a rendszer megbízható működésének alapja az életképességének fokozása. Ennek eléréséhez egyrészt technikai megoldások, másrészt szervezési intézkedések foganatosítása szükséges.

A rendszer életképességét jelentős mértékben növeli, ha az adott irányú szállítási (közlekedési) igények kielégítésére megfelelő számú – alágazaton belül vagy más alágazat részéről –, közel azonos nagyságú kapacitások állnak rendelkezésre.

Az egyes alágazatok életképességét kedvezően befolyásolja, ha objektumainak rombolása esetén a következmények felszámolására már béke-

időszakban kijelölt és felkészített erők, eszközök állnak rendelkezésre. Célszerű, ha ezen erők az adott térségben települnek, illetve a helyreállításhoz szükséges anyagokat a helyszín közelében tárolják.

A közlekedési rendszer életképességét jelentős mértékben fokozzák azok a békeidőszakban is célszerűen megválasztott és kiépített tartalék- vagy kisegítőkapacitások, amelyek a szűk keresztmetszetek feloldását, illetve az egyes objektumok terheltségének csökkentését szolgálják.

Ezen igényeket szinkronba kell hozni az MH logisztikai rendszerének várható korszerűsítésével és természetesen a hazai meg a nemzetközi fejlesztések fő irányjaival, amelyek *Közlekedés 2000*, illetve *PHARE dokumentumokban kerültek megfogalmazásra*. Ezen tendenciákkal és elvárásokkal szinkronban fogalmazhatók meg a közlekedési rendszer egymással szoros kapcsolatban lévő technikai, technológiai, szervezési és informatikai alrendszerei várható fejlesztéseinek fő irányai.

A technikai és a technológiai alrendszereket érintő fejlesztési irányok az alábbiak lehetnek:

- A *járműpark* általános és speciális összetételében mind a vasúti, mind közúti közlekedésben arányeltolódás várható a különleges járművek javára.
- A mobil *rakományhordozók* (rakodólapok, szállítótartályok, járműfelépítmények) mennyiségének növelésére lesz igény. Itt elsősorban a nagy szállítótartályok és pótkocsik vasúti szállítása irányába várható intenzívebb elmozdulás.
- A *rakodóeszközök* és gépek összetételében a rakományhordozók jellegéhez történő igazodás lesz meghatározó.
- *Közlekedési technológiában* a változások elsősorban a vasúti közlekedést fogják érinteni. A növekvő sebesség és rugalmasság nagyobb sebességű és

kisebbségi terhelésű tehervonatok indítását követeli meg. Ez a közlekedési rendszer iránti technikai igény.

- *Rakodási technológiákban* az automatizálás irányába való fejlesztés lesz a meghatározó. Különösen vonatkozik ez a konténerkezelésre megnyitott pályaudvarokra és a logisztikai központok termináljaira.
- *A szállításszervezésnek* kell a technikai és a technológiai alrendszerek felkészítését egymáshoz rendelni úgy, hogy az idő- és távolságtényezőt, valamint a feladó és fogadó fél igényeit figyelembe véve a legkisebb ráfordítással lehessen a szállítási feladatot megoldani.

A technikai, technológiai részrendszerek közötti egyenszilárdság megteremtéséhez, eredményes működtetéséhez, a közlekedési rendszer célirányos felkészítéséhez tehát átfogó, a jelenleginél hatékonyabb, a polgári rendszerekhez illeszkedő informatikai rendszert kell kiépíteni. Ez egyébként a szállítási folyamatokban érintett szervezetek közötti közvetlen koordinációs kapcsolatok megvalósításának, a szállítások irányításának az alapja.

Összességében levonható az a következtetés, hogy az *MH disztribúciós*

feladataihoz kapcsolódó közlekedési rendszer csak a polgári fejlesztési irányokkal szinkronban, azokkal közös bázison célszerű vizsgálni és végrehajtani. Az a felkészítési terv vezet az *egységes közlekedési rendszer kialakításához*, amely békében is szolgálja az MH feladatainak magasabb színvonalú végrehajtását és minimális terhet ró a nemzetgazdaságra. Ezért a *disztribúciós (ellátási-elosztási) folyamatoknak és közvetítő közegének, a közlekedési rendszernek komplex vizsgálata és célirányos felkészítése a megoldás záloga.*

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Jándy Géza: Rendszerelemzés és operációkutatás; Műszaki Könyvkiadó, 1980
2. Dr. Szenes Zoltán tanulmánya; Új Honvédségi Szemle. 1994. 12. sz.
3. Dr. Prezenszky József tanulmánya; Közlekedéstudományi Szemle. 1995. 3. sz.
4. A közlekedési rendszer elszigetelődésének hatása az MH disztribúciós folyamatainak végrehajtására (Ea. ZMNE, 1996)
5. A hadszíntér-előkészítés általános elvei, a Magyar Köztársaság területének védelmi célú hadműveleti előkészítése (egységes jegyzet, ZMNE, 1996)
6. Az anyagi-technikai biztosítás alapjai (jegyzet, ZMKA, 1992)

A társaság küldöttgyűléséről

A Magyar Hadtudományi Társaság 1997. március 21-én tartotta éves küldöttgyűlését, melyen a szakosztályok által delegált küldöttek, továbbá az elnökség, a felügyelőbizottság és az etikai bizottság tagjai vettek részt. A küldöttgyűlés megtárgyalta és elfogadta az elnökség 1996. évről szóló beszámolóját, a felügyelőbizottság és az etikai bizottság jelentését, jóváhagyta az 1996. évi zárszámadást, az 1997. évi munkatervet és költségvetést, továbbá a pályázati felhívást. Határozatot fogadott el a tagsági díj és a Hadtudomány előfizetési díjának emeléséről, szakértői igazolványok kiadásáról, az elnök és a gazdasági elnökhelyettes tiszteletdíjáról, a tisztújító közgyűlés előkészítéséről és módosította a gazdálkodási szabályzatot.

A beszámoló kiemelte, hogy a társaság 1996-ban konszolidálta az előző években ingataggá vált helyzetét, túljutott a korábbi vezetés által felelőtlenül kihelyezett pénzek nagy részének elvesztése miatti anyagi és erkölcsi megrázkódtatáson. Jelentős eredménynek tudható be, hogy tovább nőtt elismertsége, fejlődött kapcsolatrendszere. A fő figyelmet a honvédelemmel, a haderő átalakításával, a rend- és határvédelem további korszerűsítésével kapcsolatos kutatásokra fordítottuk. Elismertségünk növekedését jelzi többek között, hogy a fórumokon feldolgozott témák – a NATO-hoz való csatlakozás melletti és elleni érvek szembeállítás, a geopolitika és a geostratégia, a vezérkari képzés továbbfejlesztése, a légierő jelene és jövője, Magyarország honvédelmének 1100 éve – nemcsak a szakma, hanem a politikai vezető szervek több tagjának, a tudományos élet vezető személyiségeinek és a sajtónak is felkelte a figyelmét. A Magyar Köztársaság elnöke vállalta ezen fórumok felett a fő védnökséget, az egyikén személyesen is részt vett és felszólalt. Tagjaink szakértőként dolgoznak az Országgyűlés Honvédelmi Bizott-

ságának elnöke mellett. Az alkotmányelőkészítő bizottság elnöke levélben is kifejezte köszönetét azon javaslatokért, amelyeket az alkotmánykonceptióhoz juttattunk el. Az Országgyűlés a társadalmi szervezetek támogatására a költségvetésben biztosított pénzkkeretből 300 000 Ft támogatást ítélte oda.

A Magyar Tudományos Akadémia szerveivel való kapcsolatunk fejlődését elősegítette, hogy a IX. osztály keretében létrehozott Hadtudományi Bizottság elnöksége és tagjai sorában társaságunk több tagja eredményesen tevékenykedik. Elnökünk képviseli társaságunkat az Országos Akkreditációs Bizottságban. Több történész tagunk végez munkát a II. osztály Hadtörténelmi Albizottságában. Millecentenáriumi emlékülésünk elnöke Kulcsár Kálmán akadémikus, a IX. osztály elnöke volt.

Eredményesen fejlődött munkakapcsolatunk a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség Parancsnokságának vezetőivel és egyes szerveivel. A honvédelmi miniszter levélben köszönte meg azt a tanulmányt, amelyet szakértőink egy csoportja készített a haderőreform megvalósításának és a honvédség felső vezetése struktúrájának átalakításáról. A Honvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium vezetői több alkalommal fogadták társaságunk képviselőit különböző problémák megtárgyalására. Kifejezték támogatásukat és segítőkészségüket. Külön ki kell emelni Végh Ferenc altábornagy úrnak, a Magyar Honvédség vezérkari főnökének (MHPK) érdeklődését a hadtudomány kérdései iránt. 1996. szeptember 10-én személyesen tartott tagságunk részére ismertetőt a haderőreform következő szakaszáról. Javultak kapcsolataink a Belügyminisztérium és az Országos Rendőr-főkapitányság szerveivel, részükről jelentős anyagi támogatást is kaptunk. Tagjaink közül többen – mint egyetemi és főiskolai tanárok vagy szakértők –

rendszeresen előadnak számos hazai egyetemen és főiskolán.

A tudományos munka részletes értékelésével foglalkozó fejezetben kiemeli a beszámoló, hogy az OKTK keretében hét munkacsoport nyert pályázatot és a vele járó anyagi támogatást, további három munkacsoport pályázata elbírálás alatt áll. Szakértőink közül többen felkérést kaptak OKTK tanulmányok elbírálására. Társiadóként részt vettünk a Magyar Könyv Alapítvány által részben finanszírozott Magyarország a második világháborúban című lexikon kiadásában, melynek fogadtatása a szakma részéről igen kedvező volt.

Az elnökség új alapokra helyezte a pályázati rendszert. A pályázatoknak két formája alakult ki: az OKTK mintájára szervezett szerződéses és a jelígis rendszer. Az előbbi esetében a meghirdetett témákra lehet jelentkezni szinopszis és költségigény beadásával, ezek elfogadását követően kötnek szerződést a kidolgozásra.

Jelígis pályázatokat a korábbi évek gyakorlatának megfelelően lehet beküldeni. 1996-ban a pályázatokat hátrányosan befolyásolta, hogy a szükséges pénz jelentős része csak az év végére állt rendelkezésre, ekkor lehetett a szerződéseket megkötni. A bizonytalanság miatt a pályázók egy része visszalépett, vagy máshol hasznosította művét. Összesen *nyolc pályázat* került elfogadásra. A díjazott tanulmányok szerzőit lásd a 124. oldalon.

A határidő lejártáig mindössze hat jelígis pályázat érkezett be, ami a propaganda hiányosságaira is utal. Az 1997. évi pályázati felhívás a Hadtudomány 1997/1. számában jelent meg. Ebben a számban tettük közzé a *honvédelmi miniszternek az első hadtudományi pályázat 150. évfordulója alkalmából az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága kezdeményezésére kiírt pályázatát is*. Tagjaink figyelmébe ajánljuk mindkét pályázati felhívást.

A szakosztályok rendezvényeinek száma az előző évihez hasonlóan alakult, a szakosztályok között azonban jelentős különbségek tapasztalhatók. Nagy aktivitással dolgozik a műszaki, a biztonságpolitikai, a repülő- és légvédelmi, a katonaföldrajzi és térképészeti, a belügyi és a hadtápszakosztály. Az előző éveknek megfelelő aktivitás tapasztalható a hadtörténeti, a hadtudomány elméleti és -történeti, a határőr, a humánerőforrás-fejlesztési, a vegyi védelmi és a védelemgazdasági

szakosztály életében. A Kiss Károly hadtudományi és a Lahner György haditechnikai klub fórumot biztosított aktuális témák megvitatására, látogatottságuk azonban továbbra is alacsony.

A társaság *nemzetközi kapcsolatai* terén nem történtek gyökeres változások. Továbbra sincsenek működő kapcsolataink más európai országok hasonló tudományos társaságaival. Az okok közül három érdemel említést: egyrészt energiánk nagy részét saját működésünk, hazai tevékenységünk megszervezése köti le; másrészt minimális anyagi eszközöket sem voltunk képesek átcsoportosítani nemzetközi kapcsolataink kiépítésére; harmadrészt külföldi partnereink sem léptek fel kezdeményezően.

1996-ban mégis történt bizonyos előrelépés. Elkészült a Társaság rövid ismertetése angol nyelven, amit az MH Nemzetközi Kapcsolatok Csoportfőnöksége révén megkaptak a Budapesten akkreditált katonai attasék azzal a kéréssel, hogy továbbítsák országukba, és adjanak visszajelzést hasonló szervezetek létesítéséről. Az év végéig Ausztria, Finnország és Svájc részéről érkezett válasz, a megfelelő tudományos társaságok adatainak feltüntetésével. A válaszok arra utaló jelzést is tartalmaznak, hogy ezen szervezetek érdeklődnek a kétoldali kapcsolatok lehetőségei iránt. Személyes kapcsolat révén tudjuk, hogy Hollandiában is működik hasonló társaság, bár csak elvétve épít külföldi kapcsolatokat. Kezdeti lépések történtek a moszkvai Hadtudományi Akadémiával kapcsolat felvételére, bízunk benne hogy ez 1997-ben konkrét formát fog ölteni.

A *szervezeti élet* fejlődését elősegítette az 1995. június 16-i rendkívüli közgyűlés határozatai alapján kidolgozott alapszabály, az elnökség és a szervezeti egységek szervezeti és működési szabályzatai, az etikai kódex és a gazdálkodási szabályzat. Alkalmazásuk eddigi tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a vezetési struktúra biztosítja a folyamatos működés feltételeit. Az intézőbizottság – mint újonnan létrehozott operatív irányító szerv – feladata, felelősségi köre és munkamódszere kialakult, működésében azonban még bizonytalanság tapasztalható. Az elnökség és az IB közötti munkamegosztás még nem kiforrott. Esetenként megsérült az alapszabály azon előírása, hogy az IB nem önálló döntéshozó testület, hanem

az elnökség operatív szerve. Van még javítani való az IB és a szakosztályok munkakapcsolatában is. A titkárság csökkentett létszámban nehezen birkózik meg a napi feladatokkal, a döntések előkészítését kevésbé tudja segíteni.

A szakosztályok vonatkozásában is történtek szervezeti változások. 20 fővel megalakult az egészségügyi szakosztály. A hadművelleti szakosztály huzamos működéskép telensége miatt tagjainak egy része – főleg fiatalabb tisztek egy csoportja – létrehozta a hadművelleti-harcászati szakosztályt és igen aktív tevékenységbe kezdett. A hadművészeti szakosztályban maradt tagság az elnökség útmutatásai alapján 1997. január 15-én átalakította a szakosztályt, nevének megfelelően a hadtudomány általános elméleti és hadászati (katonai vezetésképzési) kérdésekkel szándékozik foglalkozni. Rendezte tagságát és megválasztotta új vezetőségét. Az előző évben megszűnt székesfehérvári területi tagozat, továbbá a repülő- és légvédelmi szakosztály veszipremi szakcsoportja helyett nem tudtunk más szervezetet létrehozni, így ezen vidéki helyőrségekben nincs társaságunkat reprezentáló szervezet. Az elnökség törekvése ellenére nem sikerült létrehozni a környezetvédelmi szakosztályt. A Társaság keretében jelenleg 19 szakosztály és 2 klub működik.

A sajtó- és propagandatevékenység szervezését továbbra is megnehezíti a hazai sajtóorgániumok erős pártossága és a honvédelmi témákhoz való, gyakran kifejezetten negatív hozzáállása. Ennek ellensúlyozására jelentős energiát fordítottunk a szerkesztőségekkel, az újságírókkal, valamint a szaktárcák sajtószerveivel való személyes kapcsolatok fejlesztésére. Valószínűleg ennek is köszönhető, hogy egyetlen központi rendezvényünk sem maradt visszhang nélkül. A Magyar Távirati Iroda, a Magyar Televízió Híradója és a Magyar Rádió fórumainkról tudósítást közölt. Rajtuk kívül rövid hírből számolt be egy-egy alkalommal a Magyar Nemzet és az Esti Hírlap. Részletesebb beszámolókat közölt a katonai sajtó és a Hadtudomány.

A beszámoló külön részben foglalkozott a *Hadtudomány folyóirattal*: Megállapította – ezt a hozzászólások is megerősítették –, hogy a VII. évfolyamába lépő folyóirat, rangos helyet vívott ki magának a tudományos életben és jól reprezentálja Társaságunk tudományos életét. A szerkesztőbizottság olyan aktuális

témák közlésére törekedett, amelyek a hadtudományi kutatás fő irányába esnek és segítik az állami feladatokat is. A cikkek több mint 70%-a a biztonság általános kérdéseivel, ezen belül a közép- és kelet-európai országok helyzetével, a lehetséges veszélyekkel és azok elhárításának módszereivel, az euróatlanti integráció, a NATO-csatlakozás, a haderőátalakítás elvi és gyakorlati kérdéseivel, valamint az oktatási intézmények integrációjával foglalkozott. A többi cikkben a szakterületek aktuális témáit, a szakosztályok kutatási eredményeit dolgozták fel és közérdekű információkat tettek közzé. A folyóirat tartalma és formája megfelel az olvasók elvárásainak. A terjesztés és az előfizetés korábbi hiányosságai mérséklődtek, a honvédség és egyes polgári tudományos műhelyeknél ismertté vált folyóiratunk. Az eredmények mellett meg kell jegyezni, hogy a folyóiratnak a múlt évben is megfogalmazott tudományos jellegét tovább kell erősíteni. Ez az igény felveti belső szerkezetének módosítást, a tudományos folyóiratoknál megszokott átalakítását.

A beszámolóhoz kapcsolódó hozzászólásokban nagy hangsúlyt kapott a problémás (sokszor ellentmondásos) elméleti kérdésekben való állásfoglalás felvállalása, a civil szférával való kapcsolatok erősítésének igénye, a nyilvánosság előtti szereplés fokozódó gyakorisága, általában a bezárkózottság felszámolása. Többen biztatták a vezető szervezetek, hogy jelentősebb szerepet vállaljanak a stratégiai kérdések kimunkálásában és kapcsolódjanak be a tudománystratégia alakításába. Felvetődött az internethálózatba bekapcsolódás igénye. Többen felvetették a fiatal kutatók bekapcsolásának szükségességét a Társaság életébe, a tudományos diákkörök és a doktoranduszok munkájának segítségét. Dr. Szenes Zoltán felajánlotta a HM Oktatási és Tudományos Munkaszervezési Főosztály közreműködését nemzetközi kapcsolataink kiépítéséhez.

A további napirendek közül a *Társaság 1997. évi munkatervét* váltott ki vitát. A munkaterv általános céljaival a küldöttek egyetértettek. Ezek közül ki kell emelni, hogy folytatni kell a honvédelemmel, a haderő átalakításával, a rendvédelem korszerűsítésével kapcsolatos problémák kutatását, az eredmények megvitatását konferenciákon és fórumokon, valamint publikálásukat. Tovább kell elemezni a NATO-hoz csatlakozásunk elméleti és gyakorlati kérdéseit, bemu-

atva annak pozitív és negatív oldalait, valamint térségünk biztonságpolitikai kérdéseit. Tudományos tevékenységünket ki kell terjeszteni a környezetvédelemre, a katasztrófa-elhárításra, a határvédelemre. Fórumokat kell biztosítani történelmünk katonai jellegű eseményeinek további tudományos bemutatására. Közös rendezvényekkel tovább kell mélyíteni kapcsolatainkat az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottságával, valamint a beszámolóban említett más tudományos szervezetekkel és intézményekkel. Kiemelten kell kezelni a szakosztályok és az elnökség kapcsolatainak erősítését. Javítani kell a szakosztályokban folyó tudományos munka színvonalát és a szervezőmunka eredményességét. Nagyobb figyelmet kell fordítani a hadtudomány kérdéseit kutató új nemzedékre, részükre publikációs lehetőségeket és fórumokat kell biztosítani.

A központi rendezvények tervét több felszólaló javaslatára a küldöttgyűlés úgy módosította, hogy a három tervezett fórum helyett egy országos konferenciát tartsunk az év második felében, két nap időtartamban. Ezen az ország biztonságával és honvédelmével kapcsolatos alapvető kérdéskör kerüljön feldolgozásra. A konferencia tartalmát az elnökség – a Honvédelmi Minisztérium, a Belügyminisztérium, az MH Parancsnokság (vezérkar) és az ORFK vezetői javasolatainak figyelembe vételével – alakítsa ki.

A küldöttgyűlés az elnökség javaslatára a tagsági díjat 1998. január 1-jével az aktív (szolgálati vagy munkaviszonyban álló) tagoknak évi

1200, a nyugállományú és egyetemi (főiskolai) hallgatóknak 800 forintban állapította meg. A tagok változatlanul térítésmentesen kapják a Hadtudomány folyóiratot. A folyóirat árát a társaságon kívüli vásárlóknak és előfizetőknek példányonként 300 forintban állapította meg. Az éves előfizetési díj 1200 forint.

A Gazdálkodási szabályzat 3/d pontját úgy módosította, hogy a Társaság szervezetei vagy tagjai által végzett szellemi tevékenységért vagy szolgáltatásért befolyt összegeket az elnökség és a szolgáltató szervezet vagy személy között az eddigi 40/60%-os arány helyett úgy ossza el, hogy a Társaságot 5-15%-os rész illesse meg. A megosztás mértékét szerződésben kell rögzíteni.

A küldöttgyűlés jóváhagyta az elnökség személyi kérdésekben hozott döntéseit: dr. Hajma Lajos tudományos elnökhelyettesévé történő kooptálását és dr. Ács Tibor felkérését az elnök tanácsadójául. Ez a felkérés az elnök külföldi tanulmányok folytatása miatt huzamos ideig tartó távolléte következtében vált szükségessé és a távollét idejére szól. Végetül megerősítette az elnökség határozatát, amelyben a szakosztályok javaslatai alapján szakértővé fogadta dr. Berek Lajos, dr. Kovács Sándor, dr. Kónya József, dr. Peták György és dr. Sebesi Béla urakat.

1998 a tisztújítás éve lesz, lejár a szakosztályelnökségek és a Társaság vezető szervei tagjainak három évre szóló mandátuma. A küldöttgyűlés utasította az elnökséget a választások előkészítésére.

Zimits Rezső

A díjazott tanulmányok szerzői

Szerződéses pályázók:

Bernát István*
Csabai Károly*
Erdélyi Ferenc*
Gáspár Tibor
Kriszbai János
Óvári Gyula
Padányi József*
Ritecz György*
Seebauer Imre
Szternák György
Várhegyi István*

A jelíges pályázók:

Pokorádi László (I.)
Molnár Károly (II.)
Sallai János (II.)
Fodor József (III.)
Horváth István (III.)
Sebesi Béla (III.)

* társszerzős munkák

Az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának tájékoztatásáról

1997. április 9-én az Országgyűlés HB felkérésére a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke előzetesen írásban, majd szóban tájékoztatta a képviselőket a társaságban folyó tudományos tevékenységről. Bemutatta a társaságot, felvázolta azokat a fontosabb kutatási eredményeket, amelyeket elért. A szóbeli kiegészítésben tájékoztatást kaptak a HB tagjai a társaság további terveiről is.

A megbeszélésen az MHTT elnöke elmondta, hogy a társaság az elmúlt évek során számos szakmai vitát, fórumot és három országos konferenciát tartott. Ez utóbbiak keretében a társadalom és a honvédelem, a védelemgazdaság, valamint Magyarország geopolitikai és geostratégiai helyzetével kapcsolatos kérdések kerültek megvitatásra. Ezenkívül a hadtudomány kutatói számos olyan témán dolgoznak, amely a honvédelem, a haderő átalakítását is segíti. A kutatás eredményei azt bizonyítják, hogy a Magyar Honvédség átalakításának folyamatában olyan problémahelyzetek alakultak ki, amelyek megoldása a hagyományos döntési módszerekkel csak részben lehetséges. Kutatóink vallják – hangzott el a beszámolóban –, hogy az átalakulás során felmerülő ellentmondások megoldása a korábbi szervezési és vezetési elvek alkalmazásával nem vagy csak részben lehetséges. Ezek megújítására van szükség, mert ellenkező esetben félmegegyezések születhetnek, s az átszervezéseknek soha nem érünk a végére.

A hadtudományi kutatások az utóbbi években jelentős fejlődésen mentek át, elismerésre méltó eredmények születtek a hadikultúrák megismerése, sajátosságainak feltárása területén. Világossá vált, hogy a nemzeti kultúrában gyökerező katonai gondolkodás bizonyos átalakítására van szükség. Kutatóink készek arra, hogy hatékony segítséget nyújtsanak a vezetés előtt álló feladatok megoldásához. A kutatók tudásának igénybevétele azonban a jelenleg tapasztalható gyakorlattal nem vagy csak részben biztosítható.

Az MHTT vallja, hogy mivel a *honvédelem társadalmi ügy*, ezért a mai viszonyok közötti helyének, szerepének a meghatározása is társadalmi érdek. Meg kellene találni a módját annak, hogy a társadalom egyetér-

tésével találkozzon minden, ami a honvédelem fejlesztése, átszervezése, korszerűsítése érdekében történik. Fontos lenne, hogy a honvédelem részét képező területek (Magyar Honvédség, Határőrség, rendvédelmi szervek, Vám- és Pénzügyőrség) problémáik megoldásánál egységes honvédelmi koncepció alapján végezhessek munkájukat.

A Társaság felmérte azokat a forrásmunkákat, amelyeket a nyugati anyagcentrikus hadi kultúrára való áttérés szempontjából fontos megismerni. Jelenleg ezek kis hányada található meg, ezért fontos a hiányzó, a hadtörténelem gazdag tapasztalatait, a hadtudomány eredményeit feldolgozó és őrző, mintegy 150–200 könyv, cikk, tanulmány beszerzése. Ezen anyagokra nagy szükség van a ZMNE tananyagának korszerűsítéséhez is, de jó lenne, ha a hadtudományi kutatók megismerhetnék, kutathatnák a világban eddig megjelent forrásmunkákat. Ez jelentős anyagi ráfordítást igényel, amit természetesen az MHTT nem tud biztosítani. A HB pozitívan foglalt állást e kérdés megoldása vonatkozásában is.

A védelem kérdéseivel kapcsolatban fontos a *védelemgazdaság problémaköre* is. A költségtervezés és a költségelszámolás hátrányai szükségessé tennék a feladattervezés kérdéseinek előtérbe helyezését. Az öszre tervezett konferenciánk egyik szekciójában ennek a kérdésnek a megvitatására is sor kerül.

A közeli feladatok között fontos helyet foglal el a *repülőgépváltás kérdése* is. A társaságon belül egy csoport kutatja e probléma megoldásának lehetőségeit, szakmai javaslat elkészítését tűzte ki célul, azt követően hogy a pályázat kiírása megtörténik.

A hetedik évében járó MHTT – bár rengeteg gonddal küzd – kutatási stratégiáját a fentiekén kívül a biztonság, a védelem és az integráció témakörébe tartozó kérdések megoldására kívánja összpontosítani. Reméljük, hogy az elhangzott tájékoztatás – az írásos anyaggal együtt – felkelti a törvényhozók érdeklődését, s termékenyen fog hatni a további együttműködésre.

A HB a beszámolót meglelégedéssel és jegyzőkönyvben rögzített köszönettel fogadta.

Sz. J.

Fórum a repülőtisztképzésről

A Magyar Hadtudományi Társaság repülő- és légvédelmi szakosztálya és az MH Repülő és Légvédelmi Főcsoportfőnökség 1997. május 8-án fórumot tartott a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen a repülőtisztképzés jelenlegi helyzetéről és jövőjéről, a haderőnem várható utánpótlási igényeinek tükrében. A fórumon a főcsoportfőnökség, a repülő- és légvédelmi hadtest, a repülőcsapatok, a tanintézetek képviselői és a szakosztály tagjai, továbbá az MHTT elnökségének és társszakosztályainak képviselői mellett – meghívásunkat elfogadva – részt vett és fel szólalt *dr. Hollósi Nándor altábornagy*, a vezérkari főnök általános helyettese, *Kositzky Attila vezérőrnagy*, mb. repülő- és légvédelmi főcsoportfőnök, *dr. Szabó József* az MHTT elnöke és *Szepesi József*, a Magyar Veterán Repülők Szövetségének elnöke.

Dr. Kormos László szakosztályelnök megnyitójában elmondta, hogy a fórum gondolata a magyar légierő múltjáról, jelenéről és jövőjéről már az 1996. november 28-i fórumon felvetődött. Szükségessége és célja a januárban tartott éves beszámoló közgyűlésen fogalmazódott meg. A főcsoportfőnökség szintén tervezett a témáról egy önálló fórumot. Egymás szándékának ismeretében döntöttünk a közös szervezés mellett. A téma időszerűségét indokolja, hogy az utánpótlási igények tükrében bizonytalannak látszik a képzés jövője, a repülőszervezetek konszolidálása és várható fejlesztése, melyek alapjaiban befolyásolják a tisztképzés lehetséges változatait és a hazai képzés bázisainak sorsát. Vizsgálni kellene a felsőoktatási reform kapcsán felvetődő kételyek jogosságát, a haderőnemi vezetés lehetőségeit a szakmai irányításban, továbbá a repülőtisztokkal szemben a következő évtizedekben érvényesülő követelményeknek és elvárásoknak történő megfelelés esélyeit.

Balogh Imre ezredes, az MH repülőfőnöke vitaindítójában az általános és a konkrét szakmai követelményekből indult ki. Hangsúlyozta, hogy az elmúlt évek változásai, az új szövetségi rendszer felé irányuló külpolitikai és katonapolitikai törekvések megkövetelik a gyakorlati tevékenység tökéletesítését, a képzettség növelését és az oktatás színvonalának emelését. Olyan konvertálható dip-

lomával, általános műveltséggel, felsőfokú szakmai kompetenciával és személyes kvalitásokkal rendelkező repülőtisztokra lesz szükség, akik minimálisan két idegen nyelven beszélnek, a nyugati légierők tisztjeivel közel azonos felkészültségűek és képesek a repülőcsapatok rendeltetéséből eredő feladatokat végrehajtani.

A tisztképzés követelményeit a csapatok jelenlegi helyzete és a gyakorlatban tartás színvonala is befolyásolja. Az év végére kialakul a haderőreform keretében meghatározott szervezeti struktúra. Befejeződik az állomány és a repülőeszközök mennyiségének előírt szintre csökkentése. A mintegy 10–15 éve tartó alulfinanszírozás miatt a repülőtechnika, a kiszolgáló-, a navigációs berendezések zöme elavult, üzemeltetésük gazdaságtalan. A repülési idő olyan mértékben csökkent, hogy ma már nem biztosítja a gyakorlatban tartást, így a csapatok csak hiányosan és időlegesen képesek alapfeladataik el látására. A szükséges személyi állomány rendelkezésre áll, az állományarányok a fiatalabb korosztályok javára változtak. A hajózó állomány átlagéletkora jelenleg 35 év. A gépmennyiség csökkenése miatt repülőgépvezetőből jelenleg túlképzés van. A további években 5–6 fő az évi utánpótlás-szükséglet.

A hazai repülőgépvezető-képzés az 1996 végén kiadott rendelkezés szerint megszűnik, jelenleg a tanulmányait már megkezdett főiskolások képzése folyik. Sürgősen dönteni kell a további képzésről: hazai vagy külföldi tanintézetekben történjen. Ha külföldön történik, ezt előzze meg a hazai előképzés. A külföldi képzés ideje 1–2 év lehet, amit hazai csapatgyakorlat (típusra képzés) követ. A repülőműszaki szakemberképzést a szolnoki főiskolai karon célszerű tovább folytatni, kiegészítve 1–2 fő nyugati országokba történő beiskolázásával. Megfontolandó, hogy a mérnök-műszaki szakterület bizonyos részein alkalmazható-e polgári egyetemet (főiskolát) végzett szakember. A repülésirányító-képzés jelenlegi rendszere nem igényel változtatást, bár a képzést bizonyos tanulmányi szakaszban célszerű lenne kettéválasztani: légiforgalmi irányító és vadászirányító megfigyelő szakra.

A nagy számú *hozzászólásban* három

visszatérő gondolat dominált: a repülőgép-vezető-képzés módja, a főiskolai képzés átalakításának célszerűsége és ezzel összefüggésben a szolnoki főiskola jövője, továbbá a pályántartás problémái.

A repülőgép-vezető-képzés alapvető problémája, hogy itthon vagy külföldön történjen-e. Többen érveltek a hazai képzés mellett, mivel ez sem lenne drágább a külföldinél és közvetlenül lehetne érvényesíteni a hazai követelményeket. Lehetővé tenné a meglevő oktatási bázisok fenntartását, munkahelyeket tartana meg és újakat is teremtené. Erősítené a hallgatók motiváltságát a nemzeti érdekeknek megfelelő, hazájukért áldozatokat vállaló repülőgép-vezetővé válásban. Több hozzászóló hibásnak tartotta az 5-6 fő előre jelzett utánpótlási szükségletet, mert szerintük ez a számvetés nem veszi figyelembe a pályát különböző okok miatt (pl. az eü. alkalmasság változása) elhagyók számát. A külföldi képzést támogatók véleménye szerint ez a képzési mód növelné a nyelvismeretet, a NATO-tisztek gondolkodásának, életvitelének és szakmai ismereteinek jobb elsajátítását.

Sok kétely fogalmazódott meg a hazai képzési reform célszerűségével és hatékony-

ságával kapcsolatban. Többen nem látták biztosítottak a szakmai követelmények érvényesítését, a haderőnemi vezérkarok jogosultságainak biztosítékait a szakmai irányításban. Az összevonásokban a főiskolai karok oktatóállományának fokozatos leépítését vélik felfedezni, ami óhatatlanul a szakmai színvonal csökkenésével jár. Sokan féltették a szolnoki főiskolai kar jövőjét, fokozatos elsorvasztása vagy esetleges megszüntetése a szakmai képzés alkonyát jelentené. Úgy tűnik, hogy mintha még nem lenne általános az a felismerés, miszerint a Magyar Honvédség legbonyolultabb és legdrágább képzési területe a repülőgép-vezető-képzés.

Kiemelt hangsúlyt kaptak a pályán tartás problémái. A beiskolázási létszámok meghatározása a leggondosabb előrejelzések figyelembevétele esetén is bizonytalan lesz, ha nem sikerül a kiképzett tiszteket megtartani. Ehhez pedig gondosan kimunkált pályaképre, nagyobb elismertségre, magasabb jövedelmi viszonyokra és létbiztonságra lenne szükség. Jelenleg sajnos ezek mindegyike hiányzik.

*Zimits Rezső
szakosztálytitkár*

Tudományos konferencia Győrben

Az MHTT határőr szakosztálya április 12-én Győrben, a határőr-igazgatóság oktatási központjában rendezett tudományos konferenciát *Az MHTT célja megvalósulásának lehetőségei és jellemző tapasztalatai a határőr szakosztály területi szerveinél és egyes tagjainál* címmel. A rendezvényen a szakosztály tagjain kívül az igazgatóságok szervezési igazgatóhelyettesei is megjelentek.

A konferencia előadója dr. Bakondi György hőr. vezérőrnagy, a Határőrség szervezési főigazgatója, a Határőrség tudományos bizottságának elnöke előadásában a társaság céljairól és a határőrizeti szerveknél folyó tudományos munka kölcsönhatásáról szólva kiemelten foglalkozott a gyakorlathoz való kapcsolódásról. Az előadó a határőrségnél történt változások és a határőrizeti törvény – akkor még tervezet – problémaköréről is szólt.

Ezt követően Friedrich Dialer tábornok, Burgenland katonai parancsnoka tájékoztatta a hallgatóságot az osztrák hadseregnek a határőrizet érdekében kifejtett tevékenységéről.

Az előadóhoz több kérdést intéztek a magyar határőrök, teret adva szakmai kíváncsiságuknak.

A konferencia lehetőségeit kihasználva mutatkozott be a győri, a soproni és a közelmúltban megalakult szombathelyi szakcsoport.

Délután a résztvevők megnézték az igazgatóság csapattúzeumát, majd Gosztolai Géza honv. őrnagy videóvetítéssel egybekötött tájékoztatót tartott az IFOR-ban résztvevő magyar kontingens tevékenységéről, kiemelve az ezzel kapcsolatos pszichológiai kérdéseket.

Tanyik József

A Magyar Tudományos Akadémia 1997. évi májusi rendes közgyűlése

Az MTA hadtudományi köztestületi tagjai, a diszciplína művelői és a Magyar Hadtudományi Társaság tagjai a sajtóból már értesültek arról hogy az MTA 1997. május 12–14-i rendes közgyűlése nagyon fontos témákat tárgyalt meg és jelentős határozatokat fogadott el. Többek között – az elnöki és főtktkári expozék megvitatása mellett – megszavazták az akadémiai intézethálózat átszervezésének tervét, megtörtént az Akadémia díjainak ünnepélyes átadása, az Akadémia 1996. évi költségvetési beszámolójának és az 1998. évi költségvetési irányelveinek elfogadása, valamint más beszámoló és előterjesztések megvitatása és elfogadása.

A témák közül meg kell említeni az akadémiai törvény módosításának elveiről és a 200 közgyűlési doktor képviselő tudományágazonkénti megoszlásáról szóló előterjesztéseket. A IX. Osztályt 26 doktor, ebből a hadtudományt 2 doktor fogja képviselni a közgyűlésben.

Érdeklődésre tarthatnak számot diszciplínánk szempontjából az MTA tudományos osztályai közgyűlési tudományos üléseinek témái: a nyelv- és irodalomtudományok osztályának, a filozófiai és történettudományok osztályának A magyarságkép és történeti változásai című együttes tudományos ülése előadásai és hozzászólásai; a matematikai tudományok osztályának közös Farkas Gyula emlékülése és Halmazelméleti módszerek alkalmazásai című tudományos ülése; az Agrártudományok Osztályának Nemzetközi kihívások a magyar agrártudományok előtt című nyilvános osztályülése; az orvostudományok osztályának Az agy működésének megismerése: korunk legnagyobb kihívása című tudományos ülése; a műszaki tudományok osztályának A fenntartható fejlődés és az építészeti jövője, valamint a Szabályzott szerkezeti rendszerek

című tudományos ülése; a műszaki tudományok osztályának és a kémiai tudományok osztályának Anyagszerkezet és technológia együttes tudományos ülése; a kémiai tudományok osztályának Életminőség Népegészség című tudományos ülése; a biológiai tudományok osztálya A közösségi ökológia frontvonalai című tudományos ülése; a földtudományok osztályának A Pannon-medence felépítése és kialakulása című nyilvános osztályülése; a fizikai tudományok osztályának Szilárdtestkutatások című tudományos ülése. Az ülések anyagait a különböző szakfolyóiratokban vagy önálló kötetekben fogják közreadni.

A hadtudomány az MTA IX. Osztályához van besorolva ezért részletesen ki kell térnünk az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya 1997. május 7–8-i, Rendszerváltozás és konszolidáció: változó értékek, érdekek és intézmények a század végi magyar társadalomban című tudományos ülésére. A négy főreferátum és a számos referátum négy nagy témakört vizsgált: 1. Globális változások, nemzeti érdek, a társadalom és az állam: a század végi Magyarország dilemmái; 2. A gazdasági változások, különösen a vagyon- és jövedelemelosztás hatása a magyar társadalomban kialakuló érdek- és rétegstruktúra; 3. A politikai rendszer hatékonysága: intézményi és érdekösszefüggések, a politikai konfrontációk összefüggései; 4. A független és semleges közszolgálat lehetősége Magyarországon: eredmények, hiányosságok, perspektívák.

A Magyarország biztonságát és országvédelmét is több vonatkozásban érintő előadások és hozzászólások anyagából teljes terjedelemben közreadjuk e számunk első tanulmányaként Kulcsár Kálmán, az MTA rendes tagja, a IX. Osztály elnöke *A politikai rendszer és a magyar valóság* című fő referátumát.

Aus dem Inhalt

Der erste Artikel analysiert die ungarische Wirklichkeit objektiv, im Spiegel der Veränderungen der vergangenen Jahre und der Gestaltung des politischen Systems. Im nachfolgenden Artikel informiert der Generalstabschef über den Stand der Streitkräftereform und die weiteren Aufgaben.

In Bereich Sicherheitspolitik und Militärwissenschaft sind beachtenswerte Themen: der Stand der Sicherheit von Ungarn, das Verhältnis zwischen der NATO und Russland, die entstehende Verteidigungsphilosophie des Landes, Grundfragen der militärischen Strategie und Doktrin.

Beachtenswert sind die Artikel über die weitere Integration der Nationalen Verteidigungsuniversität, den Katastrophenschutz, die militärischen Transportsysteme, den Schutz der militärischen Sprache und die Delegiertenversammlung der Ungarische Militärwissenschaftliche Gesellschaft.

From the contents

The first article of present issue deals with the objective evaluation of Hungarian reality in the light of the transforming political system and the changes during the past years. The next article gives account by the chief of staff on the reforms in the Hungarian armed forces and the further tasks in this field.

From defence political and military sciences the following articles are worth of interest: studies dealing with Hungary's defence, the forming of our country's defence philosophy, and the fundamental questions of military strategy and doctrine.

Also worth of interest are the reference articles on the strategy of further integration of the National Defence University, on disaster-prevention, on the military transport systems, on the protection of military language, and on the meeting of delegates of the society.

Содержание номера

Первая статья номера даёт объективную оценку венгерской действительности в свете изменений политической жизни. В следующей статье начальник генерального штаба делает отчёт о состоянии реформы вооружённых сил и о дальнейших задачах.

Среди статей о политике безопасности и военной науке заслуживают внимания следующие темы: Организация безопасности Венгрии, философия обороны страны, науки, занимающиеся рассмотрением основных вопросов военной стратегии и доктрины.

Интерес представляют так же статьи о стратегии последующей интеграции Института Национальной обороны. О защите от катастроф, о системе военных перевозок, о защите военного языка и публикации о собрании депутатов общества.

A Magyar Hadtudományi Társaság harmadik országos konferenciájára készül

A legutóbbi (1997. március 31-i) küldöttgyűlés
határozatának megfelelően 1997. november első felében országos
hadtudományi konferenciára kerül sor.

A konferencia témája

**A stratégia, a nemzeti érdek és a katonai doktrína
főbb kérdései az euroatlanti integráció tükrében.**

A konferencia előreláthatólag *kétnapos lesz*: Budapesten vagy Balaton-
kenesén kerül megrendezésre.

A tervezett program

Első nap

- ♦ Központi előadások: a biztonság, stratégia, a védelem és az integ-
ráció tárgyköréből.
Előadók: a HM és az MHP (HVK) felkért vezetői,
az érintett minisztériumok képviselői, valamint az MHTT elnöke.
- ♦ A nap második felében *szekcióülések*:
 - ✧ a biztonságpolitika, a katonai stratégia,
 - ✧ a védelemgazdaság,
 - ✧ a rendvédelem,
 - ✧ a NATO-csatlakozás gyakorlati feladatai – témákban.

Második nap

- ♦ Szekcióülések folytatása, a vita zárása
- ♦ Ezt követően plenáris ülés: *a konferencia eredményeinek összefoglalása*

A katonai sajtó a konferencia előkészítéséről, a részletes programról
és a rendezvény közérdekű kérdéseiről *folyamatosan tájékoztatja* a té-
ma és a rendezvény iránt érdeklődőket. Az MHTT titkársága a tár-
saság minden tagjának *meghívót küld részletes programmal*.

Az MHTT elnöksége